

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Anna Peštová

Mediální zobrazení intersexuality ve sportu

Diplomová práce

Praha 2013

Autor práce: **Bc. Anna Peštová**

Vedoucí práce: **Ing. Petr Pavlík, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2013**

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PEŠTOVÁ, Anna. *Mediální zobrazení intersexuality ve sportu*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií, 2013. 93 s. Vedoucí diplomové práce Ing. Petr Pavlík, PhD.

Anotace

Diplomová práce „Mediální zobrazení intersexuality ve sportu“ pojednává o tématu intersexuality ve vrcholovém sportu, které se dostalo do centra pozornosti médií během Mistrovství světa v atletice v Berlíně v srpnu 2009, kdy v běhu na 800 m zvítězila jihoafrická atletka Caster Semenya, která byla na základě předvedeného sportovního výkonu ve spojení se svým zevněškem podrobena testu pohlaví a do jeho vyhodnocení byla z atletických soutěží vyloučena. Cílem práce bylo za použití kvantitativní obsahové analýzy rozebrat příspěvky publikované celostátně distribuovanými vybranými českými tištěnými deníky, popsat obraz veřejně nepřilíh často diskutovaného tématu intersexuality, který periodika svým čtenářům a čtenářkám předkládají, zachytit případné rozdíly v prezentaci intersexuality a intersexuálních lidí mezi zkoumanými médii, a zhodnotit tak, zda a jak se média podílejí na udržování stávajícího mocenského řádu diskriminující intersexuální, či se snaží do určité míry tento řád narušit.

Annotation

Diploma thesis „Sport and Intersexuality in Media“ deals with the topic of intersexuality in professional sport, which was at the centre of media attention during the World Athletics Championship in Berlin in August 2009, as the South African athlete Caster Semenya won on the 800 m track. Because of her sports performance in conjunction with her appearance she had to undergo a sex test and until its evaluation she was excluded from athletic competitions. The aim of the study was to analyse texts published by selected nationally distributed Czech printed journals by using the quantitative content analysis and to describe the image of intersexuality, a publicly infrequently discussed topic, media submit to its readers, to capture any differences in the presentation of intersexuality and intersex people between the analysed media and to evaluate, whether and how the media contribute to retaining of the existing power order discriminating intersex people or whether they try to undermine this order.

Klíčová slova

intersexualita, média, sport, gender, pohlaví, feminismus, atletika, Caster Semenya

Keywords

intersexuality, media, sport, gender, sex, feminism, athletics, Caster Semenya

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 23. 5. 2013

Bc. Anna Peštová
podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, kteří se mnou při zpracování tohoto tématu měli trpělivost, tedy zejména panu Ing. Petru Pavlíkovi, PhD. Děkuji.

Obsah

1	ÚVOD.....	10
2	TEORETICKÁ ČÁST	12
2.1	Intersexualita.....	12
2.1.1	Pohlaví.....	12
2.1.2	Intersexualita a hermafroditismus - definice	14
2.1.3	Historický vývoj hermafroditismu/intersexuality	16
2.1.4	Současná medicínská kategorizace intersexuálních lidí.....	19
2.1.4.1	Pravý hermafroditismus.....	20
2.1.4.2	Mužský pseudohermafroditismus	20
2.1.4.3	Ženský pseudohermafroditismus	21
2.1.5	Četnost výskytu intersexuality.....	21
2.1.6	Lékařská praxe a její důsledky.....	21
2.2	Testy pohlaví ve sportu.....	24
2.2.1	Historie testů pohlaví.....	25
2.2.2	Caster Semenya.....	28
2.2.3	Současná praxe testů pohlaví ve sportu.....	29
2.2.4	Kritika testování pohlaví ve sportu	30
2.3	Média	31
2.3.1	Média a moc.....	31
2.3.2	Obsahy mediálních produktů	36
2.3.2.1	Výběr mediovaných obsahů do zpravodajství.....	36
2.3.2.2	Stereotypy v mediálních obsazích.....	39
2.3.3	Gender v médiích	40
2.3.3.1	Působení genderu v mediální produkci	40
2.3.3.2	Působení genderu v mediálních obsazích.....	41

2.3.3.3	Působení genderu ve sportovních rubrikách.....	42
2.3.3.4	Feministická kritika mediálních obsahů.....	44
3	EMPIRICKÁ ČÁST.....	48
3.1	Design výzkumu.....	48
3.1.1	Kvantitativní a kvalitativní výzkumné metody.....	48
3.1.2	Kvantitativní obsahová analýza.....	49
3.1.3	Postup při aplikaci kvantitativní obsahové analýzy.....	50
3.2	Analýza.....	53
3.2.1	Jaké místo zaujímá případ Caster Semenye v agendě celostátních deníků?.....	53
3.2.2	Jaká konkrétní témata se objevují ve spojení s Caster Semenyou a jak se vyvíjejí v čase?.....	60
3.2.3	Jakým způsobem vybrané deníky konstruují pohlaví a jak prezentují atletčinu intersexualitu?.....	64
3.2.4	Kteří mluvčí vystupují v jednotlivých příspěvcích (kdo je citován) a jak velký prostor je jim věnován?.....	67
3.2.5	Jak periodika upozorňují na informace o Caster Semenye?.....	74
4	ZÁVĚR.....	76
5	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ.....	81
6	PŘÍLOHY.....	85
6.1	Příloha 1. Přehled a popis nejčastějších podob intersexuality.....	85
6.2	Příloha 2. Charakteristika analyzovaných periodik.....	88
7	KÓDOVACÍ KNIHA.....	90

Seznam tabulek a grafů

Obrázek 1. Möbiova páska	14
Graf 1. Podíl zveřejněných příspěvků dle periodika	53
Tabulka 1. Zveřejněné příspěvky dle periodika v průběhu času.....	54
Tabulka 2. Umístění v periodiku.....	54
Tabulka 3. Umístění na stránce.....	55
Tabulka 4. Ilustrace	55
Tabulka 5. Velikost textů a titulků (dle počtu znaků)	56
Tabulka 6. Zařazení do rubrik dle periodik	56
Graf 2: Podíl zveřejnění v jednotlivých rubrikách	57
Tabulka 7. Žurnalistické zpracování	57
Tabulka 8. Autorství.....	58
Graf 3. Označené autorství podle pohlaví	59
Tabulka 9. Témata objevující se v denících a jejich četnost v závislosti na periodiku	61
Graf 4. Podíl zmíněných témat v souvislosti s testy pohlaví.....	62
Graf 5. Podíl zmíněných témat v souvislosti s intersexuálními jedinci ve sportu	62
Tabulka 10. Četnost výskytu témat v průběhu času.....	63
Obrázek 2. Karikatura medializace testování pohlaví Semenya.....	64
Tabulka 11. Konstrukce pohlaví v závislosti na periodiku.....	65
Tabulka 12. Prezentace intersexuality dle periodika.....	67
Tabulka 13. Počet citací dle mluvčích a periodik	68
Tabulka 14. Počet znaků citací v závislosti na mluvčí/m a periodiku	69
Graf 6. Podíl mluvčích na citovaných výrociích.....	70
Graf 7. Počet znaků citací v závislosti na mluvčí/m	71
Graf 8. Průměrný počet znaků na jednu citaci v závislosti na mluvčí/m	71
Obrázek 3. Znamé osmistovkařky: J. Kratochvílová, M. Mutola, C. Semenya (nahore zleva), (dole) L. Formanová (č. 226) a M. Mutola (č. 695).....	72
Tabulka 15. Hodnotové zbarvení titulku, věcnost a přítomnost tématu pohlaví v titulku dle periodika	75
Graf 9. Průměrná čtenost analyzovaných periodik v letech 2009 – 2011	89

1 ÚVOD

Tuto diplomovou práci jsem zaměřila na téma mediálního obrazu intersexuality ve sportu, který zkoumám na základě silně zmedializovaného příběhu běžkyně Caster Semenyi. Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu kvantitativní obsahové analýzy, jejímž prostřednictvím jsem zpracovala texty zveřejněné v souvislosti s Caster Semenyiou a její intersexualitou v sedmi českých celostátních denících.

K výše uvedenému tématu přistupuji z pozice studentky gender studies. Vzhledem k tomu, že je má práce založena na feministické teorii a jejím cílem je produkce vědění, které bude možné využít jako podklad pro změnu sociální nespravedlnosti, má moje práce charakteristiky feministického výzkumného projektu¹. Mým záměrem je v tomto výzkumu ukázat, že intersexualita je v naší společnosti² stále pro širokou veřejnost neznámým, ne-li tabuizovaným tématem, což negativně ovlivňuje životy mnoha lidí; tím se se svým výzkumem dostávám na půdu feministické aktivistické tradice a dodávám mu tím i určitý politický rozměr.

Můj výzkum je zakotven v teoretickém přesvědčení, že moc je v naší společnosti distribuována nerovnoměrně, a to mimo jiné i v závislosti na genderu³, přičemž vládnoucí skupinou kontrolující většinu kulturních, politických a ekonomických zdrojů je skupina bílých mužů. Vycházím z konstruktivistických teorií, podle nichž je sociální realita sociálním konstruktem, a gender tak není přirozenou, ale uměle vytvořenou kategorií, jejíž „náplň“ se mění v závislosti na konkrétním historickém, kulturním, politickém a ekonomickém kontextu. Kategorie muž a žena, stejně jako maskulinita a femininita, jsou neustále znovuutvářeny a potvrzovány sociální interakcí a komunikací⁴, totéž se týká i chápání pohlaví jako dichotomického konceptu.

Epistemologickým východiskem mé práce je standpoint teorie, která vznikla z feministické kritiky klasické mužské vědy. Základním předpokladem této teorie je, že veškeré vědění je situované, tedy že proces poznání je vždy ovlivněn výchozí pozicí subjektu poznání a že tyto dvě entity od sebe ve výzkumu nelze oddělit. Na rozdíl od pozitivistické vědecké teorie, podle které je k dosažení maximální objektivity zapotřebí výzkum zcela zbavit subjektivních hodnot výzkumníka či výzkumnice, standpoint teorie k dosažení maximální

1 Tyto charakteristiky feministického výzkumného projektu uvádí Caroline Ramanazoglu (Ramanazoglu, 2002:149).

2 Tou míním českou společnost se všemi jejími socio-kulturními charakteristikami.

3 A v závislosti na dalších kategoriích jako je třída, rasa, etnicita, náboženské vyznání, sexualita či věk; míra nerovnosti v postavení ve společnosti se mění v závislosti na kombinaci těchto kategorií.

4 Důležitou roli v zobrazení a spoluvytváření sociální reality hraje jazyk, proto v této práci používám genderově senzitivní jazyk.

objektivitu v rámci vědeckého bádání vyžaduje reflexi a formulaci těchto subjektivních hodnot zkoumajících, aby byly stejně přístupné kritice jako samotný výzkum.

Hlavním záměrem práce se stala snaha popsat obraz intersexuality prezentovaný celostátně distribuovanými českými tištěnými médii a zachytit případné rozdíly v prezentaci intersexuality mezi zkoumanými periodiky. Mou základní tezí byl předpoklad, že intersexuální lidé budou prezentováni tak, že jsou výsledkem chybného vývoje lidského těla, který už dnes našťestí pro ně, intersexualitou postižené lidi, lékařská věda dokáže usměrnit a zneviditelnit. Předpokládala jsem rozdíl v zájmu o sledované téma mezi bulvárními a nebulvárními periodiky, tedy že pro bulvární deníky nebude případ Caster Semenya dlouhodobě atraktivní, příspěvky budou znatelně kratší než ty otištěné v nebulvárních denících, a budou uvedeny velkými, hodnotově zbarvenými a zavádějícími titulky. Debaty budou méně tematicky strukturované, bude v nich vystupovat málo mluvčích, kteří/é by příběh svými citacemi rámovali/y.

Práci jsem rozdělila na dvě hlavní části, na část teoretickou a empirickou. V teoretické části nejdříve obecně vysvětluji, co je intersexualita, jak se historicky vyvíjelo její chápání a jak ji vnímá lékařská věda. Ve druhé kapitole teoretické části se věnuji tématu testů pohlaví ve sportu, jejich historii, současné praxi a jejich kritice. Ve třetí kapitole se pak zaměřuji na média a popisuji jejich vliv na společnost a v souvislosti s tím rozebírám problematiku mediálních obsahů. Empirickou část dělím na dvě hlavní kapitoly, přičemž v první z nich nastiňuji design mého výzkumu, diskutuji výhody a nevýhody zvolené metody a postup její aplikace, druhou kapitolu pak tvoří samotný výzkum a prezentace jeho výsledků.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Intersexualita

Když se Caster Semenya narodila, v kolonce pohlaví svého rodného listu byla označena jako žena; a nikdo nepochyboval, že by to mohlo být jinak. O osmnáct let později, jen pár hodin před startem závodu jejího života, byla v očích přihlížejícího světa vším možným - jen ne ženou. Caster doplatila na obecně sdílené přesvědčení o dvou přirozeně existujících kategoriích biologického pohlaví – muže a ženy.

Jak v této kapitole ukážu, toto umělé dichotomické binární dělení významně ovlivňuje životy nemalého počtu lidí s těly, která se do těchto jasně vymezených škatulek nevejdou. Na tyto osoby se většinou hledí jako na lidi s tělesným postižením, a na základě tohoto chápání s nimi společnost, zejména pak lékaři a lékařky, zachází. Tento status však intersexuální lidé neměli vždy; právě historii těchto lidí se budu věnovat v této kapitole. Nejdříve vysvětlím, co je intersexualita, jak se vyvíjelo její chápání v průběhu času, a nakonec se zaměřím na současnou lékařskou kategorizaci intersexuálních jedinců a na důsledky snahy medicínských postupů o znormálnízování jejich těl.

2.1.1 Pohlaví

Většina současných společností dělí své příslušníky dichotomicky na základě pohlaví na ženy a muže. Pojem pohlaví však v češtině může odkazovat jak k biologickému pohlaví (angl. sex), tedy určitému anatomickému uspořádání obecně chápanému jako mužské či ženské, odkazovat však může také k sociálnímu pohlaví (angl. gender), tedy k obecně sdíleným souborům charakteristik, postojů a chování typickým pro jedince mužského biologického pohlaví (maskulinita) a jedince ženského biologického pohlaví (femininita).

Původ rozdílů mezi ženami a muži si společnost vysvětluje různými způsoby. Zastánci a zastánkyně biologického determinismu považují tyto rozdíly jako přirozený a nevyhnutelný důsledek biologických odlišností, jako je genetická výbava, hormonální vlivy nebo rozdílná struktura či fungování mozku; nerovné postavení žen a mužů ve společnosti jsou podle této představy v souladu s přírodou (Pavlík in Smetáčková, 2006; Poněšický, 2008; Renzetti, Curran, 2005)

Sociální konstruktivismus, který se objevil počátkem šedesátých let 20. století, předpokládá, že se ženami a muži nerodíme, ale stáváme se jimi během našeho vývoje. Genderové rozdíly jsou důsledkem socializace, během níž socializovaný jedinec přejímá

představy dané kultury o ženách, mužích a jejich vztazích. Většina lidí v dané společnosti tyto představy sdílí a vychází z nich v interakcích s ostatními, mimo to se tyto představy používají jako organizační princip ve všech společenských institucích a sférách, což vede k jejich potvrzování a posilování. Základním konceptem sociálního konstruktivismu je gender, který odhaluje, že představy o ženách a mužích spočívají v protikladném vymezení maskulinity a feminity. Na základě schématu rozlišující dvě skupiny lidí – žen s femininními vlastnostmi a mužů s maskulinními vlastnostmi – se pak ženám a mužům přisuzují odlišné postavení, povinnosti a aktivity (Pavlík, 2007; Poněšický 2008).

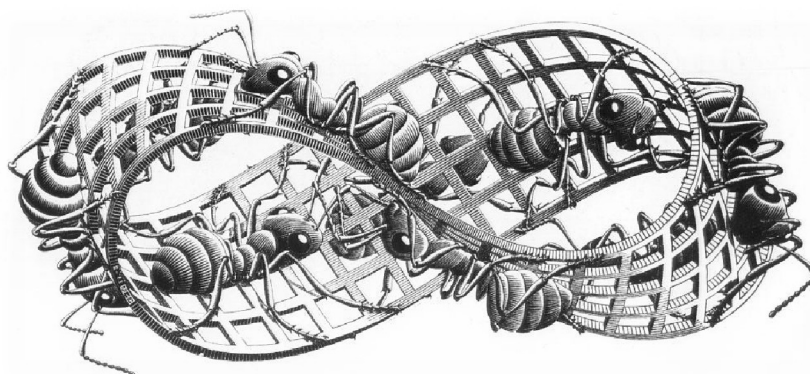
Představy spjaté s femininitou a maskulinitou jsou však uměle vytvořené, proměnlivé v čase⁵ a místě⁶. Na různé propojování genderů s pohlavími a různými sexualitami poukazuje ve své knize *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud* Thomas Laqueur, který popisuje vývoj od tzv. jednopohlavního modelu k současně obecně přijímanému dvoupohlavnímu modelu lidského těla. Uvádí, že v době od antického Řecka až prakticky do 18. století se původ odlišného osobnostního jednání nehledal v tělech, toto odlišné (genderové) jednání mužů a žen vycházelo z odlišného společenského postavení a sociální role. Až do konce 17. století nebyla ženská a mužská těla vnímána jako zásadně rozdílná, ženské tělo mělo být spíš méně dokonalou verzí mužského těla. Ženské pohlavní orgány i genitálie byly považovány za stejné, jako mají muži, jen s tím rozdílem, že u žen jsou tyto orgány otočeny dovnitř těla (Laqueur, 1992). Současný binární pohlavní systém se formuje podle Laqueura v průběhu 18. století, ale ne pouze v souvislosti s rozvojem medicíny a kumulací nových vědeckých poznatků, ale i v souvislosti se sociálními změnami ve společnosti, které vyvolaly boje o společenskou moc. Muži začali vytlačovat ženy z veřejného prostoru a nekompetentnost jejich působení ve veřejné sféře legitimizovali biologicky podmíněnými ženskými charakteristikami, které lékařská věda uměle spojila s odlišností těl na základě ženských reprodukčních orgánů, tedy pouze na základě schopnosti porodit dítě (Laqueur, 1992).

Vzájemné působení biologie a kultury v sobě pak spojuje transformativní výklad vývoje genderu (Fausto-Sterling, 2000). Tento výklad zkoumá, jak mohou kultura a chování

5 Například Ute Frevert ve své knize *Frauen-Geschichte* velmi konkrétně popisuje změny v ženské roli, ke kterým došlo na základě vzniku měšťanské společnosti koncem 18. století. Kvůli nové struktuře společnosti a dělbě práce byly zapotřebí nové modely chování; došlo tak k vyloučení žen z veřejné sféry a jejich odsunutí do domácnosti, kde se jejich hlavní úlohou stala role matky, manželky a hospodyně.

6 Například v kmene Čambulí žijící na Nová Guinea se muži a ženy považují také za extrémně rozdílné, ale zcela opačně, než jak je tomu v naší kultuře. Maskulinita se vyznačuje šířením drbů, péčí o druhé, starostí o vzhled a šperky. Ženy tohoto kmene šperky nenosí, jsou dominantní, energické, starají se o ekonomiku, rybolov, obchod, diplomacii a iniciují sexuální vztahy. Příčiny těchto rozdílů vysvětlují biologickými danostmi (Pavlík, 2006).

jedince ovlivnit biologii a fyziologii a naopak. Zastánci/zastánkyně tohoto názoru nepopírají klíčovou roli sociálního konstruktivismu v identifikaci nespravedlivých aspektů biologicky deterministických teorií, na druhou stranu kritizují jeho tendenci upevňovat opozici biologie – kultura. Zaměření se pouze na biologickou či pouze sociální složku utváření genderu podle tohoto názoru znamená říct jen polovinu pravdy (Poněšický, 2008; Renzetti, Curran, 2005).

(Zdroj: Fausto-Sterling, 2000: 24)

Obrázek 1. Möbiova páska

Peter Taylor, zastánce teorie transformativního vývoje, jako ilustraci uvádí případ kozla, který se narodil pouze bez předních nohou a během svého života se naučil pohybovat vzpřímeně po zadních. Po jeho smrti byla provedena pitva, při které bylo zjištěno, že jeho páteř měla esovitý tvar a i zbytek těla, jako svaly a kostra, se zcela přizpůsobily chůzi po dvou. Jeho anatomii však neurčila ani genetická výbava, a ani prostředí, ale obojí jako celek (Taylor in Fausto-Sterling, 2000). Elizabeth Grosz zobrazuje psychiku jako Möbiovu pásku (Obrázek č. 1). Tělo, tedy mozek, svaly, pohlavní orgány, hormony atd., tvoří vnitřní stranu pásky, zatímco působení kultury utváří její svrchní část. Jak je ale z obrázku patrné, vnitřní strana pásky plynule přechází ve vnější a naopak (Grosz in Fausto-Sterling, 2000).

2.1.2 Intersexualita a hermafroditismus - definice

Úspěšné zařazení do jedné ze dvou jasně stanovených kategorií biologického pohlaví, které se pro většinovou společnost jeví většinou jako na první pohled rozpoznatelné a tedy snadné, ve skutečnosti závisí na shodě několika faktorů, z nichž některé nejsou patrné pouhým okem. Při určování, zda jedince lze označit jako muže, či jako ženu, se v současné době z čistě anatomického hlediska zohledňují následující složky (Jirásek, 2004; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004):

- a) pohlaví chromozomální (někdy označováno jako genetické), týkající se konkrétní varianty karyotypu
- b) pohlaví gonadální, dané typem pohlavních žláz – varlaty nebo vaječníky
- c) pohlaví vnějších genitálií
- d) pohlaví vnitřních genitálií (děloha, prostata, pochva...)
- e) hormonální pohlaví (hladiny ženských a mužských hormonů)
- f) fenotypické pohlaví (sekundární pohlavní znaky jako řadra, typ ochlupení, rozložení tuku, kosterní rozdíl a další)

Pro jedince, kteří se narodí s anatomickou strukturou ne typicky ženskou, ale ani ne typicky mužskou, medicína užívá pojem hermafroditi, nebo - v posledních letech mnohem častější a obecně preferovanější pojmenování - intersexuální lidé. Přesto však dodnes není jednoznačně určeno, kdy a jak tyto termíny používat. Někdy jsou vnímány spíše jako synonyma, někteří odborníci či odbornice naopak poukazují na jejich rozdílné významy: Pod hermafroditismus zahrnují takové jedince, u nichž byla příčina atypického anatomického vývoje známa (chromozomální nebo hormonální vlivy), zatímco intersexualitu⁷ vztahují k jedincům, u nichž přesné příčiny odlišného vývoje nenalezli a souvislost s genetickou výbavou pouze předpokládají (Janošová, 2008).

Dreger připomíná, že mezi těmito termíny existuje rozdíl také v představách, které vyvolávají. Intersexualita navozuje dojem stavu mezi dvěma pohlavími, tedy tělo, které se pohybuje mezi ženskostí a mužskostí, a oboje směšuje. Naproti tomu termín hermafroditismus implikuje, že člověk má jak mužské, tak ženské vlastnosti, že tedy není třetím pohlavím nebo pohlavím smíšeným, ale že je místo toho jakýmsi dvojím pohlavím - že vlastní tělo, které prostým položením vedle sebe spojuje zásadně „mužské“ a zásadně „ženské“ (Dreger, 2008). V zahraniční odborné literatuře se nyní využívá spíše termínu intersexualita (také proto, že hermafroditismus nese negativní konotaci), která je definována jako „nedokonalá pohlavní diferenciaci podmíněná anomální genetickou determinací, vývojovými vadami gonád a genitálu, nebo hormonálně (Vokurka, Hugo in Janošová, 2008: 73)“.

Nezisková organizace Intersex Society of North America (dále ISNA), která nabízí podporu intersexuálním lidem, vzdělává jejich přátele a rodinné příslušníky a snaží se prosadit změny v medicínském přístupu k intersexualitě, definuje intersexualitu jako obecný termín

⁷ Termín intersexualita zřejmě poprvé použil Richard Goldschmidt v roce 1917 ve svém článku *Intersexuality and the Endocrine Aspect of Sex*. Dříve se pojem intersexualita používal v odlišném kontextu – označovalo se jí chování, kterou bychom dnes nazvali homosexualitou a bisexualitou. Dokonce sám Goldschmidt tehdy navrhoval považovat homosexualitu za jakousi formu intersexuality (Dreger, 2008).

užívaný pro různé podmínky, za kterých se člověk narodí s takovou reprodukční či pohlavní anatomíí, která se nedá definovat jako typicky ženská či typicky mužská. Intersexualita se však nemusí projevit ihned po porodu, ale až během dospívání, nebo také vůbec. Termín hermafrodit vymezuje jako mytologický pojem označující osobu, která je obojím – zcela ženou a zcela mužem – což je fyziologicky nemožné. Mluvit o intersexuálních lidech jako o hermafroditech či pseudohermafroditech pak považují za stigmatizující a přinejmenším zavádějící, neboť plně nereflektují moderní vědecké chápání intersexuálních podmínek (ISNA, 1993-2008).

2.1.3 Historický vývoj hermafroditismu/intersexuality

Lidé s těly odlišnými od těl žen a mužů, jak si je dnes pod tímto označením představujeme, žili a běžně se pohybovali i v dřívějších společnostech. První doložené zmínky o jejich existenci pocházejí již z antického Řecka, kdy se tito lidé stali součástí mytologie. Existují dva příběhy, jak došlo ke vzniku mýtu o hermafroditech: Prvním je příběh o dítěti, které se narodilo bohu Hermovi a bohyni Afroditě (Hermaphroditos – jméno vzniklo spojením obou jmen rodičů), s tělem spojujícím jak mužské, tak ženské charakteristiky, druhou verzí je pak příběh o nymfě, jež se zamilovala do pohledného syna již zmiňovaného božstva, Herma a Afrodity, a splynula s ním v jedno tělo. Další zmínky se objevují i ve všech pozdějších obdobích lidské historie, například jeden z dřívějších biblických výkladů líčí Adama jako hermafrodita, který se později rozdělil na dvě samostatné osoby mužského a ženského pohlaví. O existenci původně tří pohlaví – mužského, ženského a hermafroditického, přičemž to poslední z nich se postupem času začalo vytrácet – se zmiňuje Plato. Aristoteles vznik hermafroditů vysvětloval tak, že se vlastně jedná o dvojčata, pro která matka neměla dost „materiálu“, a tak se spojila v jedno tělo (Fausto-Sterling 2000, Harper 2007).

Zatímco v dřívějších dobách byli lidé se z dnešního pohledu nestandardní tělesnou konstrukcí považováni sice za něco pozoruhodného, ale přitom běžného, v pozdním 18. a raném 19. století se s rozvojem věd, zejména medicíny, postavení těchto lidí významně změnilo. Do této doby neexistoval žádný unifikovaný názor na to, které znaky by se měly považovat za signifikantně ženské a které za signifikantně mužské, což bohatě dokládá právě dobová literatura o hermafroditismu. Nálepku hermafrodit totiž dříve dostávali i lidé, kteří jsou dnes označováni jako homosexuálové či transvestiti (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000). Ve Francii a Británii, tedy ve dvou ne příliš zeměpisně vzdálených zemích, byla pohlaví vykládána mnoha rozdílnými, někdy i rozporuplnými způsoby. Existují doklady o

tom, že ještě v 18. století byli v severozápadní Evropě tzv. mollies (femininní muži) a tommies (maskulinní ženy) považováni za třetí a čtvrté pohlaví (Feinberg, 2000).

Změna ve vnímání lidí s intersexuálními těly nastala se sociálními změnami souvisejícími s přerodem původně feudální společnosti v moderní společnost, ve které již moc na nesvobodném jedinci arbitrárně nevykonával panovník prostřednictvím zákonů a trestů, ale ve které jsou lidé disciplinováni prostřednictvím skryté moci, jež se zakládá na normách a seberegulaci a která je výsledkem necentralizovaných sil. Foucault tuto moc označuje jako tzv. biomoc a dělí ji na dvě složky. První formou je moc nad jednotlivými těly, tzv. anatomo-politika, v ní sehrávají velmi důležitou roli vědecké disciplíny, a to zejména medicína. Ta v průběhu 19. století začala zkoumat lidská těla s cílem optimalizace a standardizace jejich tělesných funkcí. Tyto poznatky o „normálním“ těle pak nově vzniklá vědecká metoda – statistika – aplikovala na celou populaci a stanovila „přirozené“ normy, které sloužily k samoregulaci společnosti tím, že se lidé sami snažili co nejvíce přiblížit těmto normám a prostřednictvím této snahy disciplinovali sami sebe. Tuto formu biomoci Foucault nazval biopolitikou (Foucault, 1999). Je to právě tato forma moci, které podléhají rodiče intersexuálních dětí, když ve snaze chtít pro své dítě to nejlepší - tedy aby zapadlo mezi ostatní „normální“ děti - vystavují své potomky ze zdravotního hlediska ne nezbytným chirurgickým zásahům.

Výše uvedeným způsobem roztřídění lidských těl do jasných a přehledných kategorií vznikl model dvou „přirozených“ pohlaví. Lidé těmto kategoriím odporující se však nadále pohybovali ve společnosti, čímž ovšem tento nový model významně narušovali. Na jedince neodpovídající normám kategorií muž a žena společnost nahlížela jako na jedince s chybnými těly potřebujícími opravit, tedy s těly, která je potřeba co nejvíce přiblížit normám ustavujícím „správný“ vzhled a funkci ženského či mužského těla. Od této doby byl termín hermafrodit obvykle vyhrazen pro anatomicky „dvojznačná“ těla a od této doby se datují také medicínské snahy o zneviditelnění, resp. o potlačení existence lidí s touto nevyhovující tělesnou koncepcí (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000).

Na počátku tohoto úsilí pro určení pohlaví stačilo prohlédnout externí genitálie a přiřadit je do jedné ze dvou kategorií. Pokud se vzhled genitálií od těchto kategorií lišil, většinou se přistoupilo k hodnocení celkového zevnějšku jedince a jeho vzorcům chování. Podle toho se pak zvolil typ odívání, který měl odlišnost do jisté míry zakrýt. V některých případech se však tito lidé odmítali stylu chování a oblékání přiřazeného pohlaví podrobit.

Tehdy na scénu vstupovali právníci a soudní moc, která toto chování trestala (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000).

Čím více však medicína pronikla do podstaty prenatálního vývoje plodu, tím více bylo jasné, že pro určení pohlaví pozorovat vnější pohlavní orgány nestačí. Období mezi lety 1870 až 1915 Dreger (2008) označuje jako věk gonád. Právě tehdy se lékaři shodli, že „pravé“ pohlaví každého těla se vyznačuje pouze jednou jedinou věcí – povahou gonádové tkáně, která může být buď ovariální, nebo testikulární. Lidé s testikulární tkání a nejednoznačnou anatomii byli pojmenováni mužští pseudohermafrodité, lidé s ovariální tkání a nejednoznačnou anatomii pak ženští pseudohermafrodité. Mělo-li tělo jednu nebo více obojetných pohlavních žláz, tzn. orgán s jak ovariálními, tak testikulárními vlastnostmi, byl jedinec s tímto tělem klasifikován jako pravý hermafrodit. Zmíněná tkáň však nemusela být v žádném smyslu funkční, pro tuto teoretickou klasifikaci se používala pouze anatomie gonád (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000; Janošová, 2008). Tímto způsobem lékaři propašovali dualitu pohlaví i do označení těl, která svou podstatou tuto dualitu popírají.

Ve 30. letech 20. století lékařská věda vynalezla nové způsoby zneviditelňování intersexuality – chirurgické zákroky a hormonální léčbu. Nové diagnostické metody umožnily zachytit intersexuální jedince prakticky ihned po porodu a přeměnit je (za jakoukoliv cenu) v normální muže či ženy. Věk gonád se tak přehoupl do takzvaného věku přeměn. Jako norma pro chlapce se začal v lékařské vědě považovat novorozenec s penisem, jehož prostředkem vede močová trubice ústící na konci falu. Jeho karyotyp je 46,XY, má dvě sestoupená varlata umístěná v kompletně uzavřeném šourku a trubice, kterými je později transportováno sperma; „normální“ dívka se rodí s klitorisem (tedy falem, kterým neprochází močová trubice). Močová trubice ústí v blízkosti vagíny, otvoru, který zvenku obklopují dvoje stydké pysky. Uvnitř se otvor spojuje v děložní hrdlo a dále přechází v dělohu. K děloze vedou vejcovody, kterými jsou v pohlavní dospělosti transportována vajíčka do dělohy. Dítě s těmito pohlavními orgány má karyotyp 46,XX (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000).

Druhá polovina 20. století s sebou pak přinesla behaviorismus⁸. Tato teorie pracuje s předpokladem, že je člověk přibližně do 18 měsíců věku psychosociálně neutrální a je tak schopen bezproblémově přijmout jakoukoli pohlavní identitu, pokud není v jeho tělesném schématu ani ve výchově nic, co by naznačovalo nějakou nejistotu (Raboch in Janošová, 2008; Vitale in Janošová, 2008). Nejpozději do této doby je tedy nutné ustanovit pohlavní

⁸ Podle něj se rodíme jako psychosexuálně neutrální a neexistují žádné biologické predispozice, na jejichž základě by se vyvíjela pohlavní identita, ta je podle těchto představ dána pouze výchovou a utváří se prostřednictvím sociálního učení.

příslušnost dítěte a provést chirurgické zákroky, které upraví vnější genitál do jednoznačně mužské či ženské podoby (Diamond, Sigmundson in Janošová, 2008).

Jako argument popírající teorii behaviorismu bývá používán příběh Davida Reimera. Ten se narodil v Kanadě v roce 1965 jako jedno z jednovaječných dvojčat nezpochybnitelně mužského pohlaví. Ve věku 8 měsíců ze zdravotních důvodů museli být oba chlapci obřezáni, u Davida se ovšem zákrok nepovedl a on tak přišel o celý penis. Na radu psychologa Dr. Johna Moneyho se rodiče rozhodli podrobit Davida odstranění varlat a plastickým operacím, kterými bylo jeho pohlaví změněno na ženské. Rodiče ho přejmenovali na Brendu a vychovávali ho jako dívku. Před pubertou byly Brendě podávány hormony, takže se až na absenci menstruace tělesně vyvíjela jako dívka. Ačkoliv Dr. Money tvrdil, že se jedná o velký úspěch, ve skutečnosti Brenda přidělené pohlaví nikdy nepřijala. V pubertě se matka Brendě rozhodla vše říct a s Dr. Moneyem se přestala stýkat. Brenda několik let poté podstoupila mastektomii a několik operací, kterými se podařilo alespoň částečně maskulinizovat její genitálie, a žila jako muž – David Reimer. David se oženil a spolu s manželkou adoptovali dítě. V roce 2004 spáchal sebevraždu⁹ (Harper, 2007).

Při určování pohlavní příslušnosti u intersexuálních dětí se tedy podle tehdejšího medicínského paradigmatu stal klíčovým hlediskem vzhled vnějších orgánů a u dívek plodnost. Chirurgická praxe se pak měla řídit funkčností potenciálně mužského vnějšího genitálu pro pohlavní styk. Za nefunkční byly považovány příliš malé penisy (tzv. mikropenis¹⁰), funkčnost vaginy byla dána její dostatečnou velikostí pro pohlavní styk. Vzhledem k tomu, že chirurgie nedokázala (a zatím stále nedokáže) vytvořit nebo zvětšit penis tak, aby fungoval po všech stránkách, byly děti s mikropenisy často označovány za dívky a podle toho byly také léčeny (Fausto-Sterling, 1995; Janošová, 2008).

2.1.4 Současná medicínská kategorizace intersexuálních lidí

V současnosti lékařská literatura dělí intersexuální lidi do tří skupin, které se zachovaly z věku gonád: na pravé hermafrodity, jejichž tělo obsahuje mužské i ženské vnitřní pohlavní orgány najednou, a na ženské a mužské pseudohermafrodity (dělení na mužské a ženské podle karyotypu), jejichž tělo jeví náznaky mužského i ženského pohlaví, a nehraje

9 Společně s tímto příběhem se však objevují i pochybnosti, zda vzhledem k tomu, že rodiče o původním pohlaví Davida/Brendy věděli, k němu/k ní skutečně dokázali přistupovat ve všech ohledech jako k dívce, a zda David/Brenda nikdy nepátral/a po tom, proč musí absolvovat tolik chirurgických zákroků, a zda skutečně nevěděl/a, že absolvuje hormonální léčbu – to všechno mohlo vývoj pohlavní identity v preferovaném směru narušit.

10 Jakou délku musí mít penis novorozenceho chlapce, je kulturně podmíněná. Ve společnostech západního typu se minimální délka pohybuje mezi 2 – 2,5 cm. Omezena je také velikost klitorisu, za maximum se považuje 0,9 cm (Fausto-Sterling, 2000; Harper, 2007).

rolí, zda se jedná o vnější nebo vnitřní pohlaví. Každá z těchto kategorií je ovšem sama o sobě složitá, protože jednotlivé poměry mužských a ženských atributů se u každého těla příslušníků/ic těchto skupin liší¹¹ (Fausto-Sterling, 1993; Fifková, 2008; Janošová, 2008).

2.1.4.1 Pravý hermafroditismus

U jedince, kterého lékařský diskurs označuje jako pravého hermafrodita, se v průběhu prenatalního vývoje vytvořila jak varleťní, tak vaječnicková tkáň; má tedy jak diferencované vaječníky s folikuly určenými pro pozdější vyzrání vajíček, tak vyvinutá varlata se seminiferními kanálky¹². Zpravidla se však některá z těchto tkání vyvine méně, a proto je i méně funkční.

Většina pravých hermafroditů (dle Harper 60 – 70 % jedinců) má podle všeho nějaký základ chromozomů XX, (jen malé procento případů vykazuje chromozom XY či jiné varianty) a zevní genitál odpovídá více vyvinutým, dominujícím gonádám; někdy vypadají jako typicky mužské, jindy jako typicky ženské, někdy jako „něco mezi“ (Dreger, 2008; Fifková, 2008; Harper, 2007; Janošová, 2008). Podle Dreger ovšem dodnes není úplně jasné, proč si některá protogonáda vyvine jak ovariální, tak testikulární atributy.

2.1.4.2 Mužský pseudohermafroditismus

Mužský typ pseudohermafroditismu se, jak už jsem zmínila výše, vyskytuje u jedinců s mužským karyotypem. Tito lidé mají vždy varlata nebo v některých případech jedno varle. Navenek se mužský hermafroditismus projevuje různým způsobem – od mužských genitálií, kdy jsou varlata často malá či nedostatečně diferencovaná, přes mikropenis, různé fáze srůstu šourku či stydkých pysků, až po ženské genitálie. Většina těchto jedinců se identifikuje v souladu se svým genetickým pohlavím, proto se jim od puberty doporučuje substituční podávání androgenů. V minulosti se lékaři pokoušeli o kastraci jedinců s mužským karyotypem s případnou plastickou úpravou genitálu, tyto děti pak vyrůstaly v ženské pohlavní roli, v dospělosti se však v některých případech objevila nespokojenost s vlastní pohlavní identitou. Tyto zkušenosti podpořily přesvědčení o významné biologické a prenatalní determinaci pohlavní identity (Dreger, 2008, Fifková, 2008; Harper, 2007).

¹¹ Širší výčet různých variant pohlaví a příčiny jejich vzniku je uveden v Příloze 1.

¹² Objevují se kombinace jednoho varlete a jednoho vaječníku, nebo jednoho vaječníku a jednoho ovotestis, dvou ovotestes, jednoho varlete a jednoho ovotestis, nebo jediný ovotestis. Kombinace jednoho varlete a jednoho vaječníku – tedy jedinec odpovídající představám o „skutečném“ hermafroditovi – se vyskytuje ve 30 % případů (Fausto-Sterling, 1993; Harper, 2007).

2.1.4.3 Ženský pseudohermafroditismus

U jedinců s karyotypem 46,XX a diagnostikovaným pseudohermafroditismem se téměř vždy vyskytují vaječníky a děloha, vnější pohlavní orgány však v důsledku určitého stupně maskulinizace, především zvětšení klitorisu, připomínají mužské genitálie. Jedinci s ženským hermafroditismem ve společnosti nejčastěji „procházejí“ jako ženy, žijí sexuálním životem a bývají potenciálně plodní (Harper, 2007).

2.1.5 Četnost výskytu intersexuality

Protože se lékařská veřejnost neshoduje na tom, které z uvedených symptomů alternativního pohlavního vývoje mají být pod souhrnný pojem intersexuality zařazovány, je také v podstatě nemožné přesně určit, jak často se s ní v populaci setkáme. Další komplikací při zjišťování četnosti výskytu intersexuality je, že každá statistika porodů, při nichž se narodí dítě se zpochybnitelným pohlavím, je nutně kulturně specifická. Záleží totiž jen na kulturním vnímání, co se ještě počítá jako přirozená variace mužskosti a ženskosti, a co už ne (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000; Janošová, 2008).

Například ISNA pod termín intersexuální lidé obecně řadí jedince s jinými pohlavními chromozomy než XX a XY, se zevním genitálem na pomezí mezi typicky mužským a typicky ženským, se zevním genitálem v nesouladu s pohlavními chromozomy a jedince se zevním genitálem v nesouladu s vnitřními reprodukčními orgány. Pokud budeme intersexualitu chápat v tomto nejširším slova smyslu, tvoří intersexuální jedinci 1 % populace, což je opravdu vysoké procento (Dreger, 2008). Pokud pod intersexualitu zahrneme jen jedince s genitálem obsahujícím ženské i mužské prvky, dojdeme k číslu 0,018 % populace, což by například v ČR znamenalo 180 000 jedinců (!) (Sax in Janošová, 2008). Podle Fausto-Sterling je dnes v USA anatomický stav intersexuality rozšířený asi stejně jako Downův syndrom (1:500 až 1000).

2.1.6 Lékařská praxe a její důsledky

ISNA na svých internetových stránkách informuje o negativních následcích tradiční léčby intersexuality. I proto se čím dál častěji i mezi lékaři/lékařkami objevují snahy o alternativní přístup k intersexuálním dětem. Tradičním postupům bývají vytýkány zejména tři hlavní problémy:

Prvním problematickým bodem je lhaní, kterým lékaři/lékařky porušují zásady lékařské etiky a které provází léčbu intersexuálního jedince již od počátku jeho života. Kvůli představě o psychosexuální neutralitě narozených dětí tradiční léčba intersexuality zahrnovala

úmyslné zatajování lékařských informací intersexuálním jedincům, s cílem bezproblémové adaptace na zvolenou genderovou roli¹³. V některých případech byly tyto informace zatajovány (resp. byly překrucovány důvody četných operací) dokonce i v dospělosti, když se daný jedinec rozhodl pátrat po příčinách prodělaných chirurgických zákroků (Janošová, 2008). A nejedná se zde pouze o lhaní jedinci samotnému, ale i o lhaní jeho rodičům. V případě rodičů se nejčastěji jedná o neúplnou informovanost jednak o možných alternativách, jednak o rizicích spojených s operacemi¹⁴ při změně pohlaví (nehledě na to, že i přes veškerý pokrok plastická chirurgie nedokáže vytvořit genitálie, na kterých by nebylo poznat, že byly operovány), a jednak – což je poměrně zásadní – o teoretických problémech spojených s výchovou intersexuálního dítěte, kterému je přisouzena genderová kategorie, jež se pro něj z pohledu lékařské praxe jeví jako optimální.

Druhým problémem je sexismus obsažený v tradičním lékařském přístupu k intersexualitě. K dětem, ze kterých se mají stát dívky, a k dětem, ze kterých se mají stát chlapci, se přistupuje odlišně. Zatímco v případě „tvorby“ chlapců je při formování nových genitálií určující velikost a funkčnost falu (tedy schopnost penetrovat), u budoucích dívek je jediným omezujícím kritériem zachování plodnosti, ale už například ne citlivost na sexuální podněty (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000; Harper, 2007).

Za třetí pak kritika tradičních postupů léčby intersexuality poukazuje na celkovou problematičnost anatomických standardů genitálií, na jejichž základě jsou plastické operace u novorozenců založeny, protože představy o vzezření genitálií jsou pouze nahodilou kulturní konstrukcí. Tato konstrukce však velmi negativně dopadá na chlapce, jejichž jinak zcela funkční penis je podle euroamerických měřítek příliš malý, a proto je zredukován na klitoris s příslušnou změnou genderové kategorie, a negativně dopadá i na dívky, jejichž klitoris přesahuje stanovenou velikost (a třeba je schopen i penetrace), a proto je část jeho tkáně odstraněna a dívka tak zpravidla ztratí v lepším případě část jeho senzitivity (Dreger, 2008; Fausto-Sterling, 2000; Harper, 2007).

Behaviorismus ve spojení s výše uvedenou lékařskou praxí vedl u mnoha intersexuálních jedinců nejen k celoživotním zdravotním komplikacím, ale i k závažným psychickým potížím¹⁵. Celkový medicínský přístup bývá kritizován zejména kvůli své

13 Rady, jak lhát takovýmito pacientům se také nezhřídka objevovaly v lékařských učebnicích (Dreger, 1998).

14 Často dochází k pooperačním komplikacím, jako je snížená sexuální senzitivita pohlavních orgánů, častý výskyt chronických zánětů a jiné potíže vyžadující následné reoperace (Holmes in Janošová, 2008:81).

15 Patří sem dlouhodobé pocity odcizení a odpor k sexualitě, k vlastnímu tělu, ztráta jeho citlivosti a často také disociační stavy, závislosti různého typu, sebevražedné chování nebo poruchy příjmu potravy (Alexander in Janošová, 2008: 78).

dominantní pozici vůči „pacientovi/pacientce“ a jeho/její objektivizaci. K běžným praktikám dříve patřilo fotografování genitálu bez souhlasu dětí a kladení otázek nepřiměřených jejich věku. Toto ponižování vedlo často k traumatizaci podobné té způsobené sexuálním zneužíváním (Dreger, 2008; Janošová, 2008).

V posledních letech se však lékařský přístup k „léčbě“ intersexuality pomalu mění. Klíčovým momentem této změny je postavení intersexuálního člověka do centra zájmu, protože jsou to jeho práva na autonomii a sebeurčení, která tradiční léčba porušuje. O prosazení nového postupu se snaží zejména ISNA.

Ta na svých internetových stránkách připomíná, že základem všeho je informovanost, protože nedostatek informací často vede k traumatizaci a pocitům studu, a to jak u intersexuálního člověka samotného, tak u jeho rodinných příslušníků. Když se narodí dítě s tělem v prvním okamžiku nezařaditelným mezi dívky, ani mezi chlapce, je zejména nutné, aby byla rodičům dítěte zajištěna odborná pomoc a psychologická péče. Rodiče by měli být v první řadě informováni, že intersexuální genitálie samy o sobě nejsou zdravotním problémem, ale že poukazují na určité neobvyklé vnitřní tělesné uspořádání dítěte. Vzhled pohlavních orgánů, který rodičům přijde zvláštní, se u dětí neobjevuje tak vzácně, jak by se na první pohled mohlo zdát.

Pokud v důsledku alternativního vývoje pohlavních orgánů dítě netrpí skutečnými zdravotními problémy, jako jsou například opakující se infekce močové trubice atp., veškeré plastické operace za účelem „normalizace“ vzhledu externích genitálií by se podle doporučení ISNA měly provádět až ve chvíli, kdy je dítě schopné danou problematiku zcela pochopit a rozhodnout se podle své úvahy; velká většina hormonální léčby a chirurgických zákroků je totiž nevratná. I zde je zapotřebí upozornit intersexuálního jedince na veškerá možná rizika operací – na možnost ztráty plodnosti, kontinence či citlivosti. Před podstoupením zákroku by mu navíc měla být nabídnuta možnost promluvit si s člověkem, který touto léčbou již prošel (ISNA, 1993-2008).

V otázce výchovy ISNA na základě zkušeností rodičů intersexuálních dětí doporučuje sice zvolit jedno ze dvou pohlaví, nicméně až po sérii všech potřebných lékařských testů. I zde ISNA doporučuje promluvit si s rodiči jiných intersexuálních dětí o jejich zkušenostech. Členky a členové ISNA zastávají názor, že pokud by se v případě intersexuálních dětí mluvilo o třetím pohlaví, napáchalo by to více škody, než užítku, protože by tak zbytečně docházelo ke stigmatizaci těchto dětí. Stejně jako u ostatních dětí je výběr výchovy podle genderové role příslušné danému pohlaví dítěte v momentě narození pouze předběžné, i děti s jednoznačnými

genitáliemi se v průběhu svého života rozhodují o přijetí jiné genderové role, než k jaké byly vychovány. U intersexuálních dětí je však tento genderový přechod častější než u ostatních dětí, také proto je kladen tak velký důraz na odkládání zákroků plastické chirurgie na co nejpozdější dobu (ISNA, 1993-2008).

Fausto-Sterling v knize *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality* navrhuje velmi podobné změny v přístupu k intersexuálním lidem. Staví se negativně k veškerým chirurgickým zákrokům u dětí, vyjma případů, kdy je ohrožen jejich život, či pokud operace významně zlepší fyzickou kvalitu života dítěte. Zároveň také navrhuje, aby lékaři v souladu se získanými zkušenostmi s pravděpodobným formováním konkrétní genderové identity stanovili pro dítě provizorní pohlaví, a to bez ohledu na velikost penisu, která je v tradičním postupu léčby tak důležitá. Stejně jako ISNA pak považuje za nezbytné, aby ošetřující lékaři či lékařky poskytli rodičům i dítěti veškeré informace a zajistili dlouhodobé poradenství (Fausto-Sterling, 2000).

Posledním, a neméně důležitým bodem této změny přístupu k intersexuálním lidem, o jejíž realizaci se intenzivně snaží (nejen) ISNA, je odtabuizování intersexuality jako společenského tématu, zvyšování všeobecného povědomí o historii intersexuálních lidí, o porušování jejich základních lidských práv a diskriminaci, se kterou se tito lidé po celý život setkávají (ISNA, 1993-2008). Cílem členů a členek ISNA není zlepšit pouze postavení intersexuálních lidí, ale poukázat na umělou konstrukci lékařských kategorií, podle kterých jsou všichni lidé poměřováni a kterým se snaží přiblížit, místo toho, aby se společnost stala tolerantní, protože je to právě lidská diverzita, která je přirozená.

2.2 Testy pohlaví ve sportu

Snad v žádné jiné společenské oblasti nehraje striktní dělení podle pohlaví tak důležitou roli jako ve sportu, proto se na celospolečenské úrovni umělost vytvořené hranice mezi ženským a mužským tělem projevuje nejvíce právě zde. Sportovní soutěžení je založeno na výkonu a všechny disciplíny proto do jisté míry testují hranice schopností lidských těl. V tomto historickém okamžiku tedy není problém s mužskými těly, protože ty ve většině sportovních oblastí dosahují vyšších výkonů, ale se ženskými těly, protože ta v soutěži s mužskými zpravidla prohrávají.

Určení pohlaví závodícího jedince a následné dělení závodníků a závodnic podle pohlaví je důležité v podstatě ze dvou důvodů: Jednak se jedná o kulturní a historickou tradici, jednak se tak děje s úmyslem zachovat férovost soutěže a bezpečnost soutěžících.

Už v dřívějších dobách se sportovní soutěže dělily na mužské a ženské, toto dělení však tehdy nevyplývalo z rozdílností těl znevýhodňující ženy, jak by se na první pohled mohlo zdát. Hlavním důvodem byl fakt, že ve společnosti západního typu byly ženy od sportování na základě genderových rolí odrazovány, protože soutěživost, síla a tělesná zdatnost neodpovídaly představám o feminitě. Také proto se prvních moderních olympijských her v roce 1896 neúčastnila ani jedna žena, všechny sportovní disciplíny byly ryze mužské. Se zvyšováním emancipace žen však narůstal i počet sportovkyň a ženských disciplín, později se v některých sportech začalo závodit i ve smíšených týmech. V současnosti existují sportovní disciplíny jako je například střelba, motosport či jachtaření, ve kterých se pohlaví závodících nerozlišuje (Caplan, 2010).

Vzhledem ke stoupajícímu trendu snahy o rovnější postavení žen a mužů ve společnosti již pro legitimitu oddělování mužů a žen ve sportu hovoří jen argument zachování férovosti a bezpečnosti sportovních soutěží. Argument bezpečnosti je však relativní. Existují sportovní odvětví, mezi něž patří například i atletika, kde tělesná diverzita v podobě vyšší váhy nebo mohutnější postavy nepředstavuje větší fyzické nebezpečí a kde tedy jako legitimizující argument pro nezbytnost ověřování pohlaví sportovkyň zbývá pouze snaha o zajištění rovných podmínek v soutěži (Caplan, 2010).

Aby bylo možné tyto rovné podmínky zajistit zejména na profesionální sportovní úrovni, byly zavedeny tzv. testy pohlaví, jejichž funkcí bylo zaručit, že soutěžící ženy jsou „skutečně“ ženami, tj. ženami podle stanovených kritérií. V této kapitole popisují důvody zavedení testů pohlaví sportovkyň, jejich historii, problémy s jednotlivými formami testování a z nich pramenící změny. Zmiňuji zde také některé příběhy sportovkyň, které těmito testy neprošly, a uvádím i hlavní body kritiky tohoto testování.

2.2.1 Historie testů pohlaví

Se vstupem žen do profesionálního sportu a jejich první účastí na letních olympijských hrách ve Stockholmu v roce 1912 se poprvé objevila také obava, zda jsou všechny soutěžící sportovkyně skutečnými ženami, a ne pouze převlečenými muži, kteří by tímto jednáním získali oproti ostatním závodnicím velkou výhodu.

Pro oprávněnost této obavy měl hovořit případ Dory Ratjen, německé skokanky do výšky, která se zúčastnila olympijských her v Berlíně v roce 1936, kde v této disciplíně obsadila čtvrté místo. O několik let později, v roce 1955, vyšlo najevo, že Dora Ratjen je ve skutečnosti muž – Heinrich Ratjen, známý také jako Hermann Ratjen. Média o něm informovala (a dodnes ještě informují) jako o podvodníkovi, který se na olympiádě úmyslně

přestrojil za ženu, aby měl šanci zvítězit. Mělo se jednat o jediný dobře zdokumentovaný případ tohoto druhu v historii moderních olympijských her (Heggie, 2010; JAMA, 1996).

Heggie (2010) ovšem tvrdí, že pozadí tohoto příběhu je poněkud jiné. V době své účasti na olympiádě mu bylo Ratjenovi teprve 17 let a do té doby ho rodiče vychovávali jako dívku, protože o jeho příslušnosti k ženskému pohlaví nebylo pochyb. To se změnilo až v období puberty, kdy vyvstaly určité pochybnosti a změny v jeho tělesném vývoji. Poté se začal považovat za muže a později svou identitu změnil. Původní verze příběhu se však v současných médiích stále drží pravděpodobně zejména proto, že souzní s předkládanou představou šíleného nacistického Německa, které bylo pro vítězství na domácích olympijských hrách ochotné udělat cokoliv – třeba i úmyslně do ženských závodů nastrčit muže (Heggie, 2010).

Další podnět pro testování žen na pohlavní příslušnost však daly pozoruhodné výkony některých atletek v roce 1936 a na závodech krátce poté; jedna z těchto žen pocházela z Československa – běžkyně (světová rekordmanka v běhu na 800 m v roce 1934) a skokanka Zdeňka Koubková. Ta si později ve svých 22 letech nechala změnit pohlaví a s ním i jméno. Zdeněk Koubek, jak se potom jmenovala, už v běhu mezi muži nebyl tak úspěšný, po válce však sportoval dál - hrál ragby v Říčanech u Prahy. Oženil se a zemřel v roce 1986 (Heggie, 2010; Kovář, 2009). K zavedení testů navíc přispěly také různé pověsti o pochybném pohlaví sovětských závodnic, jakými byly třeba sestry Tamara a Irina Press, které v šedesátých letech vyhrály 5 zlatých olympijských medailí a stanovily celkem 26 světových rekordů (JAMA, 1996).

Pravděpodobně první obviněnou atletkou, která se musela podrobit testu pohlaví, jehož průběh tehdy ještě nebyl kodifikován, se stala americká běžkyně Helen Stephens, když na olympiádě v Berlíně v roce 1936 těsně porazila polskou běžkyni Stanislawu Walasiewicz (později známou pod anglickou verzí jména jako Stella Walsh), která se pyšnila zlatou medailí v běhu na 100 m z předchozích olympijských her. Helen v testu obstála. Paradoxně jinak to ale bylo v případě Stelly. Poté, co byla v 80. letech zavražděna, při pitvě vyšlo najevo, že její genitálie byly částečně maskulinizované. Mezinárodní asociace atletických federací (dále IAAF – International Amateur Athletics Federation) zavedla už v roce 1946 pravidlo, které po sportovkyních požadovalo lékařské potvrzení o příslušnosti k ženskému pohlaví. Totéž pravidlo pak o dva roky později začalo platit i pro olympijské hry. Problematičnost tohoto potvrzení ale spočívala v tom, že se nejednalo o standardizovaný, mezinárodně uznávaný test pohlaví. Navíc ani IAAF, ani Mezinárodní olympijský výbor (dále

IOC – Internacional Olympic Committee) nedefinovaly, co si představují pod pojmem femininita, takže „náplň“ tohoto termínu se odvíjela od kultury, ze které sportovkyně pocházela (Heggie, 2010).

K zavedení testů se oficiálně přistoupilo v roce 1967 na Panamerických hrách. Testy po závodnicích vyžadovaly, aby se svlékly před skupinou doktorů. Používaly se také další metody, jako například detailní prohlídka genitální oblasti či přímo fyzická prohlídka genitálií. Atletky si na tyto postupy stěžovaly a označovaly je za ponižující, v roce 1968 se tedy zavedlo genetické testování ve formě analýzy stěrů z ústní dutiny, tzv. Barr Body test. Cílem tohoto testu bylo najít druhý chromozom X, protože se tehdy předpokládalo, že právě přítomnost tohoto chromozomu spolehlivě prokáže, že je testovaná atletka ženou. I přes medicínský pokrok olympijský výbor u těchto testů zůstal až do zimních olympijských her v Albertville v roce 1992 (JAMA, 1996; Vodrážka, 2001).

Jako první sportovkyně v historii testem pohlaví neprošla v roce 1967 Polka Ewa Klobukowska, která na olympiádě v Tokiu v roce 1964 získala zlato ve sprinterské štafetě na 4x100 m a bronz z běhu na 100 m, ačkoliv na první pohled nebylo o její ženské příslušnosti pochyb. Test u ní prokázal genetickou anomálii, mimochodem lékaři objevenou teprve v roce 1967, údajně však proti soupeřkám nebyla zvýhodněna (Kovář, 2009).

Překážková běžkyně Maria Patiño, členka španělského olympijského týmu, neprošla testem pohlaví na začátku olympijských her v roce 1988. Aniž by o tom měla tušení, narodila se se syndromem androgenní necitlivosti, takže u ní genetický test objevil chromozom Y. Patiño tak byla z olympijských her vyloučena. Vedení španělského olympijského týmu jí radilo předstírat zranění, aby se tak mohla vyhnout negativnímu zájmu médií, to však odmítla. Její dosavadní život se na základě tohoto testu rozpadl; a to nejen ten profesní (nesměla závodit a navíc přišla o všechny medaile), ale i privátní (opustil ji přítel, přišla o stipendium a bydlení, které měla jako španělská reprezentantka zajištěné). Patiño se však po konzultacích s odborníky a odbornicemi jako první atletka vůbec rozhodla bojovat proti testování pohlaví na základě genetiky, protože z hlediska medicíny byla stavba jejího těla – tedy kromě chromozomu Y a varlat ukrytých v labiích – zcela ženská. Po dvou a půl letech snažení, v roce 1992, dostala znovu od IAAF povolení závodit (Fausto-Sterling, 2000).

IAAF opustila jako první genetické testování závodnic právě v roce 1988 a nahradila ho zdravotními prohlídkami lékařským týmem. V roce 1992 pak nakonec odstoupila od všech forem plošného testování pohlaví. Důvodem pro toto rozhodnutí byl rozmach antidopingových testů, při kterých jsou závodící povinni se vymočit za přítomnosti testujících,

a moderní sportovní přiléhavé oblečení (Heggie, 2010). Obava, která stála na počátku testování pohlaví, se tak stala bezpředmětnou, protože pro muže, který by se chtěl v převlečení za ženu účastnit ženských závodů, by už takovéto jednání nemělo být prakticky možné.

IOC ovšem na rozdíl od IAAF od testů neustoupil, a do letních olympijských her v Barceloně v roce 1992 naopak test modifikoval (Heggie, 2010). Nyní se pátralo po genu SRY, který je spouštěčem přeměny embrya v muže. Ovšem ani toto testování není stoprocentní, protože v případě ženského těla s chromozomální kombinací XY může gen SRY zmutovat, a tím je vyřazen z provozu. Ačkoliv je takováto atletka plně ženou, podle testu bude diskvalifikována (Vodrážka, 2001). V roce 1996 tímto testem neprošlo osm závodnic, nakonec po dalších prohlídkách mohly nadále soutěžit. V roce 1999 nakonec i IOC testy pohlaví zrušila. Jak se ale ukázalo v případě jihoafrické atletky Caster Semenya, pokud dojde k zpochybnění příslušnosti pohlaví, musí daná atletka projít několika druhy testů – fyziologickými, genetickými, hormonálními a psychologickými (Heggie, 2010).

2.2.2 Caster Semenya

Poslední mezinárodně medializovanou kauzou zpochybnění pohlaví v atletice se stal případ Jihoafričanky Caster Semenya, jejíž testování nařídila IAAF na základě prudkého zlepšení výkonů během krátkého časového úseku v letech 2008 a 2009 a spekulacím o mužské stavbě jejího těla.

Semenya slavila úspěchy ještě před Mistrovstvím světa v atletice v Berlíně roku 2009, vítězila zejména na středních tratích. Jako sedmnáctiletá vyhrála v roce 2008 zlatou medaili na Mládežnických Hrách Commonwealthu v Pune, kdy v závodě na 800 m zvítězila v čase 2:04.23. O devět měsíců později získala na juniorském Mistrovství Afriky v atletice zlatou medaili v běhu na 1500 m s časem 4:08.01 (oproti Hráům Commonwealthu se zlepšila o 25.24 sekundy) a v běhu na 800 m, v němž svůj osobní rekord vylepšila o 7.51 sekundy, a s celkovým časem 1:56.72 tak stanovila nový národní rekord a zároveň rekord šampionátu.

IAAF toto náhlé zlepšení podpořené četnými spekulacemi o mužském vzezření atletky vyhodnotilo jako podezřelé, proto u Semenya nařídila antidopingový test a vzápětí i test pohlaví. Výsledky testů však z důvodu časové náročnosti nebyly před mistrovstvím světa v Německu k dispozici, takže Semenya nemohl být start na závodech odepřen (BBC Sport, 2009a). Utajované informace o nařízení testu pohlaví Semenya však pronikly na veřejnost jen několik hodin před startem finálového běhu na 800 m, ve kterém i přes psychický nátlak způsobený medializací pochybností o jejím pohlaví Jihoafričanka zvítězila v čase 1:55.45

(BBC Sport, 2009b). Znovu tak vylepšila svůj osobní rekord, stanovila nový rekord tohoto mistrovství a přiblížila se času české atletky Jarmily Kratochvílové, která je od roku 1983 stále držitelkou světového rekordu v běhu na 800 m s výsledným časem 1:53.28.

Jednání IAAF kritizovali nejen mnozí atleti/ky, ale i jihoafričtí komentátoři/ky, politici/čky a aktivisté/ky (viz karikatura v Příloze 1), kteří IAAF obvinili z rasismu a porušování lidských práv a práva na soukromí. IAAF se proti těmto nařčením bránila a tvrdila, že požadavek na test pohlaví Semenyi zveřejnila až poté, co se o něm začalo psát v médiích (The Observer, 2009). Semeniyu prý navíc netestovali kvůli tomu, že by podváděla, ale bylo prý třeba zjistit, zda nemá vzácné onemocnění, kvůli kterému by měla oproti ostatním závodnicím výhodu (BBC News, 2009). Prezident IAAF však později přiznal, že se k případu Semenyi mělo přistupovat citlivěji (BBC Sport, 2009c).

V listopadu téhož roku IAAF rozhodla, že si Semenya smí medaili i finanční výhru ponechat, ovšem stále ještě nerozhodla o tom, zda bude moci dále soutěžit s ženami. Povolení k návratu do mezinárodních soutěží IAAF oznámila 6. července 2010, tedy téměř rok poté, co byla její atletická kariéra přerušena, aniž by však uveřejnila výsledky provedených testů.

2.2.3 Současná praxe testů pohlaví ve sportu

Případ Caster Semenyi přiměl IOC přehodnotit přístup k ženám s pochybnostmi o pohlavní příslušnosti a stanovit nová pravidla týkající se hyperandrogenismu, která začala platit na olympijských hrách v Londýně v roce 2012. Na jejich formulaci se podíleli vědci/vědkyně, sportovní administrátoři/ky, sportovní právníci/ky, experti/ky na lidská práva, experti/ky na lékařskou a sportovní etiku, atletky a lidé reprezentující intersexuální komunitu (The Global Herald, 2011).

Nárok na start v ženských soutěžích bude mít podle těchto pravidel každá žena, která je jako žena uznaná zákonem, a to za předpokladu, že má nižší hladiny androgenů než muži. Soutěžit může také za předpokladu, že má hladinu androgenů jako muži, ale je androgenově resistantní, tedy že nemá žádnou fyzickou výhodu oproti ostatním soutěžícím ženám. Testování o způsobilosti by mělo být provedeno anonymně a v přísném utajení mezinárodními nezávislými experty či expertkami na hyperandrogenismus. Tito vědci a vědkyně by pak měli vydat doporučení o způsobilosti pro dotyčnou sportovní disciplínu. Při rozhodování o způsobilosti se pak k tomuto doporučení přihlédne (The Global Herald, 2011).

Pokud se prokáže, že atletka není k účasti mezi ženskými atletkami způsobilá, bude informována nejen o důvodech tohoto rozhodnutí, ale také o podmínkách, které musí splnit, bude-li chtít znovu závodit. Každá atletka má právo odmítnout podrobit se tomuto testování,

ale tím pádem se nebude moct dále účastnit soutěží v daném sportu (The Global Herald, 2011).

2.2.4 Kritika testování pohlaví ve sportu

Nová pravidla o testování pohlaví se nyní snaží reagovat na většinu jevů, které byly doposud kritizovány: zejména na nedůstojné zacházení s atletkami, na psychické následky z diskvalifikace a na narušování soukromí zvýšeným mediálním zájmem o tyto případy¹⁶. Jeden bod však stále zůstává sporný – testy pohlaví samotné.

Na prvním místě kritici a kritičky testů pohlaví poukazují na to, že i přes veškerý pokrok nelze se stoprocentní jistotou zjistit „pravé“ pohlaví testovaného jedince, a to zejména proto, že obecná představa o dvou pohlavích, mužském a ženském, podle které se mezinárodní sportovní soutěže řídí, je ideálně typická, sociálně zkonstruovaná a kulturně podmíněná. Právě proto málokdo těmto měřítkům odpovídá.

Od konce studené války, v jejímž průběhu stále ještě panovaly obavy, že Sovětský svaz úmyslně nasazuje muže do ženských atletických soutěží (Fausto-Sterling 2000), se testovací postupy začaly koncentrovat především na to, zda testovaná atletka nemá nad ostatními závodnicemi fyzickou výhodu spojenou s pohlavní příslušností, resp. zda nemá vysokou hladinu testosteronu v těle, který by příznivě ovlivnil velikost a sílu jejích svalů (Vodrážka, 2001).

V tomto bodě však Dreger (2009) vnáší do této debaty důležitý a často opomíjený fakt: Ženské a mužské tělo obsahuje tytéž hormony a liší se pouze jejich průměrné hladiny v těle. Průměrný muž má obecně více androgenů než průměrná žena, ovšem průměrná atletka není průměrná žena. Kdo - a především jak - tedy určí, kde v atletice stanovit hranici mezi ženami a muži?

U některých druhů sportů lze navíc předpokládat, že závodnice budou mít vyšší hladinu androgenů obecně. Ženy s vyššími hodnotami androgenů mohou být zvýhodněny tedy také jen v některých disciplínách. Dreger však zpochybňuje, že by tato výhoda sama o sobě byla nutně nespravedlivá, vždyť i muži – atleti mají mezi sebou rozdílné hodnoty androgenů.

Oprávněnost ověřování pohlaví sportovkyň v zájmu zachování spravedlivé soutěže lze zpochybnit ještě jinak; místo na hladinu testosteronu v těle se lze zaměřit na jiný fyzický rys, například na tělesnou výšku. Dnes už je zcela běžné, že mezi ženami s průměrnou ženskou výškou (nebo i s menší) závodí i ženy dosahující průměrné mužské výšky; nikdo je pro to

¹⁶ Například indická běžkyně Santhi Soundarajan, která neprošla testem pohlaví v roce 2006 a musela vrátit stříbrnou medaili z Asijských her v závodě na 800 m, se následně pokusila o sebevraždu (Fox Sports, 2007).

nediskvalifikuje, a to i přesto, že v některých disciplínách mohou v důsledku toho být oproti ostatním závodnicím zvýhodněny (Dreger, 2009).

Ačkoliv se nyní objevuje snaha posuzovat jednotlivé případy nesrovnalostí v pohlaví závodnic individuálně s ohledem na sportovní kontext, kritika navrhuje podívat se na dělení sportovních disciplín podle pohlavní příslušnosti zcela jinak. Pokud bychom chtěli skutečně zachovat určitou míru rovných startovních podmínek sportovců a sportovkyň, neměli bychom je dělit do skupin podle pohlaví, ale podle tělesných předpokladů relevantních pro danou disciplínu, jako je tomu třeba v bojových sportech, ve kterých se sportovci a sportovkyně dělí podle váhové kategorie. Bojové sporty jsou však také ukázkovým příkladem pro ryze kulturně podmíněný důvod oddělování mužů a žen ve sportu. Ačkoliv je z hlediska rovných fyzických podmínek další kategorizace zbytečná, i tady soutěží pouze ženy se ženami a muži s muži. Důvodem toho je absolutní neakceptovatelnost představy otevřeného fyzického násilí mezi mužem a ženou (ač v rámci souboje profesionální boxerky a profesionálního boxera) pramenící z kulturních zvyklostí, které násilí páchané mužem na ženě striktně odsuzují.

2.3 Média

Příběh Caster Semenyi zvedl velkou vlnu zájmu médií, neboť pro své hlavní téma – intersexualitu – splňoval hned několik kritérií pro překročení mediálního prahu: intersexualita, vzhledem ke své tabuizaci, působí jako nové, neobvyklé a překvapivé téma obsahující konfliktní složku, celé dění mělo navíc velmi dramatický vývoj. Prostředí sportu, a zejména atletiky, bývá lidem většinou blízké a kulturně dobře uchopitelné.

Média hrají nesporně významnou roli ve společnosti, a to zejména proto, že jejich produkty zpravidla odrážejí většinové společenské hodnoty a normy (jako například dvoupohlavní model), které pak reprodukuje a posilují tak jejich zakotvení ve společnosti. Tímto působením tak zásadně ovlivňují způsob, jakým chápeme svět kolem sebe, tedy i způsob, jakým vnímáme intersexualitu. Proto se v této kapitole zaměřím na média, popis jejich role ve společnosti, na jejich obsahy a feministickou kritiku médií.

2.3.1 Média a moc

Výraz médium, obecně chápáný jako zprostředkující činitel nebo prostředí, má několik různých významů a může být používán mnoha různými způsoby. V kontextu sociální komunikace je tento termín chápán jako zprostředkující článek přenosu informací mezi komunikátorem a příjemcem sdělení. Jako médium lze označit například fyzikální podmínku umožňující komunikaci (např. vzduch pro přenos rozhlasových vln), typ technologie

hmotného nosiče informace, kód, v němž se zaznamenává a následně zpracovává sdělení (např. analogový, digitální kód), typ mediální komunikace jako komplexu tvořeného charakterem prostředí, technologie a komunikátora (rozhlas, tištěná, elektronická, nová média), typ sociální instituce (souhrn praktik, norem a hodnot, jež média sdílejí, a tvoří tak jednotnou sociální instituci, jejíž součástí se sobě uvnitř podobají a navenek se liší od jiných institucí) či konkrétní mediální organizaci nebo i její produkty (Reifová a kol., 2004).

V této práci budu jako média označovat komunikační média ve smyslu, jak je chápe J. B. Thompson (2004): tedy jako konkrétnější soubory institucí a produktů, které běžně označujeme jako masovou komunikaci, tedy tištěná (knihy, noviny, letáky), audiovizuální (film, rozhlasové a televizní vysílání) či nová média (internet, Facebook).

Moderní média se podle Thompsna vyznačují následujícími pěti charakteristickými rysy: Zaprvé zahrnují jisté technické a institucionální prostředky pro produkci a šíření obsahů, což činí vývoj médií neoddelitelným od vývoje mediálního průmyslu¹⁷. Druhou charakteristikou je využití technických inovací, Thompson ji nazývá komodifikací symbolických sdělení. Komodifikace je podle něj zvláštní typ „zhodnocování“, tedy jeden ze způsobů, jak objektům přisoudit určitou hodnotu. Symbolická sdělení lze hodnotit dvěma způsoby: symbolicky (hodnota, kterou objekty mají v závislosti na způsobu, jakým si jich jedinci považují) a ekonomicky (ze symbolických sdělení se stávají komodity, protože získala určitou ekonomickou hodnotu, díky níž mohou být směňována na trhu). Tato komodifikovaná symbolická sdělení nazývá Thompson symbolickým zbožím. Třetí rys se týká skutečnosti, že zde dochází k předělu v produkci symbolických sdělení a příjmu těchto sdělení. Symbolické zboží se vyrábí v jiném kontextu či souboru kontextů (v institucích, z nichž se skládá mediální průmysl) než jsou kontexty příjmu (různé domácnosti). Možnost příjemců zasahovat do procesu produkce je velmi přísně omezena. Pro procesy produkce je tak v důsledku nedostatku přímé a průběžné zpětné vazby typická neurčitost, pro příjemce mediovaných sdělení tento strukturovaný předěl znamená vypořádat se s obsahem sdělení samostatně, což jim umožňuje si z něj vzít, cokoliv chtějí. Příjemci tak téměř nemohou určovat téma a obsah mediované komunikace, na druhou stranu však nejsou jen pasivní skupinou příjemců, kteří by v této komunikaci neměli vůbec žádnou moc. Čtvrtou charakteristikou je schopnost médií rozšířit dostupnost symbolických sdělení v čase a prostoru, takže se mediovaná sdělení dostávají do kontextů velmi vzdálených těm, v jakých byla vyprodukována. Posledním

¹⁷ Řada organizací, které se od pozdního středověku do současné doby soustředují na komerční využití technických inovací, které umožňují produkci a šíření symbolického obsahu ve velmi zevšeobecněné podobě (Thompson, 2004).

typickým rysem moderních médií je oběh symbolických sdělení ve veřejném prostoru. Produkty mediálního průmyslu, které se vyrábí ve velkém počtu kopií nebo se vysílají k velkému množství příjemců, jsou dostupné nespočetnému množství příjemců, kteří mají příslušná technická zařízení, schopnosti a zdroje, aby si sdělení mohl opatřit.

Jednou z hlavních problematik souvisejících s médii je téma moci, kterou média ve společnosti mají. Média jsou podle Thompsona jedním z prostředků šíření symbolických sdělení ve společnosti, čímž se podílejí na vykonávání tzv. symbolické moci, jedné ze čtyř druhů moci ve společnosti¹⁸. Mocí symbolickou nazývá kulturní moc, která je výsledkem produkce, šíření a přijímání symbolických sdělení prostřednictvím informačních a komunikačních prostředků, mezi něž řadí technická zařízení na uchovávání a přenášení sdělení, dovednosti, schopnosti a znalosti nezbytné pro produkci, přenos a přijímání informací a symbolického obsahu a akumulovaná prestiž, uznání a úcta, přiznávané určitým výrobcům symbolických obsahů nebo určitým institucím. Některé instituce přitom získaly v důsledku akumulace informačních a komunikačních prostředků významné postavení; těmito institucemi Thompson myslí náboženské instituce, které produkují symbolická sdělení vztahující se k duchovním hodnotám, vzdělávací instituce, které přenášejí získané symbolických obsahy, tedy vědění, a v neposlední řadě mediální instituce, které se specializují na velkovýrobu a všeobecně dostupné šíření symbolických sdělení v prostoru a čase (Thompson, 2004). Pomocí prostředků produkce a přenosu symbolických sdělení tak lze podle Thompsona zasahovat do vývoje událostí, ovlivňovat jednání ostatních a dokonce i vytvářet události - symbolická sdělení tak mají podporovat legitimitu politické moci.

Médiím bývá připisována i ideologická moc. Ideologii lze definovat jako „soubor idejí vládnoucí třídy, která legitimizuje svou moc tím, že své partikulární zájmy prezentuje jako univerzální zájmy celé společnosti“ (Petrušek citován in Trampota, 2006: 164). V sociologii vědění a v marxisticky orientovaných sociálně vědních směrech odkazuje ideologie k abstraktním a myšleným (iluzorním) souborům představ sloužícím k tomu, aby dominující

¹⁸ Thompson rozlišuje na základě činnosti člověka a zdrojů, které při tom používá, čtyři typy moci; ty se vzájemně překrývají. Je jimi moc ekonomická, politická, donucovací a symbolická. Ekonomická vychází z výrobní činnosti člověka (jak si obstarává prostředky obživy, zpracování surovin a jejich přeměna na zboží určené ke spotřebě nebo ke směně na trhu), prostředky k jejímu vykonávání jsou materiální a finanční zdroje, instituce, ze které pochází, jsou například továrny, manufaktury. Moc politická vychází ze snahy koordinovat jednotlivce a regulovat vzájemné vztahy do pravidelných vzorců jednání, zpravidla prostřednictvím zákonů; prostředkem uplatňování moci je autorita, institucí je stát, který svou autoritu prosazuje pomocí následujících dvou typů moci, a to mocí donucovací (vyhrožování násilím nebo skutečné použití násilí s cílem protivníka zranit nebo zabít, prostředkem k vykonávání jsou fyzické a ozbrojené síly (také taktika, výcvik, technika), institucí je vojsko, policie atp., nejdůležitější je moc vojenská, která má schopnost formovat historické a sociální procesy) a mocí symbolickou (Thompson, 2004).

uspořádání společnosti (např. kapitalismus, mužská hegemonie) nabízely jako přirozený stav věcí, a tím ho legitimizovaly. V médiích se dostává ideologie do centra zájmu zejména proto, že média zřetelně preferují některé hodnoty, postoje a představy (Jirák, Köpplová, 2003).

John B. Thompson se ve svém pojetí ideologie zaměřuje na to, jak za jistých okolností symbolická sdělení slouží k tomu, aby ustavovala a udržovala vztahy nadvlády a dominance. Symbolická sdělení, tak jak je chápe Thompson, sama o sobě ideologická nejsou, ale za jistých okolností ideologická být mohou, a to když slouží k ustanovení a soustavnému udržování trvale asymetrických mocenských poměrů. Díky rozvoji médií došlo k vytvoření podmínek, ve kterých jsou ideologická sdělení vnucována médii praktickým kontextům každodenního života. Ideologie má tedy kontextuální povahu, ideologičnost sdělení tedy závisí na tom, jakým způsobem příjemci/příjemkyně zapracují do svého života (Thompson, 2004: 171).

Prisvojováním sdělení, tedy zmocňováním se smysluplného obsahu sdělení, jeho přizpůsobením a včleněním do našeho života, se podílíme na konstruování sebepojetí (tedy na chápání toho, kdo jsme a kde se nacházíme v čase a prostoru)¹⁹. Prisvojování mediálních sdělení je podle Thompsona prostředkem k aktivnímu utváření identity v moderním světě²⁰. Proces prisvojování probíhá pomalu, někdy skrytě, někdy cíleně (Thompson, 2004: 40).

Reflexivní prisvojování mediálních sdělení může mít destabilizující důsledky jak pro jednotlivce, tak pro ustavené mocenské vztahy, ale destabilizující nemusí být vždy, v některých kontextech slouží naopak ke stabilizaci a posilování zavedených mocenských vztahů. Mediovaná sdělení navíc mohou plnit silnou ideologickou roli, pokud jsou reflektovaně zahrnovány do představ při sebepojetí, což zpravidla bývají, pokud jde o pojetí maskulinity, femininity, etnické skupiny apod. Ty se hluboce vrývají do osobnosti a projevují se spíše než v explicitně vyjadřovaných představách a postojích chování jednotlivců, ve vztahu k sobě a ostatním (Thompson, 2004: 171-172).

19 Sebeпоjetí představuje Thompson jako jakousi symbolickou projekci, kterou si člověk sám aktivně buduje a kterou si vytváří ze symbolických materiálů, jež má k dispozici; tyto materiály pak skládá do koherentního výkladu vlastní identity. Thompson upozorňuje, že ačkoliv je sebeпоjetí utvářeno aktivně, neznamená to, že by nebylo společensky podmíněno, naopak symbolické materiály formující prvky identity, kterou jsme si vybudovali, jsou distribuovány nerovnoměrně. Symbolické zdroje nejsou každému dostupné ve stejné míře a stejným způsobem, přístup k nim vyžaduje dovednosti, jimiž někteří jedinci disponují a jiní ne. Způsoby, jimiž lidé pak symbolické zdroje využívají při konstrukci vlastní identity, jsou do určité míry závislé na materiálních podmínkách jejich života, jedinci podle Thompsona totiž očekávání a hodnocení zpravidla přizpůsobují své neustále korigovatelné představě, čeho mohou s reálnou nadějí na úspěch za daných okolností dosáhnout (Thompson, 2004: 169-170).

20 Není to však jediný prostředek k aktivnímu utváření sebeпоjetí, existují další formy sociálních interakcí, např. mezi rodiči a dětmi, mezi přáteli atp., které stále hrají rozhodující roli pro další vývoj člověka pro jeho sebeпоjetí (Thompson, 2004: 40)

V souvislosti se zpracováním symbolických sdělení do sebeprojekce Thompson popisuje další negativní dopad rozvoje médií – tzv. dvojnásobný charakter mediované závislosti. Čím více je proces budování sebepojetí obohacován mediovanými symbolickými sděleními, tím více je samo sebepojetí závislé na mediálních systémech, které se nacházejí mimo jeho kontrolu, což je příznačné zejména pro moderní společnost (Thompson, 2004: 172-173). Podle Thompsona totiž sice zvyšující se dostupnost mediálních produktů poskytuje jedincům symbolické prostředky k tomu, aby se mohli vzdalovat z časoprostorového kontextu svého každodenního života, a budovat si tak životní projekce, do nichž reflektovaně zapojují přijímané mediované obrazy a ideje, současně je ale tato dostupnost vrhá do stále silnější závislosti (v případě budování „představovaného života“) na složitých systémech produkce a přenášení mediovaných symbolických sdělení, které většina jednotlivců mohou ovlivňovat jen velmi málo (Thompson, 2004: 173).

Čím dál tím větší dostupnost mediovaných symbolických materiálů může proces utváření sebepojetí kromě obohacování také dezorientovat. Média nabízejí nespočetné náhledy na svět různými formami informací a komunikací, a ty není možné všechny účinně přijmout a promyšleně je vzít za své – dochází k tzv. symbolickému přetížení. V takovém případě si lidé sdělení, která do svého života nakonec zpracují, silně vybírají. Řídí se často tzv. kvalifikovanými systémy (názory filmového kritika), ale také těmi, s nimiž přicházejí do styku každý den a které považují za důležité (významné druhé) – ty pak považují jako zdroj poučeného poznání a podle nich si vybírají symbolické materiály, které stojí za to si přisvojovat, a jak takové materiály interpretovat (Thompson, 2004: 173-175).

Při výčtu negativních dopadů médií na proces utváření sebepojetí Thompson připomíná, že mediované symbolické materiály nejsou jediným a ani hlavním zdrojem pro proces utváření sebepojetí; jedinci využívají také výměnu symbolických materiálů při interakci tváří v tvář s lidmi, se kterými se každodenně setkávají. V některých případech se však lidé musí spoléhat na symbolická sdělení, která jsou jim médií předkládána. Tato sdělení však nejsou ani tak zdrojem, který by lidé využívali a v reflektovaném úsilí zapracovávali do projekcí sebepojetí, ale jsou spíše objektem identifikace, s nímž jsou silně a citově spojeni. V tuto chvíli je podle Thompsona reflexivní charakter sebepojetí v procesu zprostředkované kvaziinterakce²¹ postupně pohlcován²², což ovšem neznamená, že dochází nutně k potlačení

21 Zprostředkovaná kvaziinterakce je označení těch druhů sociálních vztahů, které jsou vytvářeny médií masové komunikace (knihami, novinami, rozhlasem atp.), a je rozložená v čase a prostoru. Zatímco interakce tváří v tvář je zaměřená na konkrétní lidi, kvůli nimž se příslušná činnost vyvíjí, a je dialogická, v případě zprostředkované kvaziinterakce jsou symbolická sdělení produkována pro neurčitou řadu

reflexe. Protože je jedinec schopný reflexí zapracovat mediované symbolické materiály do procesu utváření sebepojetí, mohou se tyto materiály stát samy o sobě cílem a smyslem – symbolickou konstrukcí, kolem které si jedinec začne organizovat vlastní život a představy o sobě (Thompson, 2004: 175-176).

2.3.2 Obsahy mediálních produktů

Právě vzhledem k tomu, že prostřednictvím přijímání a přisvojování mediálních sdělení (často skrytě) probíhá u jednotlivců proces utváření a chápání sebe sama²³, je důležité, jaká symbolická sdělení se v mediovaných produktech skrývají, jak, na základě čeho a koho se tam právě jednotlivá konkrétní sdělení umisťují. V této podkapitole se budu věnovat zejména obsahům mediovaným prostřednictvím zpravodajství.

2.3.2.1 Výběr mediovaných obsahů do zpravodajství

Obsahem médií není jen zpravodajství, ale i jiné žánry určené k zábavě a odpočinku (filmy, seriály, křížovky...), k poučení či návodu k řešení určitých problémů (vzdělávací pořady, poradny...) nebo ke konfrontaci vlastních názorů s názory ostatních lidí (komentáře, dopisy redakci...), které se v současných médiích dostávají stále více do popředí. V mediální produkci má však žurnalistika²⁴ zvláštní postavení, a to zejména její zpravodajská²⁵ větev. Zprávy jsou považovány za významný atribut médií, protože nabízejí informace o rozmanitých událostech, které by mohly být pro příjemce a příjemkyně důležité, užitečné, či alespoň zajímavé, a tím mají recipientům/recipientkám pomáhat orientovat se ve světě, zvažovat své možnosti v dalším životě atp. (Trampota, 2006).

potenciálních příjemců a svou povahou je monologická z toho hlediska, že v ní převládá jednosměrný tok komunikace - např. čtenář knihy je primárně příjemcem symbolického sdělení, jehož autor/ka neočekává přímou a bezprostřední odezvu (Thompson, 2004: 72).

22 Pohlčení sebepojetí ve zprostředkované kvaziinterakci se jako jev od reflexivního uspořádání sebepojetí kvalitativně neliší, podle Thompsona se jedná o jednu z jeho verzí, která je rozšířena až na úroveň, kdy mediované symbolické materiály přestanou být pouhým zdrojem pro utváření sebepojetí, ale stanou se jeho ústředním zájmem (Thompson, 2004: 175-176).

23 Tento proces utváření sebepojetí se ale neodehrává jednorázově, ale v průběhu času (Thompson, 2004).

24 Pod pojmem žurnalistika rozumím novinářské povolání i produkty této činnosti informující o aktuálním dění ve společnosti a názorech na toto dění. Jejimi stěžejními pilíři jsou zpravodajství a publicistika (Osvaldová, Halada a kol., 2004: 220,221). Mezi její nejdůležitější funkce patří informování, formulování a zveřejňování, agenda setting, kritika a kontrola (demokratické země), zábava, vzdělávání, socializace a vedení, integrace (Ruß-Mohl, Bakičová, 2005).

25 Termínem zpravodajství mám na mysli označení jedné ze základních novinářských činností a zároveň stejnojmenné označení produktu této činnosti. Stojí na informacích a faktech, které vyhledává, shromažďuje, třídí, vybírá, interpretuje a předává prostřednictvím médií recipientům a recipientkám. Zprostředkovává rozmanité a společensky podstatné informace odrážející myšlenkovou pluralitu společnosti a sloužící veřejnosti k utváření vlastních názorů – proto má být pokud možno přesné, vyvážené, nepředpojaté a poctivé při výběru, zpracování a prezentaci, nestranné, aktuální, včasné, jasné a srozumitelné. Na rozdíl od publicistiky nemá obsahovat novinářův názor (Osvaldová, Halada a kol., 2004: 216).

Právě pro svůj vztah k realitě bývají zprávy často považovány za relativně věrohodnou informaci o světě a společnosti. Tato věrohodnost se opírá nejen o představu, že jsou média opravdu schopná nabídnout to důležité a pro publikum relevantní (Trampota, 2006), ale také o formulku objektivitu, kterou v sobě zahrnují etické kodexy různých médií, jež se novináři a novinářky zavazují dodržovat (Syndikát novinářů, 1998). Objektivita podle McQuaila (2002) představuje „zvláštní formu mediální činnosti a zvláštní postoj k úloze shromažďovat, zpracovávat a rozšiřovat informace“ (172). Jedná se o řemeslné praktiky²⁶, které vedou k tomu, aby se co nejvíce potlačila zákonitá a nevyhnutelná subjektivita zpráv; ty mají být věcně co nejpřesnější, co nejúplnější a maximálně neutrální (Jirák, Köpplová, 2003).

Aby informace „překročila mediální práh“ a stala se zprávou publikovatelnou v médiích, musí splňovat určité zpravodajské hodnoty (news values). Ty se liší nejen podle charakteru samotné události, ale také podle konkrétního typu média²⁷. Shrnutí zpravodajské hodnoty se lidé začali pokoušet už od 2. poloviny 17. století; například v roce 1695 Kaspar Stieler zmiňuje vlastnosti zpráv jako důležitost, blízkost, dramatičnost a negativita (Jirák, Köpplová, 2003). Podle Waltera Lippmanna jsou hlavními kritérii pro výběr zpráv, tak, jak je zformuloval v roce 1922 ve své knize *Public opinion*, jednoznačnost události, překvapivost, prostorová blízkost, osobní zaujetí a konflikt (Jirák, Köpplová, 2003: 77).

Johan Galtung a Marie Ruge na základě metodologicky podložené analýzy identifikovali tři obsáhlé skupiny faktorů; organizační, žánrové a sociokulturní. Do prvních dvou jmenovaných skupin řadí blízkost předmětu zprávy, její jednoznačnost, jednoduchost, kulturní pochopitelnost, novost, průběžnost a možnost dalšího vývoje, vztah k elitním národům či státům a vztah k elitním osobám či celebritám, možnost personalizace, negativita, překvapení, podobnost s dřívějšími zprávami atd. Předvídatelnost má jak povahu sociokulturní, tak organizační²⁸. Kategorie organizačních hodnot pak obsahuje veškeré

²⁶ Hlavními rysy objektivitu jsou: osvojení si pozice odstupující a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství, absence stranění, oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti, absence skrytých motivů nebo služby třetí straně. Objektivitu zpravodajství ve své ideálně-typické podobě však nelze dosáhnout, protože podléhá procesu selekce zpráv (musí obsahovat subjektivní soudy, kterých si autoři/ky nemusí být vědomi/y), zprávy jsou umístěny do širšího referenčního rámce, který jim poskytne evaluativní význam, vypuštění informací je vzhledem k mediálním rutinám nevyhnutelné, a protože zprávy jsou produkovány v kontextu četných externích i interních tlaků (McQuail, 2002; Reifová a kol., 2004).

²⁷ Televizní zpravodajství samozřejmě upřednostňuje události, ke kterým je schopna získat obrazový materiál, což ovlivňuje zejména zpravodajství ze zahraničí, kdy je odkázána na mnohdy silně limitující spektrum výběru ze záběrů dodávaných agenturami. Televize také častěji zařazuje příspěvky z místa události, kde má svého vlastního redaktora/svou vlastní redaktorku, proto o zařazení do zpráv nemusí rozhodnout její vnímaná důležitost, ale fakt, že je oblast, kde k události došlo, pokryta právě vlastním zpravodajem/kou. Další odlišností od tištěného zpravodajství je například možnost zařadit menší počet zpráv (Trampota, 2006).

²⁸ Umožňuje médiu umístit svého zpravodaje/zpravodajku a techniku ve správný okamžik na správné místo a zároveň pomáhá publiku formovat očekávání (Jirák, Köpplová, 2003).

technologické a organizační možnosti daného média, tedy například organizace práce (uzávěrky), možnosti zpravodajů nebo dostupnost obrazového materiálu (Jirák, Köpplová, 2003; Trampota, 2006).

Lynette S. Burns ve své příručce pro novináře mezi základní zpravodajské hodnoty řadí: a) dopad, který souvisí se vztahem zprávy k životu publika (neobvyklé počasí, vzestup cen...), b) časový rozměr, který se vztahuje k informacím pomáhajícím lidem organizovat si život (informace o stávce...), c) blízkost, který souvisí s tím, jak blízko se daná událost odehrává, d) konflikt, který je v současnosti často považován za nejdůležitější zpravodajskou hodnotu, e) naléhavost tématu v daném čase (ženské hnutí v 70. letech 20. století, otázky životního prostředí...), f) novost (neobvyklost), která má v současnosti také vysokou zpravodajskou hodnotu, g) relativita, která je nejsložitější a nejsubjektivnější zpravodajskou hodnotou, jedná se například o ovlivnění typem média (Burns, 2004).

Jiným zkoumaným filtračním činitelem v procesu zveřejnění zprávy jsou tzv. gatekeeperi²⁹ (vrátní, dveřníci) (Jirák, Köpplová, 2003; McQuail, 2002; Trampota, 2006). Mohou jimi být například novináři, editoři nebo šéfredaktoři. Tento pojem vznikl jako metafora dveřníka, který některé zprávy nechá projít pomyslnou branou do zpravodajství a jiné zprávy skrz bránu nepustí. Na jeho rozhodování má vliv několik faktorů na různých úrovních: Na individuální úrovni rozhodování ovlivňují představy jednotlivých lidí pracujících v médiích o tom, co lze považovat za zprávu a co ne, a jak vnímají vlastní roli a profesi. V další úrovni přicházejí na řadu vlivy mediálních pracovních rutin, na jiné úrovni pak výběr událostí usměrňuje mediální organizace (povaha média, technologická podstata média). Svůj podíl na filtraci zpráv mají i různé extramediální vlivy (zdroje informací, inzerce, legislativa, recipienti...) a v neposlední řadě je výběr mediovaného obsahu ovlivněn také ideologií (převážné hodnotové a názorové uspořádání dané společnosti). O obsahu zpravodajství (totéž platí o celkovém obsahu médií) však zpravidla nerozhoduje jen jeden gatekeeper, ale několik gatekeeperů, kteří se nachází v různém postavení v podnikové hierarchii (Jirák, Köpplová, 2003; McQuail, 2002; Trampota, 2006).

Výběr zpráv, které nakonec média zveřejňují, však ve všech zmíněných sférách zásadním způsobem ovlivňuje také působení genderu a s ním spojená hierarchicky uspořádaná důležitost témat. Témata tradičně spojována s maskulinitou jsou ve společnosti hodnocena jako důležitější, a proto je gatekeeperi – zpravidla bílí muži (vzhledem ke

²⁹ Tuto myšlenku poprvé v kontextu mediálních studií rozvinul a empiricky zkoumal v roce 1950 David Manning White ve studii editorů regionálních amerických listů a kritérií, podle nichž rozhodovali, kterou část servisu tří tiskových agentur použijí do svých periodik. Zjistil, že rozhodování editorů je velmi subjektivní (Reifová a kol., 2004).

kumulaci rozhodujících postů v mediálních institucích v rukou bílých mužů) - pouštějí branou do zpravodajství mnohem častěji, než třeba témata tradičně spojovaná s femininitou. Působení genderu v mediální produkci se věnuji více v dalších kapitolách.

2.3.2.2 Stereotypy v mediálních obsazích

Média a jejich sdělení v moderním světě hrají velmi významnou roli v podpoře stereotypizace rozličných skupin a vzniku stereotypů³⁰. Ve zpravodajství se zjednodušující prezentace postav nebo institutů používá často proto, že se pracuje v omezeném prostoru (místo na stránce, určitá stopáž atp.) a je zapotřebí rychle a stručně charakterizovat aktéry či aktérky zpravodajského příběhu (Trampota, 2006). Protože ve velké většině bývají média jako organizace i jako instituce spjata s převažujícími trendy ve společnosti, nabízejí hlavně většinové stereotypy ideologie převládající v dané společnosti, tedy jinými slovy stereotypy rozhodujících vrstev a převažujících společenských hodnot. Velmi silné jsou zvláště národní, etnické, třídní a genderové stereotypy týkající se sociálně deviantních skupin, které bývají zdrojem předsudků a reprezentují mocenské vztahy, napětí a konflikty, které jsou za nimi skryty (Jirák, Köpplová, 2003).

Všechna mediální sdělení, jimž je publikum ochotné přiznat některou rovinu realističnosti, reprezentují sociální skutečnost; vyjadřují nebo popisují různé existující nebo hypotetické společenské skupiny a jejich skupinové identity – jejich hodnoty, postoje či předsudky (Jirák, Köpplová, 2003:144). Stereotyp však svou původní předlohu deformuje, protože není jen jejím zjednodušením, ale také současně zjednodušené rysy přehání (Burton a Jirák citován in Trampota, 2006:93).

K reprodukci stereotypů pak dochází v případě, kdy příjemci či příjemkyně mediálního produktu nemají vlastní zkušenost s určitou skupinou, protože tu existuje velká pravděpodobnost, že budou považovat za „skutečnost“ to, jak tuto skupinu zobrazují média (Jirák, Köpplová, 2003). V případě, že jsou stereotypy založeny na předsudcích, které jsou však často sociálně a dlouhodobě sdílené, a média danou sociální skupinu, etnikum nebo třídu daným způsobem zobrazují dlouhodobě, podporují tak možné negativní vnímání aktérů a akterek, kterých se stereotyp týká, jejich stigmatizaci, popřípadě i postupné vyřazení z většinového proudu společnosti (Trampota, 2006).

30 Stereotyp je sociální klasifikace určitých skupin a jejich reprezentace pomocí zjednodušujících, neověřitelných, zobecňujících znaků, jež výslovně či nepřímo představují soubor hodnot, soudů a předpokladů týkajících se chování takových skupin, jejich vlastností, minulosti a vývoje (Jirák, Köpplová, 2003: 145).

Genderové stereotypy v médiích lze velmi dobře sledovat v reklamních sděleních. Podle ženské genderové normy přítomné v reklamách³¹ ženy nedělají důležitá rozhodnutí nebo důležité věci, jsou závislé a potřebují mužskou ochranu, jejich místo je v doma, kde plní zejména mateřskou roli a starají se o chod domácnosti. Ženy navíc plní také svou estetickou, dekorativní roli - muži na ně nazírají primárně jako na sexuální objekt. Pro ženy je v reklamách charakteristické, že jsou méně autoritativní, méně rozhodné, méně mocné, méně racionální a méně inteligentní než muži a bývají zobrazovány jako ženy v domácnosti, jako podřízené nebo v povoláních s nízkou prestiží. Muži bývají v reklamách zobrazováni jako pracující mimo domov a bývají spojováni s nakupováním, resp. placením drahého zboží. Reklamní sdělení muže dále ukazují častěji a v rozmanitějších pracovních rolích než ženy a také jako nezávislé na ženách, které bývají naopak velmi často prezentovány v nějakém vztahu k mužům, a to ve stereotypních rolích jako manželky, matky, snoubenky, servírky, herečky či tanečnice (Shields, 1997).

2.3.3 Gender v médiích

Působení genderu v médiích lze v podstatě sledovat ze dvou hlavních úhlů. Projevuje se totiž jednak ve výrobní fázi mediálních produktů ve složení lidí pracujících v médiích, a jednak v mediálních obsazích nabízených recipientům a recipientkám ve formě stereotypů³². Vzhledem k povaze práce na následujících řádkách budu klást důraz zejména na situaci v mainstreamových médiích.

2.3.3.1 Působení genderu v mediální produkci

Nevyvážené zastoupení žen a mužů na pracovních pozicích v mediálním odvětví lze sledovat již od počátku historie médií. V americké mediální krajině ženy působily v médiích vždy, často však jako zástup za muže, kteří nebyli z různých důvodů schopni tuto svou práci vykonávat³³. S rozvojem deníků začínalo od poloviny 19. století v mediální produkci pracovat stále více žen, ty ovšem byly ve velké menšině; k roku 1900 zastávaly ženy jen 2 193 z 30 098 redakčních pracovních postů (Beasley & Gibbons in Lont, 1995:7). V tomto období vznikaly také ženské press kluby, ovšem z důvodu, že muži do svých klubů odmítali ženy vpouštět. Kromě mainstreamových periodik však vycházela i periodika nejrozličnějších

31 Přičemž zobrazování žen se například mezi 30. a 50. lety 20. století velice změnil – zatímco na konci 30. let byly ženy zobrazovány jako autonomní hrdinky, které se snaží dosáhnout svých osobních cílů, na konci 50. let už média zobrazují ženy jako ženy v domácnosti, odměňované a vážené pro vedení domácnosti a péči o ostatní (Courtney in Shields, 1997).

32 Stejně jako gender fungují v médiích i ostatní kategorie jako rasa, etnicita, věk, sexuální orientace, náboženství, fyzická zdatnost atd.

33 Například po smrti manžela se v roce 1739 Elizabeth Timothy of Charleston stala v periodiku South Carolina Gazette první editorkou v americké mediální krajině (Hedgepeth in Lont 1995: 7)

politických a kulturních hnutí (a tedy i periodika zabývající se tematikou ženského hnutí), a právě v těchto periodikách dostávaly příležitosti k sebevyjádření ženy, které by neměly šanci se v mainstreamových denících prosadit (Lont, 1995).

Ve 20. století se lepší postavení žen v tisku ve 30. letech zasloužila první dáma Spojených států, Eleanor Roosevelt, když požadovala, aby na všechny její tiskové konference byly vpouštěny pouze redaktorky, čímž zajistila alespoň jedno pracovní místo pro ženu ve všech hlavních denících pokrývajících dění ve Washingtonu (Lont, 1995). Počet redaktorek dále opět vzrostl během 2. světové války, kdy se kvůli nedostatku mužů ženy dostaly i na vyšší pozice, po jejím skončení však s návratem mužů ženy o svá místa opět přišly, byly přemístěny na nižší posty nebo odešly samy. Ženám sice „právo“ být reportérkami už zůstalo, referovaly však jen o určitých tématech.

Zvyšování počtu žen v mediální sféře pak v 50. a 60. letech zpomalilo, v té době v médiích (nakladatelstvích, novinách a časopisech) připadlo na ženy jen 37 % všech míst (Lont, 1995). Na konci 60. let a v 70. letech v souvislosti s působením ženského hnutí ženy získaly přístup do místních press klubů, žurnalistických škol (v nichž tvořily 53 % studujících) a také do národních žurnalistických organizací. V 80. letech se pozice žen v médiích příliš nezměnila, i přes snahy ženského hnutí byl kariérní postup žen nadále mnohem komplikovanější než kariérní postup mužů. V novinovém průmyslu ženy převažují nad muži v obchodní sféře, reklamě a administrativě a jsou nadále méně placené, méně viditelné a méně mocné (Lont, 1995).

2.3.3.2 Působení genderu v mediálních obsazích

V mediálních obsazích se genderové normy v současné době objevují v rámci binárního systému, ve kterém jsou dvě pohlaví symbolicky propojena se dvěma gendery a dvěma sexualitami. Systémy popisující pohlaví, genderové normy a sexuality se však v historických textech vyvíjely a v různých dobách byly veřejnosti prezentovány různými způsoby³⁴ (Grau, 2011).

Z průběžných analýz mediálních obsahů³⁵ vyšly najevo podstatné rozdíly v prezentaci žen a mužů, které působí v neprospěch žen. Tento status quo se odvíjí od dělení témat na tzv. soft news a hard news³⁶ odvozených od současného binárního systému dvou pohlaví a dvou

34 Na tyto rozdílné prezentace, které jsem diskutovala již v kapitole o pohlaví, poukazuje ve své knize Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud Thomas Laqueur.

35 Provedených na americkém mediálním trhu.

36 Za tzv. hard news jsou považována témata, která bývají spojována s muži, tedy témata z veřejné sféry života jako je politika, ekonomika, věda či sport; soft news jsou témata tradičně spojována s feminitou, tedy témata týkající se soukromé sféry života jako je například zdraví,

genderů. Přední strany novin tak patří hlavně - v průměru ze tří čtvrtin – mužům; jsou aktéry hlavních zpráv, objevují se na fotografiích mnohem více než ženy a píší převážnou většinu příspěvků na titulních stranách (Bridge in Lont, 1995: 18).

O ženách se také píše jiným jazykem: Zatímco muž v příspěvcích bývá často označován jménem, které se několikrát v příspěvku opakuje, u žen se při opakovaných citacích používají spíše zájmena, jméno aktérky se v příspěvku neopakuje tak často. Tento trend se však podle průzkumů mění a počet označování žen jejich jménem se zvyšuje (Bridge in Lont, 1995).

Ženy objevující se v médiích bývají i přes irelevanci pro dané téma velmi často spojovány se svým rodinným stavem, počtem dětí a nezdá se v příspěvcích objevují odkazy na jejich zevnějšek. V případě mužů se tak děje pouze vzácně, média definují muže na základě jejich schopností a kariérních úspěchů. S rodinným statutem bývají ženy spojovány i v příspěvcích o válečných konfliktech nebo o politice, ekonomice či vědě. Ačkoliv ženy ve válečných konfliktech plní své vojenské povinnosti a dělají politická rozhodnutí stejně jako muži, média v souvislosti s muži referují spíše o jejich práci a prezentují jejich postoje k dané problematice, zatímco u žen se tematizuje jejich rodičovství a soukromý život; média je velmi často ukazují jako ženy v domácnosti čekající na své muže strachující se o jejich životy. Rodinný život se v mediálních příspěvcích objevuje také v případě žen pracujících na významných postech, zpravidla se v souvislosti s nimi diskutuje dopad jejich časové vytíženosti a tím i delší absence v domovech na jejich děti; toto téma se v případě mužů zastávající vysoké pracovní pozice téměř nezmiňuje (Bridge in Lont, 1995).

Muži dominují i v tématech týkajících se zejména žen. Jsou častěji citováni a vyjadřují se k dané problematice z pozice autority, ženy, kterých se to týká, jsou pak častěji „hlasem z lidu“. Zatímco muži působí jako aktivní hybatelé v popisované tematice, ženy jsou médiem zobrazovány v pasivním postavení jako oběti zneužití či násilného zločinu (Bridge in Lont, 1995).

2.3.3.3 Působení genderu ve sportovních rubrikách

Sport je stále považován za typicky mužskou oblast, a to z důvodu tradičního spojení fyzického výkonu, síly a svalů s maskulinitou, ačkoliv se ve sportu realizuje stále více žen. Média však sportující ženy na stránkách sportovních rubrik enormně zneviditelňují a prezentují sportovkyně jiným, značně odlišným způsobem než sportovce (Messner in Croteau,

rodina či domácnost. Hard news jsou hodnoceny jako závažnější (neboť se jedná o zpravodajství z oborů, jež jsou dominantou mužů - a právě proto, že jsou dominantou mužů, kteří mají významnější postavení ve společnosti - a kterým je tak přikládána větší prestiž) a jsou tedy zařazovány na významnější místa v médiích - v tisku na přední, čtenářsky nejatraktivnější stránky novin, v audiovizuálních médiích na začátek zpravodajských relací (Renzetti, Curran, 2005).

Hoynes, 1997: 150). Podle výzkumů Messnera a jeho kolektivu média věnovala sportovkyním jen jednu desetinu všech sportovních zpráv. Tuto nadřazenost mužských sportů ukazuje velmi názorně i Bridge na výzkumu z roku 1992 týkajícím se amerického zpravodajství o tehdejších olympijských hrách. Ačkoliv americké sportovkyně vyhrály 9 z celkových 11 získaných olympijských medailí, periodika i přesto referovala převážně o mužích: Více než příběhy vítězů média přinášela příspěvky o mužích, kteří ve svých disciplínách neuspěli (Bridge in Lont, 1995).

Messner ve výzkumu z roku 1989 zaměřeném na televizní prezentaci amerických národních ženských a mužských basketbalových turnajů a tenisových turnajů zjistil, že ženy byly sice kamerovými záběry často postaveny do pozice sexuálních objektů, oproti dřívějším studiím se však zobrazení žen jako sexuálních objektů nijak nepromítlo do slovních komentářů (Messner in Croteau, Hoynes, 1997: 150).

Určitý rozdíl v komentářích ženských a mužských soutěží tu však byl; spočíval v tom, že pokud se mluvilo o sportovních utkáních, vždy bylo zdůrazněno, že se momentálně mluví o ženské basketbalové soutěži, v případě mužské soutěže se mluvilo pouze o basketbalové soutěži, přívlastek „mužská“ chyběl. Tento trend označování se však podle zmiňované studie neprojevil v tenise, analýzou se zjistilo, že rozdílné označování se objevilo pouze v komentářích zápasů smíšených dvojic. Z hlediska genderových stereotypů se však na obrazovkách objevila prezentace výsledků žen v podobě růžové grafiky a výsledků mužů v podobě modré grafiky (Messner in Croteau, Hoynes, 1997: 151).

Genderové rozdíly se ve sportovním odvětví projeví také v označování žen a mužů. O ženách se mluvilo jako o dívkách, mladých dámách či ženách, zatímco sportovci byli označováni vždy jako muži, maximálně jako mladí muži; nikdy ne chlapci. Komentující také v tenisových zápasech smíšených dvojic jmenovali tenistky křestním jménem sedmkrát více než muže, v basketbalu byl zjištěn poměr dvě ku jedné. Rozdíly se projeví také v popisu sportovců a sportovkyň, kdy média v souvislosti se sportovkyněmi používala například termín „sebejistá“, tento termín však nikdy nepoužila k popisu sportovce (zřejmě se to považovalo za samozřejmé). Muži podle komentářů vítězili na základě kombinace talentu, instinktu, inteligence, velikosti, síly, rychlosti, tvrdé práce a riskování, zatímco ženy na základě talentu, tvrdé práce, iniciativy a inteligence, společně s těmito pojmy se ale v komentářích často objevovaly i termíny jako emoce, štěstí, soudržnost a rodina (Messner in Croteau, Hoynes, 1997: 151).

2.3.3.4 Feministická kritika mediálních obsahů

Kritik médií vycházejících z genderové perspektivy existuje celá řada. Z hlediska obsahu mediálních produktů se soustředí na stereotypní zobrazování maskulinity a femininity, přehlížení, objektivizaci a marginalizaci žen, poukazují ale třeba i na fakt, že média podporují tendenci považovat veřejnou sféru za důležitější než soukromou sféru; to se odráží zejména v již zmiňované skladbě zpráv a neúměrnosti prostoru věnovanému na úkor ostatních témat politice, obchodu nebo válkám, ve kterých jsou aktivní a jimž dominují spíše muži než ženy (McQuail, 2002).

Média se stala jedním z hlavních bodů kritiky druhé vlny feminismu v 70. a 80. letech 20. století. E. Ann Kaplan analyzuje přístupy jednotlivých feministických proudů ve svém článku *Feminist Criticism and Television*:

Liberální feministky cílily svou kritiku především na popis ženských rolí zobrazovaných médií a sledovaly jejich proměny v čase. Na základě obsahových analýz zjistily, že ženy jsou nejčastěji prezentovány jako ženy v domácnosti; pokud ženy zobrazované v médiích pracují, jsou zaměstnankyněmi pracujícími ve službách, zatímco muži pracují na vyšších pozicích a z těchto pozic mají možnost ženy kontrolovat. Liberální feministky tak poukazují na to, že zobrazovaná role zaměstnané ženy je vlastně kopií role ženy v domácnosti, která jen byla přenesena do pracovního prostředí. Liberální feministky považují také za problematické, že v rolích hrdinů, jejichž dobrodružství média prezentují, se objevují převážně muži. Liberální feministky na základě uvedených výsledků analýz došly k závěru, že aby se postavení žen ve společnosti změnilo, je třeba do mediální produkce zařadit takové obsahy, které by prezentovaly ženské hrdinky, které jsou samostatné, cílevědomé, úspěšné jako společensky, tak finančně. K tomu však dodávají, že aby do médií obrazy těchto hrdinek mohly začít pronikat, je třeba, aby ženy získaly také přístup do mediálních institucí. Kaplan však tento přístup kritizuje, neboť tato strategie pracuje s přesvědčením, že lidské vědomí je „tabula rasa“, do níž se vrývají obrazy z médií, které pak lidé napodobují, protože na mediální postavy nahlížíjí jako na reálné lidi (Kaplan, 1992).

Marxistické feministky nahlížíjí na média jako na kapitalistickou instituci, která s cílem vydělat co nejvíce peněz ovlivňuje, jaké obrazy žen bude produkovat. Aby byly mediální obsahy pro konzumentky přitažlivé, prezentují ženy jen v takových rolích, které odpovídají dominantní koncepci ženy v dané společnosti. Hlavním bodem jejich výzkumu je způsob, jakým jsou ženy jako skupina manipulována velkými ekonomickými a politickými koncerny. Marxistické feministky jsou přesvědčeny, že v momentě, kdy společnost bude potřebovat na

pracovním trhu více žen, budou média zobrazovat více příběhů zobrazující zaměstnané ženy, a naopak, pokud bude pro stát ekonomicky výhodnější, aby ženy zůstávaly doma, média zaplní svůj prostor příběhy žen v domácnosti. Na rozdíl od liberálních feministek nepředpokládají, že publikum je pasivní a přijímá předkládané obrazy automaticky za své, ale připouštějí, že tyto obrazy vědomí žen ovlivňují. Proto kritizují, že média zobrazují ženy stereotypně zaměstnané na pozicích, které mají nízkou prestiž a které vyžadují častý kontakt s lidmi; zároveň se podle analýz často objevují v zaměstnáních spojených se zvířaty, dětmi či kostýmy. Ženy bývají zobrazovány také v ponižujících situacích, které naznačují, že zaměstnání, ve kterých ženy pracují, jsou hloupá a nenáročná. Marxistické feministky si pak všímají také obrazů silných žen – profesionálek, které jsou spojeny s těžkým osudem. Podle jejich přesvědčení se zde projevuje tendence odradit ženy od toho, aby uvažovaly o seberealizaci na vyšších postech. Marxistické feministky na rozdíl od těch liberálních nevidí řešení v rovném přístupu k moci utvářet mediální obsahy, změnit status quo se snaží odhalovat, jak médiu předkládaná symbolika vykořisťuje a manipuluje pracující ženy, a jak média konstruují obrazy bagatelizující ženskou práci a veškeré snahy o prosazení se na vyšších místech. Kaplan však podotýká, že hlavním problémem jejich přístupu je představa, že ženy se svému vykořisťování mohou bránit samy a že nejsou společensky zkonstruovány procesem jejich umístění ve společnosti (Kaplan, 1992).

Kritika radikálních feministek vychází z konceptu žen, které jsou lepší a esenciálně odlišné od mužů, a proto odmítají veškerou mužskou symboliku. V mediálních produktech kritizují zejména prosazování obrazů života v tradiční rodině jako řešení všechno špatného, poukazují na nucenou heterosexuální nebo rozdíly v podobě manželství prezentovaného v médiích a skutečnou podobou v reálném životě. Poukazují na to, že ženy jsou médiu tradičně zobrazovány jako závislé na financích, které jim poskytují muži a kteří kontrolují jejich utrácení, ačkoliv ve skutečnosti kontrolu nad utrácením peněz mají ženy. Zároveň na příkladu amerických soap oper prezentují dva často se objevující obecné mýty: idea Ameriky jako země, kde skoro každý pochází ze střední třídy, a idea, že rodina může být – a také je – jediným zdrojem lásky, pochopení, soucitu, respektu a sexuality. Média tak publiku poskytují obraz ideálního života rodin ekonomicky zajišťovaných zaměstnaným mužem, přičemž ženy jsou většinou ženami v domácnosti. Pokud ženy v soap operách pracují, pak jsou v práci zobrazovány jen málo. Radikální feministky spatřují řešení v tom, že ženy odmítnou prezentované uspořádání vykořisťující a zdětinšťující ženy a idealizující patriarchálně uspořádanou rodinu, která je podle nich zdrojem útlaku žen (Kaplan, 1992).

Posledním proudem feminismu, který Kaplan ve svém textu zmiňuje, je poststrukturalistický feminismus. Feministky tohoto směru odmítají dichotomii maskulinní – femininní a snaží se o jejich dekonstrukci. Na rozdíl od předchozích zmiňovaných proudů jsou dle Kaplan většinou ve svém pojetí světa antiesencialistické, ačkoliv kombinují antiesencialistické a esencialistické předpoklady. Obzvláště důležitá je pro poststrukturalistický feminismus Lacanova teorie popisující způsob, jakým způsobem je konstruován subjekt v patriarchálním jazykovém systému, resp. to, že žena je v tomto systému prezentována jako ta, které něco chybí. Důležité jsou také Foucaultovy teorie, jak jsou objekty vědění konstituovány procesem jejich artikulace a jak je vědění organizováno diskurzivně; podle Foucaulta moc funguje v kultuře prostřednictvím diskurzu.

Poststrukturalistické feministky se pod vlivem feministické filmové teorie nejprve zaměřily na to, čím pohled mediální produkty obsahují, resp. dospěly k tomu, že to, co je prezentováno médií, je ukazováno z tzv. mužského pohledu³⁷. Kritičky na základě toho začaly diskutovat o tom, jak by měly vypadat mediální produkty formované z pohledu žen. Ve svých analýzách se tak zaměřily na žánr konstruovaný primárně pro ženy – na melodrama – a sledovaly vztah mezi divačkou a obsahem toho, co se odehrává v daném mediálním produktu. Důležitým bodem analýzy bylo zjišťování, kdo ke komu mluví, jakou roli hrají média v domácím životě nebo jak je v procesech produkce a recepce mediálních obsahů obsažena dominantní ideologie.

Kritickou analýzu poststrukturalistických feministek Kaplan ukazuje na mimo jiné na eseji Tanji Modleski z roku 1981, která se zabývala vztahem mezi strukturou soap opery a ženské práce. Jak ve své práci uvádí, žánr soap oper silně ovlivňován dovednostmi žen, které jsou socializovány tak, aby zajišťovaly potřeby druhých. Skládají se z mnoha epizodických příběhů, které jsou přizpůsobeny tak, aby ženy mohly kdykoliv přerušit sledování televize a odběhnout např. zvednout telefon, tedy zajistit něco, co je důležité pro druhé; tímto způsobem soap opery slouží k posilování tendence žen stavět sebe samu mimo centrum zájmu. Modleski dále analyzovala také střídání soap oper s reklamami, přičemž tyto dva režimy podle jejího zjištění odpovídají dvěma hlavním ženským úkolům v rodinném životě, a to fungovat jako morální a duchovní vůdkyně a zároveň jako domácí služka. Soap opery tak podle Modleski

37 Laura Mulvey ve své esejí *Visual Pleasure and Narrative Cinema* (1975) píše, že holywoodské filmy jsou založeny na třech základních pohledech, z nichž všechny uspokojují touhu mužského nevědomí. První z nich je pohled kamery při filmování; ačkoliv se může zdát neutrální, tento pohled je zpravidla mužský, a to z toho důvodu, že za kamerou stojí většinou muži. Druhým pohledem je pohled mužských postav ve filmovém vyprávění, který zobrazuje ženy jako objekty jejich pohledu. Posledním úhlem pohledu je pohled z perspektivy diváctva, které se nutně ocitá v té samé pozici jako první dva úhly pohledu – diváctvo je nuceno se identifikovat s pohledem kamery.

odrážejí preferovanou ženskou roli ve společnosti; svou zábavu (tedy zábavné mediální produkty cílené primárně na ženy), na rozdíl od mužů a zábavy určené pro ně musí ženy konzumovat během své práce, protože jejich práce – tedy práce považované jako typicky ženské – jsou cyklické a nikdy nekončí. Modleski tak upozorňuje na to, že popkultura určená ženám je baví, zatímco je svou formou a obsahem nepozorovaně vrhá hlouběji do služeb patriarchy a nutí je pracovat pro dobro rodiny (Kaplan, 1992).

3 EMPIRICKÁ ČÁST

3.1 Design výzkumu

V této kapitole popisují výzkumnou strategii, kterou jsem pro zpracování tématu mediálního obrazu intersexuality zvolila. V první části této kapitoly se zabývám popisem kvantitativních a kvalitativních metod, v další části představuji vybranou výzkumnou metodu, důvody, pro které jsem se rozhodla tuto metodu využít ve své práci, a v neposlední řadě diskutuji její výhody a limity. Ve třetí části kapitoly pak popisují jednotlivé kroky její aplikace.

3.1.1 Kvantitativní a kvalitativní výzkumné metody

Kvantitativní a kvalitativní metody jsou v tradiční vědě chápány jako hierarchicky uspořádaná dichotomická dvojice, přičemž kvantitativní metody bývají vnímány jako nadřazené metodám kvalitativním. V důsledku historického vývoje jsou kvantitativní výzkumné metody tradičně chápány jako metody mužské-vědecké, a tedy nadřazené, zatímco kvalitativní metody, jsou chápány jako metody ženské-nevědecké, a tím podřazené (Letherby, 2003; Reinharz, 1992).

Feministické badatelky označují kvantitativní metody (vycházející z pozitivistického paradigmatu) jako androcentrické a sexistické - a to jak ve volbě témat a teoretických konceptů, ale i v procesu sběru dat a jejich analýzy, interpretace a v neposlední řadě i jejich prezentace. Problematické jsou feministického hlediska z důvodu nerovného (mocenského) vztahu mezi zkoumajícími a zkoumanými osobami a z důvodu aplikace výsledků těchto výzkumů na celou populaci bez ohledu na její vnitřní diferencovanost, což vede k ignorování nejen kategorie gender, ale i ostatních kategorií jako je například rasa, sexuální orientace apod., a tím k jejich tradičnímu zneviditeňování (Letherby, 2003; Reinharz, 1992).

Jako reakci na tuto kritiku feministické výzkumy tradičně upřednostňují kvalitativní metody výzkumu, které umožňují nehierarchický, reciproční vztah mezi zkoumajícími a zkoumanými osobami, a dává možnost zkoumaným jedincům, zejména těm tradičně umlčovaným, vyjádřit se vlastními prostředky a podílet se tak na produkci vědění, tradičně ovládané bílými vzdělanými muži (Letherby, 2003; Reinharz, 1992). Raymond A. Morrow označuje dělení výzkumných strategií na kvalitativní a kvantitativní jako falešnou dichotomii - kvalitativní a kvantitativní metody se totiž vzájemně prolínají; například návrh kvantitativního výzkumu, sběr dat a jejich analýza jsou nutně založené na souhře

konstruovaných významů, které odkazují právě ke kvalitativním výzkumným strategiím (Morrow, 1994: 207).

3.1.2 Kvantitativní obsahová analýza

Pro vlastní výzkum mediálního zobrazení tématu intersexuality ve sportu na příkladu běžkyně Caster Semenyi jsem jako výzkumnou metodu zvolila jednu z nejčastěji používaných metod pro zkoumání tematické agendy médií – kvantitativní obsahovou analýzu.

Ačkoliv se jedná o výzkumnou metodu řazenou mezi kvantitativní metody používané tradičně vědci-muži pro získání tzv. tvrdých dat, má své místo i ve feministickém bádání. Feministické badatelky využívají výsledky získané kvantitativní analýzou zejména k tvorbě a testování hypotéz; v jiných případech slouží výsledky výzkumů ve formě tvrdých dat, která jsou obvykle přijímána jako objektivní a tudíž i vnímána jako důvěryhodná, ke zvýšení seriózního zájmu o zkoumanou problematiku, a tím i k usnadnění prosazování sociálních změn (Reinharz, 1992: 155).

Podle Dismana (2008) je obsahová analýza „kvantitativní, objektivní analýza sdělení jakéhokoliv druhu,“ a může se zabývat „právě tak obsahem sdělení jako jeho formou, autorem i adresátem takového sdělení“ (168). Scherer definuje obsahovou analýzu jako „kvantitativní výzkumnou metodu pro systematický a intersubjektivně ověřitelný popis komunikačních obsahů, vycházející z vědecky podloženého kladení otázek“ (Schulz et al., 2004: 30).

Pomocí kvantitativní obsahové analýzy lze zkoumat různé produkty lidské činnosti (např. deníky, nemocniční záznamy či anekdoty) v různé formě existence (psané, audiovizuální, vizuální, audiální, ale také materiální, např. výsledky ručních prací) a ve velkém množství. Vzhledem k tomu, že se materiál vhodný k obsahové analýze procesem výzkumu nijak nemění, umožňuje tato metoda badatelce/badateli vydat se ve svém výzkumu nejen dále do historie, než je možné ve výzkumech prostřednictvím jiných metod, ale poskytuje i možnost srovnávat stejný materiál v rámci odlišných kultur; zde ale badatel či badatelka musí reflektovat, do jaké míry je omezuje neznalost dobového, kulturního, či lingvistického kontextu. Pro feministické výzkumy je pak významná i možnost analyzovat i to, co zkoumaný materiál neobsahuje (Reinharz, 1992: 146-148, 162).

V případě mediálních obsahů lze pomocí obsahové analýzy zachytit zejména proměnu mediálních obsahů v delším časovém horizontu a srovnávat různé typy médií a média různých mediálních krajin. Výsledky analýzy pak badatel/badatelka může prezentovat přehledně a srozumitelně v podobě tabulek nebo grafů, čímž se výzkum a jeho výsledky zpřístupňují širšímu publiku (Trampota, 2006: 99, 103; Schulz et al., 2004: 29).

Za největší výhodu této metody badatelé/badatelky považují právě zmiňovanou objektivitu výsledků založenou na vysokém stupni reliability³⁸. Výsledky výzkumu se jeví jako nezávislé na badateli/badatelce, který/kteřá výzkum provádí, protože na základě konkrétně formulovaného plánu analýzy stejného vzorku dokumentů lze celý výzkum zopakovat a dva různí zkoumající se tak dopracují k totožným výsledkům (Disman, 2008: 169; Trampota, 2006: 103).

Tato objektivita je však jen zdánlivá. Získaná data jsou vždy výsledkem kategorizačního systému, který badatelka či badatel vytvořili, jeho/její vnímání a interpretace reality³⁹ tak prostřednictvím kategorizace ovlivňuje celý výzkum (Disman, 2008: 169). Odráží se v něm hodnotový systém kultury, z níž badatelka či badatel pochází, a hodnocení se do výzkumu vpašová i v použitém jazyce, který je již sám o sobě hodnotově zatížen.

Obsahová analýza má také své další limity. Jako kvantitativní metoda redukuje zkoumanou skutečnost na počítatelné jevy, které při zařazení do některé ze zkonstruovaných kategorií ztrácejí své další unikátní vlastnosti. Výzkum pomocí kvantitativních metod vyžaduje velmi silnou standardizaci postupu, která má sice za následek vysokou reliabilitu získaných výsledků, ale protože během celého výzkumu dochází k již zmíněné silné redukci informace, validita⁴⁰ daných výsledků je na rozdíl od výstupů kvalitativních metod relativně nízká. Jinak řečeno, jako kvantitativní metoda nabízí obsahová analýza tvrdá data o mnoha zkoumaných jednotkách a snadnou generalizaci získaných výsledků na základní soubor, dokáže otestovat a popsat existenci vzájemné závislosti zkoumaných kategorií, ale už nám sama o sobě neumožňuje osvětlit, proč jsou zkoumané kategorie na sobě závislé a o čem to vypovídá (Disman, 2008: 286-290; Trampota 2006: 110).

3.1.3 Postup při aplikaci kvantitativní obsahové analýzy

Cílem výzkumu prezentovaného v této práci je provedení kvantitativní obsahové analýzy textů zabývajících se tématem intersexuality v rámci sportu se záměrem zodpovědět otázku, jaký byl v určeném časovém úseku mediální obraz tohoto tématu a jak se jeho

38 Spolehlivost metodického přístupu; tedy zpracování a zdokumentování metod použitých pro šetření tak, „že každý odborník, který tyto metody použije na stejném materiálu, musí dojít ke stejným výsledkům“ (Schulz et al., 2004: 34).

39 Podle Ramanazoglu je vždy nutné specifikovat svou výchozí pozici, protože výzkum zahrnuje naše vlastní hodnoty, ať už explicitně či implicitně, naši teorii, naši ontologii a naši epistemologii (Ramanazoglu, 2002: 149).

40 Přiměřenost metodického přístupu, tedy „požadavek, aby výzkumné metody měřily opravdu to, co zamýšlíme měřit“ (Schulz et al., 2004: 34).

mediální obraz vyvíjel. Při návrhu konkrétního postupu při analýze mediálních produktů jsem se inspirovala zejména *Praktickým projektem Český rozhlas o české televizi*.⁴¹

Do analýzy jsem zahrnula texty z celkem sedmi celostátních deníků (Aha!, Blesk, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta Dnes, Právo a Sport)⁴² informující o intersexualitě ve sportu v souvislosti s kauzou Caster Semenya. Časový úsek pro stanovení základního souboru jednotek pro výběr vzorku textů jsem ohraničila Semenyným vítězstvím v běhu na 800 m na Mistrovství světa v atletice v Berlíně v roce 2009 a datem zavedení nového sportovního pravidla v atletice o vysokém množství testosteronu v krvi žen v dubnu 2011.

Základní soubor textů jsem získala vyhledáváním podle klíčových slov *Caster, Semenya a intersexualita* v databázi společnosti NEWTON Media, a.s., která poskytuje plné znění mediálních textů v elektronické formě. Hledala jsem v časovém úseku ohraničeném výše uvedenými událostmi, tedy v období od 20. 08. 2009 do 26. 04. 2011, do vzorku jsem zahrnula i tyto dny. Žánrově jsem tento vzorek nijak nevymezovala. Na základě takto vybraných textů jsem pak v jednotlivých fyzických číslech jednotlivých deníků zkoumala i proměnné, které ve výpisu z databáze NEWTON Media, a.s., nebylo možné analyzovat (např. umístění na stránce, velikost titulku, ilustrace...).

Z tohoto základního souboru textů čítajícího celkem 196 textů jsem pak zkonstruovala vzorek pro svou analýzu odebráním textů, které se opakovaly v závislosti na počtu regionálních mutací konkrétních titulů, stejně tak jsem odstranila texty obsahující pouze statistické výsledky jednotlivých závodů. Tímto postupem jsem vzorek zredukovala na celkový počet 159 textů.

Dále jsem pokračovala formulací výzkumných otázek, které, jak jsem uvedla na začátku této podkapitoly, souvisí s otázkou, jaký byl v určeném časovém úseku mediální obraz tématu intersexuality ve sportu. Jako hlavní výzkumné otázky jsem vybrala tyto:

1. Jaké místo zaujímá případ Caster Semenya v agendě celostátních deníků?
2. Jaká konkrétní témata se objevují ve spojení s Caster Semenyou a jak se vyvíjejí v čase?

41 Kvantitativní obsahová analýza zpravodajství Českého rozhlasu o tzv. vánoční krizi České televize na přelomu let 2000 a 2001 od autorského kolektivu Lenky Čábelové, Jana Jiráka, Jakuba Končelíka, Ireny Reifové a Tomáše Trampoty (in Schulz et kol., 2004).

42 Těchto sedm deníků jsem do výzkumu zařadila kvůli jejich celostátní dostupnosti a kvůli předpokládané odlišné prezentaci tématu v závislosti na druhu periodika (bulvární, seriózní, úzce profilované) a jeho cílové skupině čtenářstva – téma bude jistě prezentováno jinak čtenářům a čtenářkám bulvárního periodika, kteří/é si deník koupí primárně za účelem zábavy, a jinak čtenářům a čtenářkám seriózních novin, kteří/é si deník zakoupí primárně za účelem nových informací. Charakteristiku jednotlivých periodik včetně průměrné čtenosti ve sledovaném období uvádím v Příloze 2.

3. Jakým způsobem vybrané deníky konstruují pohlaví a jak prezentují atletčinu intersexualitu?
4. Kteří mluvčí vystupují v jednotlivých příspěvcích (kdo je citován) a jak velký prostor je jim věnován?
5. Jak periodika upozorňují na informace o Caster Semenye?

Na základě takto formulovaných otázek jsem zkonstruovala proměnné (kategorie) určené k analýze. Kódovací systém tvoří 3 následující hlavní skupiny proměnných: a) identifikační proměnné, b) proměnné zachycující způsob zpracování informací a c) proměnné zaznamenávající obsah sdělení.

Jako identifikační proměnné označuji ty proměnné, které analyzovaný text identifikují a odlišují ho od ostatních. K těmto proměnným řadím a) titulek, b) datum zveřejnění textu a c) název periodika.

Za proměnné zaznamenávající způsob zpracování informací jsem zvolila a) umístění v periodiku, b) tematické zařazení, c) umístění na stránce, d) ilustrace, e) styl, f) velikost titulku, g) autorství, a h) délka textu.

Obsah sdělení jsem zaznamenávala následujícími proměnnými: a) mluvčí a délka citací, b) vyznění titulku, c) věcnost titulku, d) problematika pohlaví v titulku a e) téma.

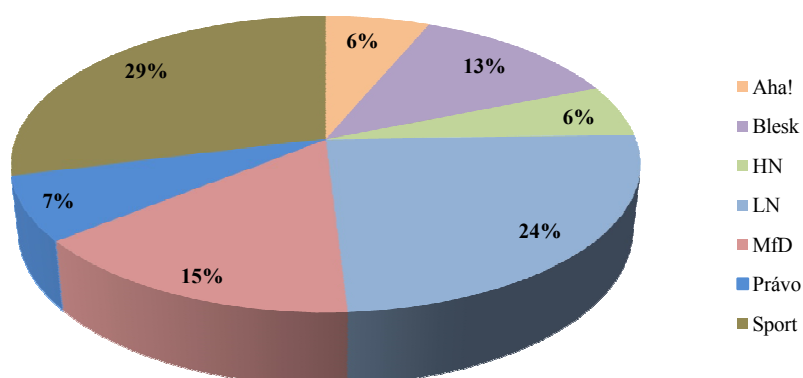
Pro výše uvedené proměnné jsem stanovila textové hodnoty a přidělila jim číselné kódy, kterých může daná proměnná nabývat a na jejichž základě jsem data třídila. Proměnné jsem konkrétně rozpracovala do kódovací knihy v příloze. Výsledná data, která jsem získala aplikací výše popsané obsahové analýzy, prezentuji v následující kapitole názorně ve formě grafů a tabulek doplněných o textové komentáře.

3.2 Analýza

3.2.1 Jaké místo zaujímá případ Caster Semenye v agendě celostátních deníků?

Ke zjištění míry důležitosti, kterou sledovaná periodika tématu intersexuality v případě Caster Semenye připisovala, jsem se zaměřila na počet zveřejněných příspěvků, jejich zpracování a prezentaci v periodiku.

Graf 1. Podíl zveřejněných příspěvků dle periodika

Nejvíce textů nabídl čtenářstvu podle očekávání deník Sport, nejméně pak Hospodářské noviny (Graf 1). Nejčastěji se Caster Semenye periodika věnovala v září 2009, tedy v době rozpoutání diskuse o jejím pohlaví, v dalším roce počet příspěvků klesl o třetinu. V roce 2011 se pak ve sledovaném období objevily pouze tři zprávy, a to v souvislosti se zavedením nového pravidla pro atletky s vyšší hladinou testosteronu, než je obvyklé. Nejpravidelněji se případu Semenye věnoval deník Sport, z ostatních, ne tak úzce profilovaných deníků pak Lidové noviny (Tabulka 1).

Tabulka 1. Zveřejněné příspěvky dle periodika v průběhu času

	rok	2009						2010											2011
		počet	celkem	/8	/9	/10	/11	/12	celkem	/1	/3	/4	/5	/6	/7	08	/9	/10	/11
Aha!	10	7	3	2	-	1	1	3	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-
Blesk	20	13	4	6	-	2	1	7	-	1	1	-	-	3	1	-	1	-	-
HN	9	5	1	3	-	1	-	3	-	-	-	-	-	2	1	-	-	-	-
LN	39	22	9	6	3	2	2	16	-	1	4	1	1	6	3	-	-	-	-
MfD	24	15	5	6	2	2	-	9	1	-	2	-	1	3	1	-	-	1	-
Právo	11	6	3	1	-	1	1	5	-	-	-	-	-	3	2	-	-	-	-
Sport	46	25	5	12	2	3	3	20	1	1	3	1	1	6	3	2	2	-	-
celkem	159	93	30	36	7	12	8	63	2	3	11	2	3	25	11	2	3	1	3

Na titulní straně příspěvek o sledovaném tématu zveřejnila pouze Mladá fronta dnes, deník Sport se Semenye věnoval nejdříve na druhé straně svého vydání, zbylá periodika nikdy neumístila články o vývoji kauzy dříve než na desátou stranu (Tabulka 2).

Tabulka 2. Umístění v periodiku

	nejčastější	nejdříve	nejpozději	průměrné
Aha!	12	10	13	12
Blesk	21	12	25	18
HN	14	10	30	16
LN	22	13	29	21
MfD	10	1	18	9
Právo	19	18	23	20
Sport	15	2	21	15

Z hlediska umístění na stránce se informace o Semenye objevovaly nejčastěji v dolní třetině, o něco méně často uprostřed strany, zprávám o průběhu atletčiny kauzy nebyla tedy přiznávána tak velká důležitost. Pokud však redakce zpracovala delší text zabírající polovinu strany, výrazně častěji ho umístila v horní, čtenářsky atraktivnější polovině strany. Hospodářské noviny tématu věnovaly dokonce dvoustranu ve své speciální příloze, jednu stranu zaplnily Semenyným případem Lidové noviny, Mladá fronta Dnes dokonce dvakrát (Tabulka 3).

Tabulka 3. Umístění na stránce

	horní část	střední část	dolní část	horní + střední část	střední + dolní část	celá strana	dvoustrana	celkem
Aha!	2	1	7	-	-	-	-	10
Blesk	8	4	8	-	-	-	-	20
HN	4	3	1	-	-	-	1	9
LN	8	12	10	6	2	1	-	39
MfD	7	8	6	1	-	2	-	24
Právo	-	7	4	-	-	-	-	11
Sport	8	11	12	14	1	-	-	46
celkem	37	46	48	21	3	3	1	159
celkem %	23,27	28,93	30,19	13,2	1,89	1,89	0,63	100

Jak je patrné z Tabulky 4, téměř polovina všech zveřejněných článků o Caster Semenye obsahovala doprovodnou ilustraci v podobě fotografie. Nejvíce fotografií použily k ilustraci svých textů Hospodářské noviny, Právo naopak otisklo fotografii pouze v necelé třetině případů. Obě bulvární periodika, Aha! i Blesk, použila ilustrační materiál oproti očekávání jen u poloviny zveřejněných textů.

Tabulka 4. Ilustrace

	počet příspěvků	doprovodná ilustrace	
		ano	ne
Aha!	10	50 %	50 %
Blesk	20	55 %	45 %
HN	9	78 %	22 %
LN	39	69,2 %	30,8 %
MfD	24	54,2 %	45,8 %
Právo	11	27,3 %	72,7 %
Sport	46	58,7 %	41,3 %
celkem	159	49,1 %	50,9 %

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejvíce místa z hlediska počtu znaků věnoval případu Caster Semenye zcela podle očekávání deník Sport (Tabulka 5). Deník Aha! otiskl texty o celkovém počtu 7 231 znaků, což je jen polovina celkového počtu znaků druhého bulvárního deníku Blesk. Blesk však získal prvenství v kategorii nejkratšího textu, nejdelší text se objevil v Mladé frontě Dnes. Průměrně nejdelší články otiskovaly Hospodářské noviny, průměrně nejkratší pak deník Aha!.

Na informace o vývoji tématu intersexuality v souvislosti s jihoafrickou atletkou upozorňovaly průměrně největšími titulky Hospodářské noviny, což je překvapivé, jelikož

velké titulky jsou doménou zejména bulvárních periodik. Průměrně nejmenší titulky tisklo Právo, bezprostředně následované Lidovými novinami. Nejmenším i největším titulkem opatřil informaci o Semenye Deník Aha!.

Tabulka 5. Velikost textů a titulků (dle počtu znaků)

	celkový počet znaků	průměrný počet znaků	nejkratší text	nejdelší text	průměrná velikost titulku (mm ²)	nejmenší titulek (mm ²)	největší titulek (mm ²)
Aha!	7231	723	117	3330	1916	38	11070
Blesk	14806	740	95	2364	1581	80	7876
Hospodářské noviny	22714	2524	243	4098	2419	260	9300
Lidové noviny	26985	1348	273	8827	883	225	3445
Mladá fronta Dnes	30969	1290	228	9875	1082	183	5475
Právo	9428	857	336	1623	793	310	1344
Sport	79018	1718	161	3951	2160	52	7952

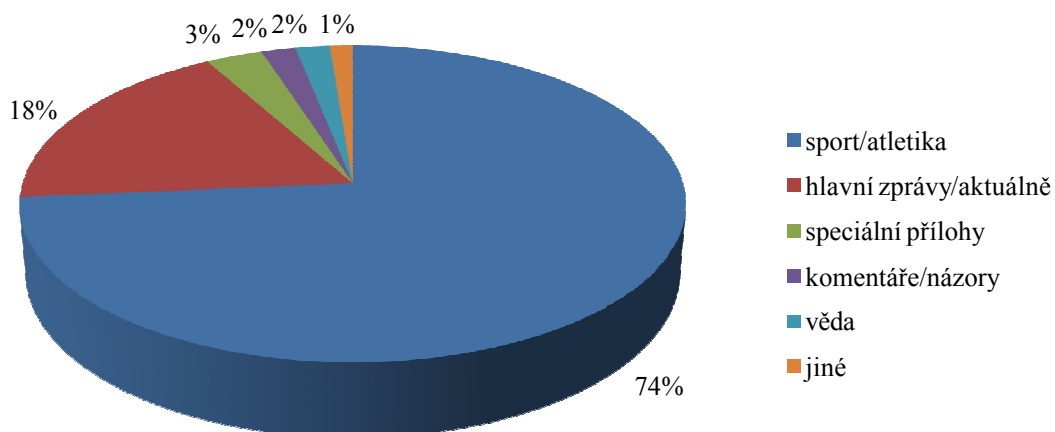
Tabulka 6. Zařazení do rubrik dle periodik

		hlavní zprávy/aktuálně	sport/atletika	komentáře/názory	věda	jiné	speciální přílohy	celkem
Aha!	Počet	-	10	-	-	-	-	10
	%	-	100	-	-	-	-	100
Blesk	Počet	-	20	-	-	-	-	20
	%	-	100	-	-	-	-	100
HN	Počet	-	7	-	1	-	1	9
	%	-	77,78	-	11,11	-	11,11	100
LN	Počet	1	35	1	1	-	1	39
	%	2,56	89,74	2,56	2,56	-	2,56	100
MfD	Počet	1	21	-	1	-	1	24
	%	4,17	87,50	-	4,17	-	4,17	100
Právo	Počet	-	10	-	-	1	-	11
	%	-	90,91	-	-	9,09	-	100
Sport	Počet	27	14	2	-	1	2	46
	%	58,70	30,43	4,35	-	2,17	4,35	100
Celkem		29	117	3	3	2	5	159
%		18,24	73,58	1,89	1,89	1,26	3,14	100

Příspěvky mapující dění okolo Caster Semenye periodika umístila 29krát do rubriky hlavních zpráv/aktualit, tedy do rubriky obsahující nejdůležitější zprávy, přičemž kromě dvou případů se jednalo vždy o deník Sport (Tabulka 6). Nejčastěji se pak texty o Semenye objevovaly podle očekávání ve sportovní rubrice (či přímo v rubrice Atletika), přičemž deníky Aha! a Blesk zařadily příspěvky o atletce výhradně do této rubriky. Pouze ve třinácti případech byly zprávy či komentáře otištěny v jiných rubrikách - speciálních přílohách,

komentářích/názorech, vědě či jiných (Graf 2). Obecně lze tedy konstatovat, že nesportovně vymezené deníky vnímaly případ Semenyi téměř vždy jako téma sportovní.

Graf 2: Podíl zveřejnění v jednotlivých rubrikách

Tabulka 7. Žurnalistické zpracování

zveřejněné texty		žurnalistické zpracování			
		zpravodajství		publicistika	
celkem		počet	procenta	počet	procenta
Aha!	10	9	90,0 %	1	10,0 %
Blesk	20	19	95,0 %	1	5,0 %
HN	9	8	88,9 %	1	11,1 %
LN	39	31	79,5 %	8	20,5 %
MfD	24	20	83,3%	4	16,7 %
Právo	11	11	100,0 %	0	0,0 %
Sport	46	39	84,8 %	7	15,2 %
celkem:	159	137	85,6%	22	14,4 %

Necelých 86 % všech příspěvků bylo zpracováno zpravodajským stylem (Tabulka 7). Deník Právo jako jediný ze všech neotiskl ani jeden publicistický příspěvek týkající se kontroverze okolo Caster Semenyi, největší procentuální podíl publicistického zpracování tohoto tématu byl zjištěn u Lidových novin. Z celkového poměru zpravodajských a publicistických příspěvků lze usuzovat, že pro redakční pracovníky a pracovnice nebylo téma natolik zásadní, aby pocítili nutnost postavit se na jednu stranu sporu a veřejně prezentovat svůj názor.

Z analýzy autorství zkoumaného vzorku vyplynulo, že u 28 % textů chybělo jakékoliv označení autorství, v 10 % otištěných zpráv periodika použila texty převzaté ze zpravodajských agentur a zbylých 62 % příspěvků pocházelo od vlastních redaktorů/redaktorek jednotlivých deníků (Tabulka 8).

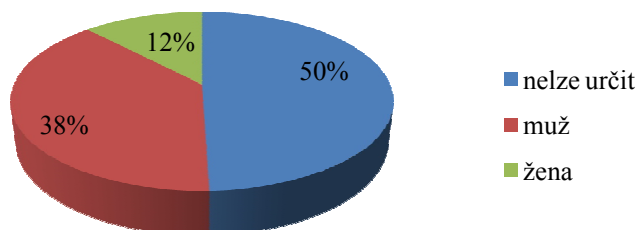
Pouze polovina autorských textů byla označena konkrétním jménem, a jen čtvrtinu těchto příspěvků napsaly ženy (Graf 3). Jeden z nich uveřejnila Mladá fronta Dnes ve své sportovní rubrice, zbylých jedenáct zpráv psaných ženami otiskl deník Sport. Sedm ze zmíněných příspěvků bylo zařazeno do rubriky hlavních zpráv/aktualit, jeden text byl otištěn ve speciální příloze, dvakrát se zprávy redaktorek objevily ve sportovní rubrice a jednou dostala prostor redaktorka deníku Sport v rubrice komentářů.

Vzhledem k tomu, že je tento příspěvek jeden ze dvou uveřejněných komentářů ke sledovanému tématu, deník Sport tak poskytl stejně velký prostor k prezentaci názorů svých redaktorek a redaktorů. Deníky otiskly dohromady za celé sledované období jen čtyři komentáře (Hospodářské noviny, Lidové noviny a Sport), z čehož vyplývá, že případ Caster Semenya komentovala žena jen v jedné čtvrtině případů.

Tabulka 8. Autorství

autorství	žena	muž	zpravodajská agentura	obecné	neurčeno	celkem
Aha!	-	-	2	2	6	10
Blesk	-	4	1	14	1	20
HN	-	5	-	-	4	9
LN	-	13	9	6	11	39
MfD	1	6	4	2	11	24
Právo	-	3	-	6	2	11
Sport	11	7	-	19	9	46
Celkem	12	38	16	49	44	159
celkem %	7,5 %	23,9 %	10,1 %	30,8 %	27,7 %	100 %

Graf 3. Označené autorství podle pohlaví

Dalšími publicistickými příspěvky, a tedy texty, které jsou záměrně názorově zabarvené, byly 3 rozhovory (žádný s Caster Semenyou), 1 poznámka, 1 sloupek a 13 článků. Ženy byly autorkami 4 z celkových 22 publicistických příspěvků, 13 z nich napsali muži a zbylých 5 textů bylo označeno pouze zkratkou redaktora/redaktorky.

Analýza autorství textů odhalila vlivy genderu v mediální produkci sledovaných deníků představené v teoretické části práce. V případě jednoznačně specifikovaného autorství se potvrdila segregace mediálních pracovníků a pracovníc na základě pohlaví, o sportu (tedy tradičně mužské rubrice) psali muži, resp. ani jeden z příspěvků nebyl podepsán ženským jménem.

Odlíšné výsledky jsem ale získala výzkumem vzorku deníku Sport, kde bylo pod publikovanými texty podepsáno dokonce více redaktorek než redaktorů. To však nutně nemusí tuto segregaci popírat, naopak, zřejmě se zde na základě úzké specializace periodika projevuje jen hlouběji než u ostatních periodik. Přecíslení ženských autorských příspěvků lze zdůvodnit tím, že sportovním odvětvím, ve kterém se kauza odehrává, je atletika. Tento druh sportu bývá chápán jako nijak výjimečně důležitý, v médiích se objevuje obecně méně často a později, než třeba hokej či fotbal (tedy sporty tradičně vnímané jako mužské, ačkoliv existuje i ženská liga, která je médii většinou zcela opomíjena – viz Messner v teoretické části). Atletika oproti tomu bývá prezentována z hlediska pohlaví závodníků a závodnic mnohem vyváženěji, proto ji androcentricky zaměřená společnost vnímá jinak – s nižší hodnotou. Je tedy pravděpodobné, že redakce deníku z důvodu nižší atraktivity tohoto sportu svěřovala toto téma spíše ženám, než mužům.

Na základě analýzy lze identifikovat snahu přiřazovat redaktorkám snazší a méně podstatnou práci, na což poukazuje Lont. Redaktorky mnohem častěji zpracovávaly zpravodajské texty, které jsou technicky méně náročné na zpracování než texty publicistické. Podíváme-li se na komentáře, kde redaktori/redaktorky získávají prostor legitimně explicitně

vyjádřit svůj názor, ač se jedná o velmi malý vzorek, i v tomto bodě dostávají častěji prostor téma veřejně okomentovat muži než ženy.

3.2.2 Jaká konkrétní témata se objevují ve spojení s Caster Semenyou a jak se vyvíjejí v čase?

Analyzováním vzorku publikovaných textů jsem zjistila, že se sledovaným případem Caster Semenyi byla spojována dvě hlavní témata (Tabulka 9): testy pohlaví a postavení intersexuálních jedinců ve sportu. V souvislosti s testy pohlaví se deníky věnovaly nejvíce etickému rozměru testovacího procesu (Graf 4), a to zejména kvůli nedůstojnému způsobu zacházení s testovanými osobami, v tomto případě se Semenyou. Druhým nejčastějším bodem debat se stalo pro deníky otázka porušování soukromí v Semenyném případě, autoři/autorky publikovaných textů negativně hodnotili spekulace o biologickém uspořádání atletických pohlavních orgánů a s tím spojené úniky informací, které měly zůstat utajeny a které nebyly nikdy oficiálně zveřejněny. Jako třetím nejčastějším tématem souvisejícím s testy pohlaví se deníky zabývaly problematikou samotného procesu testování pohlaví, resp. jeho historickým vývojem a problémy s funkčností volených způsobů testování. Redaktoři a redaktorky pak často poukazovali také na míru ponížení, kterého se atletce, resp. testovaným atletkám obecně, při šetření dostávalo. Testy pohlaví média představovala jako prostředek, kterého je zapotřebí k tomu, aby atletky soutěžily za co nejrovnějších podmínek. Lidové noviny jako jediné do debaty vnesly navíc i šesté téma související s testy pohlaví, a to reakce lidí, které zacházení s atletkou pobouřilo.

Členitost debaty o testech pohlaví, kterou české deníky čtenářům a čtenářkám nabídly, byla poměrně překvapivá, ve srovnání mezi skupinami periodik lze však vysledovat celkem očekávanou odlišnost ve zpracování tématu mezi bulvárními a nebulvárními periodiky; bulvární deníky téma zpracovávaly jednodušším jazykem a mnohem plošěji (pracovaly s menším počtem témat, která se obecně objevovala i méně často). Například deník Aha! v souvislosti s testy pohlaví odkázal jen na souvislost testování Semenyi s možným porušením zásad etiky, oproti tomu Lidové noviny byly periodikem s nejrozmanitější debatou o testech pohlaví; redaktoři a redaktorky do svých textů zařadili všech šest výše uvedených témat. Nejčastěji se sledovaným tématům věnoval deník Sport, nejméně pak deník Aha!. Stejně tomu tak bylo i v případě druhého hlavního tematického celku – postavení intersexuálních jedinců ve sportu.

Ve sledovaných periodikách se nejčastěji psalo o spravedlnosti (Graf 5) v souvislosti s názory, že intersexuální lidé jsou v ženských soutěžích oproti ostatním ženám zvýhodněni, a

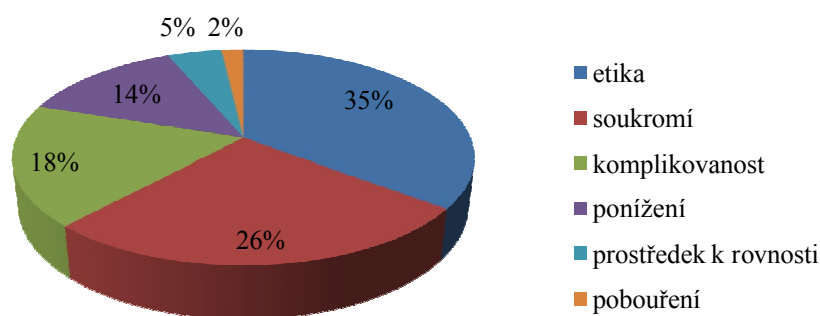
proto by měli být v zájmu zachování fair play ze soutěže vyřazeni. O nespravedlnosti vylučování intersexuálních lidí ze soutěže redaktoři a redaktorky nepsali, jediná nespravedlnost související se Semenou je nespravedlnost jejího dočasného vyloučení, avšak pouze za podmínky, že se ukáže, že Semenya není intersexuálním člověkem. Jako druhé nejčastější téma se v analyzovaných denících objevovalo téma diskriminace jak na základě rasy, tak na základě pohlaví. Dále se ve sledovaném období psalo o negativních dopadech testování a silné medializace případu na atletčinu psychiku. S tím souvisí i další často zmiňované téma – téma stigmatizace, patrné zejména v negativně laděných promluvách atletčiny soupeřek, které se proti Semeně silně vymezují a odmítají ji vnímat jako „jednu z nich“.

V publikovaných příspěvcích se redaktoři a redaktorky věnovali i různým pokusům o zavedení norem, podle kterých se má ženská atletická soutěž řídit v případě, že vzniknou pochybnosti o pohlavní příslušnosti některé ze sportovkyň. Deníky se dále soustředily na ostatní negativní dopady kauzy na život Caster Semenye, přinášely informace o jejích finančních problémech, problémech s přerušením sportovního vývoje, i o ztížení podmínek pro úspěšné pokračování ve vzdělávání. Lidové noviny opět jako jediné periodikum nabídlo čtenářstvu jako podnět k zamyšlení možnost řešení této situace zrušením existujících kategorií ve sportu.

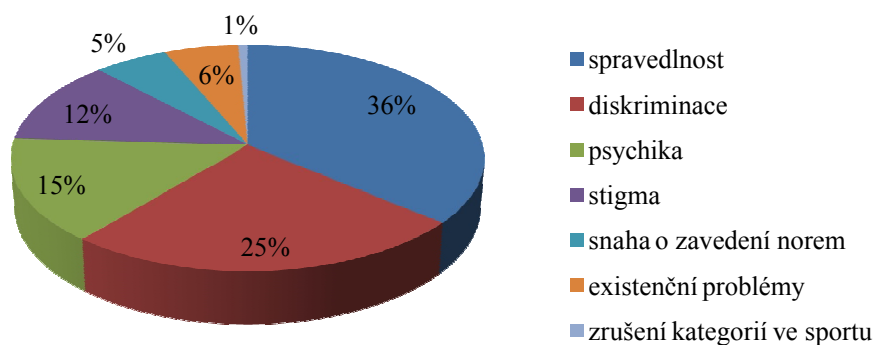
Tabulka 9. Témata objevující se v denících a jejich četnost v závislosti na periodiku

		Aha!	Blesk	HN	LN	MfD	Právo	Sport	celkem
Testy pohlaví	etika	1	1	3	10	4	3	17	39
	soukromí	-	1	5	6	3	1	13	29
	komplikovanost	-	-	1	7	3	3	6	20
	ponížení	-	3	-	5	2	-	5	15
	prostředek k rovnosti	-	-	-	3	1	-	1	5
	pobouření	-	-	-	2	-	-	-	2
	celkem témat	1	5	9	33	13	7	42	110
postavení intersexuálních jedinců ve sportu	spravedlnost	2	5	5	14	7	1	17	51
	diskriminace	1	3	5	10	3	1	12	35
	psychika	-	2	-	7	4	2	6	21
	stigma	-	2	2	3	1	2	7	17
	snaha o zavedení norem	-	-	2	2	1	-	3	8
	existenční problémy	-	1	1	1	-	-	5	8
	zrušení kategorií ve sportu	-	-	-	1	-	-	-	1
	celkem témat	3	13	15	38	16	6	50	141

Graf 4. Podíl zmíněných témat v souvislosti s testy pohlaví

Graf 5. Podíl zmíněných témat v souvislosti s intersexuálními jedinci ve sportu

V analýze jsem se dále zaměřila i na vývoj témat v průběhu sledovaného období (Tabulka 10). Nejrozmanitější debata co do počtu zpracovávaných témat spojených s testy pohlaví proběhla hned v srpnu 2009, přičemž se o všech sledovaných tématech psalo relativně rovnoměrně. V září 2009 se v analýze projevil zvýšený zájem o etický rozměr kauzy a kritiku porušování Semenyiného soukromí. Po zbytek roku 2009 se o analyzovaných tématech příliš nepsalo, debata o testování pohlaví se znovu rozhořela teprve v červenci 2010, kdy se atletka po téměř roční pauze směla znovu postavit na start. Do konce roku deníky testy pohlaví téměř netematizovaly. V roce 2011 se ve sledovaném období o testech pohlaví mluvilo znovu až v dubnu, kdy vstoupilo v platnost nové pravidlo IAAF pro povolení startu atletek se zvýšenou hladinou testosteronu.

Téměř totožným vývojem prošlo i druhé hlavní téma intersexuálů ve sportu: V měsících srpnu a září byl zaznamenán enormní zájem o toto téma, který postupně upadal,

následně vzrostl znovu u příležitosti návratu Semenji do profesionální soutěže atletek a naposledy se v periodikách objevil až se zavedením již zmiňovaného nového pravidla přijatého IAAF.

Tabulka 10. Četnost výskytu témat v průběhu času

		2009						2010											2011
		celkem	/8	/9	/10	/11	/12	celkem	/1	/3	/4	/5	/6	/7	8	/9	/10	/11	/4
testy pohlaví	etika	30	9	16	1	3	1	8	-	1	-	-	1	4	1	-	1	-	1
	soukromí	16	4	7	-	5	-	11	-	1	-	-	1	8	-	-	1	-	2
	komplikovanost	10	8	2	-	-	-	9	-	1	1	-	1	5	1	-	-	-	1
	ponížení	12	3	8	-	1	-	2	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	1
	prostředek k rovnosti	4	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	pobouření	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	četnost celkem	75	29	35	1	9	1	30	-	3	1	-	4	18	2	-	2	-	6
postavení intersexuálních jedinců ve sportu	spravedlnost	42	17	17	2	4	2	7	-	1	1	-	-	2	3	-	-	-	2
	diskriminace	24	4	12	1	2	5	9	-	-	-	1	-	4	3	-	1	-	2
	psychika	13	4	4	3	1	1	7	-	-	1	1	1	2	2	-	-	-	1
	stigma	7	2	3	1	1	-	9	-	-	1	-	-	2	4	-	2	-	1
	snaha o zavedení norem	4	1	2	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3
	existenční problémy	2	-	-	-	2	-	5	-	1	1	-	-	1	-	-	2	-	1
	zrušení kategorií ve sportu	1	-	1	-	-	-	0	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	četnost celkem	93	28	39	7	10	9	38	-	2	4	2	1	11	12	-	5	1	10

Semenjin příběh celkem výstižně formuluje karikatura, která se objevila v souvislosti s propuknutím kauzy na internetu (Obrázek 2), obrázek byl publikován na facebookové stránce Semenjiných fanoušků. Autor/ka kresby tematizuje obrovskou medializaci (množství fotoaparátů, jimiž je atletka obklopena) Semenjinu vítězství zaběhnutím závodu v nezvykle rychlém čase (okřídlená noha), jež společně s maskulinním vzezřením atletky (svaly, ostré kontury obličeje, téměř chybějící prsa) podrženém typicky mužským gestem a tvrdým výrazem ve tváři odkazuje na pochybnosti o její pohlavní příslušnosti k ženám (postava Semenji je situována záměrně mezi zobrazené ženské a mužské reprodukční orgány). Tyto pochybnosti zadržávají důvod pro odhalení jejího skutečného pohlaví na základě zjištění anatomického uspořádání jejich vnitřních reprodukčních orgánů (vytažené reprodukční orgány, jak mužské, tak ženské, což odkazuje k domněnkám, že je Semenja hermafrodit), jež

se odehrává v podstatě veřejně pod drobnohledem médií a jež provádí lékařští experti – na základě zobrazených rukou lze usuzovat, že se jedná o muže. Pohlaví je i v tomto obrázku konstruováno jako binární kategorie.

(Zdroj: internet)

Obrázek 2. Karikatura medializace testování pohlaví Semenyi

3.2.3 Jakým způsobem vybrané deníky konstruují pohlaví a jak prezentují atletičnu intersexualitu?

Z analýzy příspěvků zveřejněných ve sledovaném období vyplynulo, že vlastnosti signalizující příslušnost ke skupině jedinců mužského pohlaví jsou následující (Tabulka 11): Mužem je jedinec se statnou a svalnatou postavou, hlubokým a hrubým hlasem, nápadným tělesným ochlupením včetně vousů na obličeji, vyznačující se fyzickou zdatností (zejména velkou silou a dlouhou výdrž), vysokou rychlostí pohybu a vysokou hladinou testosteronu. Vzhledem ke sportovnímu tematickému zaměření sledovaných textů jsou nejčastěji jmenovanými atributy mužství svalnatost, rychlost, statná postava a hluboký, hrubý hlas. Zatímco znaky odkazující na příslušnost k jedincům mužského pohlaví jsou v jednotlivých

příspěvcích explicitně jmenovány celkem 123krát, explicitně uvedené znaky příslušnosti ke skupině jedinců ženského pohlaví se v analyzovaných textech objevily jen dvakrát; pouze dva, a to ňadra a ladné křivky.

Tabulka 11. Konstrukce pohlaví v závislosti na periodiku

		Aha!	Blesk	HN	LN	MfD	Právo	Sport	celkem
Muž	svalnatost	-	2	2	8	9	3	12	36
	rychlost	1	1	4	7	5	2	15	35
	statná postava	-	-	3	3	3	1	12	22
	hluboký, hrubý hlas	-	1	-	5	4	2	9	21
	ochlupení, vousy na obličeji	-	1	-	-	3	-	1	5
	fyzická zdatnost	-	-	-	2	-	-	-	2
	testosteron	-	-	-	1	-	-	1	2
Žena	ňadra	-	-	-	1	-	-	-	1
	ladné křivky	-	-	-	1	-	-	-	1
maskulinita	sportovní založení (fotbal)	-	1	-	2	1	1	-	5
	přátelství s chlapci	1	1	-	1	1	-	-	4
	kalhoty	-	1	-	2	-	-	-	3
	krátké vlasy	-	-	-	-	2	-	-	2
	žádné šperky	-	-	-	-	1	-	-	1
	agresivita	1	-	-	-	-	-	-	1
Femininita	šaty	-	2	-	-	1	-	1	4
	make-up	1	1	-	1	-	-	1	4
	boty na podpatku	-	2	-	1	-	-	1	4
	šperky	-	1	-	1	-	-	1	3
	dlouhé nehty	-	-	-	-	-	-	1	1
	slušnost	-	-	-	-	-	-	1	1
	ohleduplnost	-	-	-	-	-	-	1	1
	upravenost	-	1	-	-	-	-	-	1
ženská krása	-	-	-	-	-	-	1	1	

Jako atributy maskulinity autoři/autorky v otištěných textech explicitně popisují krátký sestřih vlasů, nošení kalhot, absenci zdobení se šperky, silné sportovní založení (vzhledem k prezentovaným faktům je často zmiňován fotbal), agresivita a přátelství s jedinci mužského pohlaví. Femininita se oproti tomu podle výsledků analýzy vyznačuje nošením šatů, make-upu, šperků a bot na podpatku, celkovou upraveností zevnějšku, dlouhými nehty, ženskou krásou, slušností a ohleduplností.

Z výsledků analýzy tedy vyplývá, že média konstruují pohlaví dle biologicko-deterministické tradice, diskutované v první kapitole této práce, jako dichotomickou dvojici

muž/žena, přičemž biologický základ s sebou nese určitý vrozený způsob chování a jednání (maskulinita/femininita) typické pro dané pohlaví, který média prezentují zcela stereotypně. Chování a jednání Semenyi, které je v rozporu s tím, co média rozumí pod pojmem femininita, zde média prezentují jako jeden z důkazů toho, že s jejím pohlavím „není něco v pořádku“. Stejným způsobem konstruuji pohlaví i všichni mluvčí, představitelé a představitelka organizací jako IAAF, Jihoafrického atletického svazu, nebo jiných sportovních organizací, rodina Semenyi, soupeřky, známé osobnosti, ale i sami intersexuální lidé, kterým média poskytla prostor. Lidé, kteří ve sledovaných médiích hovořili za intersexuály, byli totiž výlučně transsexuálové, tedy jedinci, kteří se také pohybují ve světě dvou protikladných pohlaví, neboť pociťují rozpor mezi tělem a přesvědčením o příslušnosti k opačnému genderu. O dichotomické povaze pohlaví jsou přesvědčeni i všichni/y citovaní/é mluvčí ze skupiny expertů/ek, vyjadřují se ovšem pouze k biologickému pohlaví, gender vůbec netematizují.

Semenyin intersexuální tělesný stav média prezentují velmi zjednodušeně jako hermafroditismus ve smyslu, že se v atletčině těle vyvinuly ženské i mužské orgány. Pouze ve 2 z 37 označení atletčiny intersexuality autoři/autorky zmíní jiný typ „abnormality“ než zmíněný zjednodušený pojem hermafroditismus, a to Klinefelterův syndrom a Syndrom androgenové necitlivosti (Tabulka 12). Jako hlavní důsledek intersexuality média často zmiňují nezvyklou hladinu hormonů v těle jedince.

V analyzovaných textech je intersexualita, jak lze usuzovat již na základě výše zmíněného dichotomického vnímání pohlaví médií i mluvčích, prezentována jako zdravotní postižení, na intersexuálního jedince se tak nahlíží se soucitem jako na oběť svého anatomického uspořádání. Anatomické uspořádání jiné než všeobecně chápané jako mužské či ženské jak redaktori/redaktorky, tak mluvčí, kteří/é se k intersexualitě přímo vyjadřují, označují často jako přirozenou diverzitu těl, v analyzovaných textech se však tato přirozená (ale zároveň již tak zásadně odlišná, až je definována jako chybná) rozmanitost těl spojuje s nutností tuto diverzitu potlačit. Tento tělesný stav je prezentován jako stav představující pro daného jedince zdravotní riziko (ačkoliv to ve většině případů není pravda, jak uvádějí Dreger, Harper, představitelé a představitelky ISNA i Fausto-Sterling), a proto je třeba tento stav léčit. Intersexualitu označily explicitně jako zdravotní postižení, riziko či stav, pro který by se dotyčný člověk měl podrobit léčbě, Hospodářské noviny, Lidové noviny, Mladá fronta Dnes i deník Sport.

Intersexuální tělo vnímají jako chybný vývoj jednoho ze dvou přirozeně existujících pohlaví i médii citovaní experti, resp. lékaři⁴³, což plně koresponduje s diskutovanými texty Dreger, Fausto-Sterling i Harper. Ačkoliv lékaři připouštějí, že jednotlivá lidská těla se od sebe liší, což je přirozené, vždy však existují dvě základní skupiny těl rozdílných na základě reprodukčních orgánů. V případě, že se narodí člověk s tělem obsahujícím nejednoznačné reprodukční orgány, je to důsledek chybného anatomického vývoje, který by měl být podroben zdravotní léčbě, což je díky rychlému rozvoji medicíny dnes již (v komplikovaných případech alespoň do určité míry) možné. Nikdo se v žádném z publikovaných textů nesnaží binaritu pohlaví zpochybnit, objevují se pouze tendence intersexuální tělesný stav akceptovat, stejně jako ostatní druhy zdravotních postižení.

Tabulka 12. Prezentace intersexuality dle periodika

	Aha!	Blesk	HN	LN	MfD	Právo	Sport	celkem
hermafroditismus	1	3	4	10	7	3	7	35
hladina hormonů	1	1	4	3	5	2	8	24
přirozená diverzita	1	3	2	4	3	2	9	24
zdravotní léčba	-	-	-	-	3	-	8	11
zdravotní postižení	-	-	1	4	1	-	3	9
zdravotní riziko	-	-	-	1	1	-	5	7
jiné druhy abnormalit (než hermafroditismus)	-	-	1	1	-	-	2	4

3.2.4 Kterí mluvčí vystupují v jednotlivých příspěvcích (kdo je citován) a jak velký prostor je jim věnován?

V 62 ze 159 zkoumaných příspěvků nevystupují žádní mluvčí. Ve zbylých 97 případech se vyjadřuje celkem 20 mluvčích ve 185 citacích (Tabulka 13). Nejvíce citací, a tedy nejvíce různých úhlů pohledu aktérů a akterek kauzy, nabídl svým čtenářům a čtenářkám deník Sport. Lidové noviny otiskly druhý největší počet citací, tento počet však nedosáhl ani třetiny počtu citací zveřejněných deníkem Sport. Periodikem s nejmenším počtem citací byl deník Aha!. Největší prostor (nejvíce znaků citací v poměru k celkovému počtu znaků všech zveřejněných příspěvků) poskytly mluvčím Lidové noviny, nejméně pak Mladá fronta Dnes (Tabulka 14).

⁴³ Periodika skutečně citovala jen lékaře – muže.

Tabulka 13. Počet citací dle mluvčích a periodik

Mluvčí	Aha!	Blesk	HN	LN	MfD	Právo	Sport	celkem
Žádný	6	9	2	15	16	4	10	62
Caster Semenya	1	1	1	5	3	3	17	31
Trenér	-	1	1	6	2	1	10	21
IAAF	1	4	3	1	3	1	7	20
politici/političky	1	1	3	5	1	-	2	13
Jihoafrická atletická federace	-	1	-	2	2	2	5	12
známé osobnosti	-	-	1	4	2	-	5	12
Manažer	-	2	1	1	-	-	8	12
Rodina	1	3	-	2	2	1	1	10
Soupeřky	-	-	1	1	2	1	5	10
experti/expertky	-	-	2	3	1	-	4	10
advokát/ka	-	-	1	2	-	-	5	8
Média	-	1	1	1	1	-	3	7
obecné citace	1	-	-	-	1	-	2	4
pořadatelé/ky	-	1	-	2	-	-	-	3
intersexuální lidé	-	-	2	-	-	-	1	3
E. Arbeit	-	1	-	1	-	-	-	2
sportovci/kyně	-	1	-	2	-	-	-	3
vedoucí jihoafrické výpravy	-	1	-	-	-	-	1	2
ředitel školy	-	-	-	-	1	-	-	1
sourozenecká dvojice	-	-	-	-	-	-	1	1
citací celkem	5	18	17	38	21	9	77	185

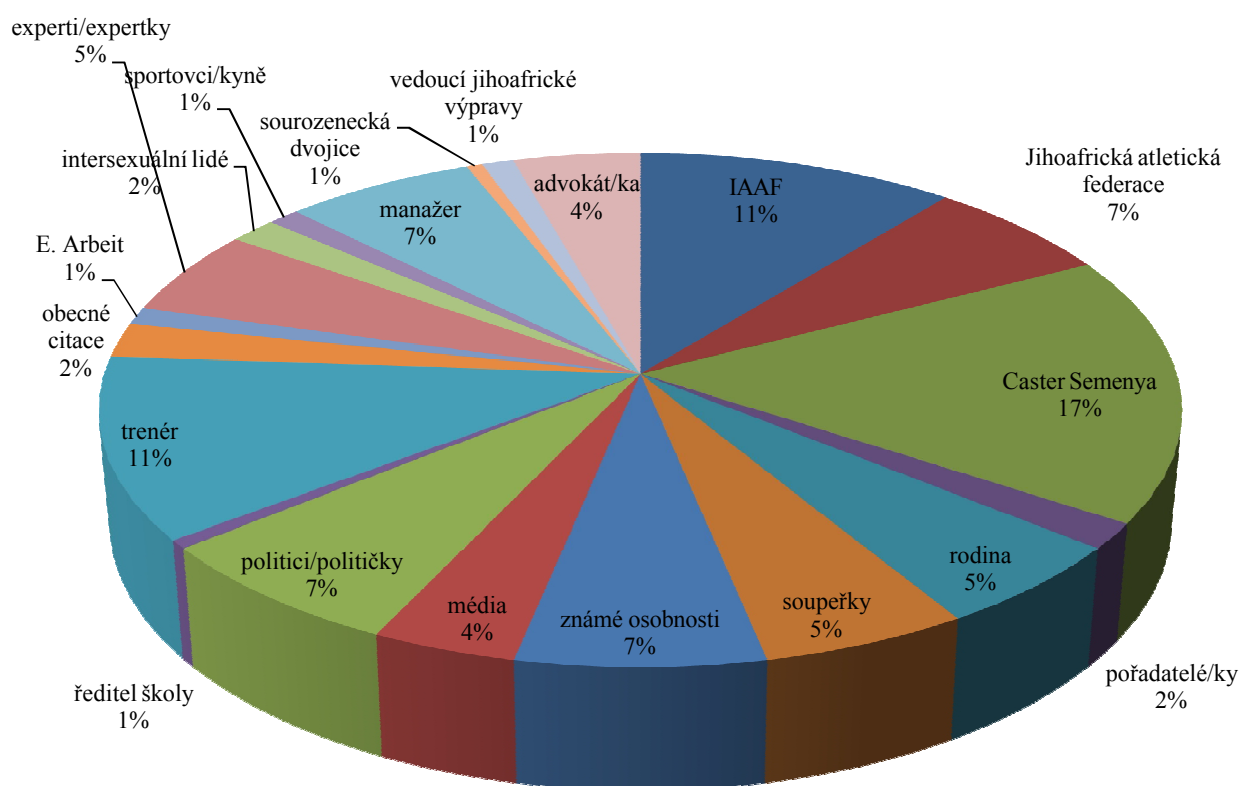
Tabulka 14. Počet znaků citací v závislosti na mluvčí/m a periodiku

	Aha!		Blesk		HN		LN		MfD		Právo		Sport	
	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%	počet	%
IAAF	561	65,08	579	25,18	499	15,62	818	8,67	236	7,77	572	32,57	1828	8,69
Jihoafrická atl. fed.	-	-	159	6,92	-	-	1118	11,85	70	2,30	95	5,41	862	4,10
Caster Semenya	44	5,10	279	12,14	107	3,35	606	6,42	461	15,17	395	22,49	3482	16,54
pořadatelé/ky	-	-	30	1,30	-	-	54	0,57	-	-	-	-	-	-
rodina	44	5,10	222	9,66	-	-	225	2,69	201	6,62	142	8,09	102	0,48
soupeřky	-	-	-	-	71	2,22	64	0,68	871	28,67	463	26,37	1844	8,76
známé osobnosti	-	-	-	-	14	0,44	3172	33,61	457	15,04	-	-	2505	11,90
média	-	-	79	3,44	110	3,44	157	1,66	90	2,96	-	-	342	1,62
politici/političky	108	12,53	123	5,35	310	9,71	753	7,98	97	3,19	-	-	199	0,95
ředitel školy	-	-	-	-	-	-	-	-	272	8,95	-	-	-	-
trenér	-	-	42	1,83	143	4,48	901	9,55	62	2,04	89	5,07	2019	9,59
obecné citace	105	12,18	-	-	-	-	-	-	64	2,11	-	-	116	0,55
E. Arbeit	-	-	43	1,87	-	-	43	0,46	-	-	-	-	-	-
experti/expertky	-	-	-	-	1293	40,48	1196	12,67	157	5,17	-	-	4285	20,63
intersexuální lidé	-	-	-	-	301	9,42	-	-	-	-	-	-	1606	7,63
sportovci/kyně	-	-	206	8,96	-	-	41	0,43	-	-	-	-	-	-
manažer	-	-	-	-	208	6,51	84	0,89	-	-	-	-	896	4,26
sourozenská dvojice	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	169	0,80
vedoucí jihoafrické výpravy	-	-	537	23,36	-	-	-	-	-	-	-	-	223	1,06
advokát/ka	-	-	-	-	138	4,32	206	2,18	-	-	-	-	569	2,70
celkem citovaných znaků	862	100	2299	100	3194	100	9438	100	3038	100	1756	100	21047	100
% znaků citací z celkového počtu znaků v daném periodiku	11,92		15,53		14,06		34,97		8,94		18,63		26,64	
celkový počet znaků za periodikum	7231		14806		22714		26985		33969		9428		79018	
% celkového počtu znaků zveřejněných citací za všechna periodika	2,07		5,52		7,67		22,67		7,30		4,22		50,55	

Z analýzy vyplynulo, že v publikovaných příspěvcích promlouvala nejčastěji (Graf 6) Caster Semenya, dále její trenér a IAAF, za níž hovořili její prezident Lamine Diack, generální sekretář Pierre Weiss a tiskový mluvčí Nick Davies (nebo hovořící osoba nebyla uvedena). Až na deník Aha!, který necitoval atletična trenéra, se citace těchto aktérů a aktérky objevují ve všech médiích a měli tak možnost téma interpretovat nejčastěji. Z pohledu prostoru pro interpretaci tématu (počtu znaků jednotlivých promluv) je však pořadí aktérů/aktérek poskládáno jinak (Graf 7). Caster Semenya se tak ke svému případu vyjadřovala sice nejčastěji, rozhodně však nedostala největší prostor k vlastní interpretaci

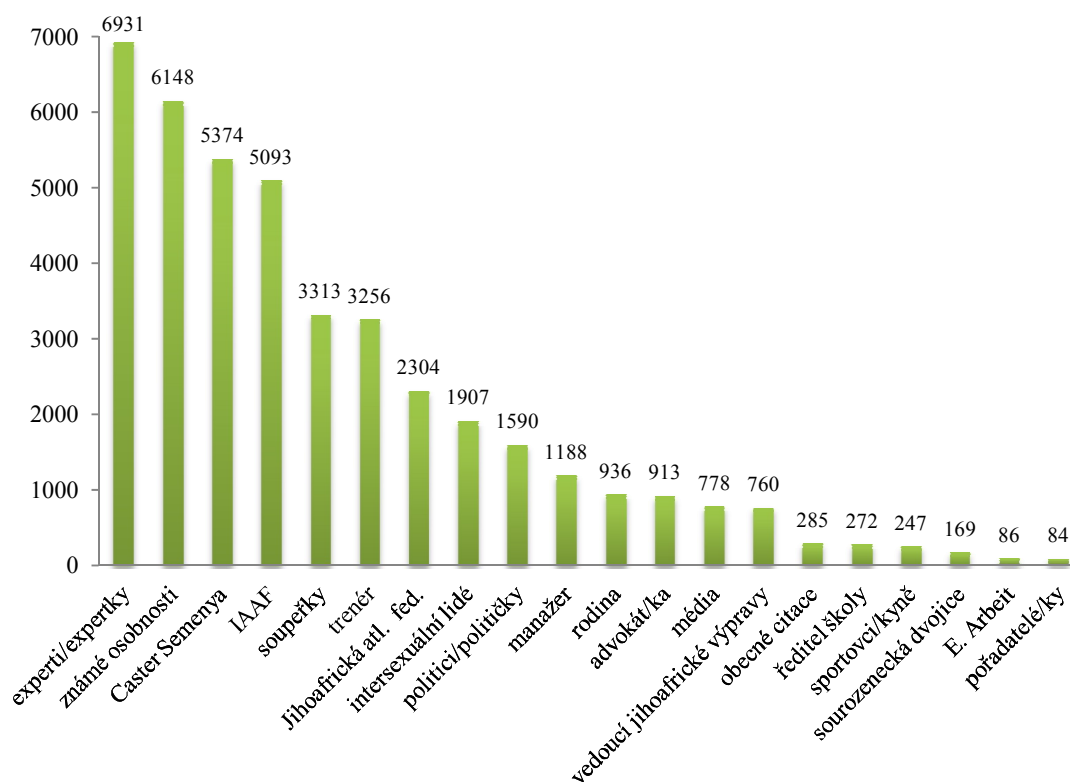
situace. IAAF měla k dispozici jen o 300 znaků méně, dalo by se tedy říct, že „obě strany sporu“ sledovaná média citovala vyváženě. Průměrné délky citace (Graf 8) pak poukazuje na důležitost, jakou média připisují mluvčí/mu.

Graf 6. Podíl mluvčích na citovaných výrocih

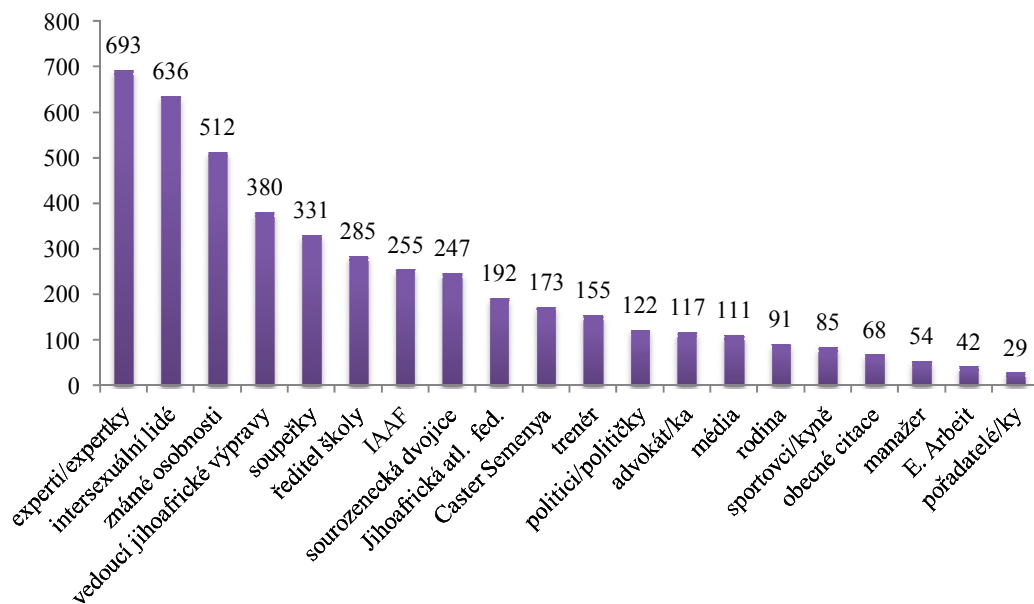

Z grafů 7 a 8 je patrné, že největší prostor pro interpretaci tématu dostali mluvčí, kteří do kauzy jako takové nezasahovali, tedy skupina expertů/expertek a známých osobností.

Graf 7. Počet znaků citací v závislosti na mluvčí/m

Graf 8. Průměrný počet znaků na jednu citaci v závislosti na mluvčí/m

Do skupiny tzv. expertů/expertek jsem zařadila osoby, které byly v mediálních textech na základě svého vzdělání či povolání prezentované jako odborníci/odbornice, kteří/é jsou

společností vnímání/y jako osoby legitimované z pozice autority vysvětlovat buď problematiku určování pohlaví, nebo s tím spojené dodržování platných sportovních pravidel. Nejčastěji se jednalo o lékaře, sportovní lékaře nebo představitele sportovních institucí. Ve svých promluvách interpretovali zejména téma zvýhodnění, které by Semenya na základě odlišného tělesného uspořádání mohla vůči soupeřkám mít, a složitost procesu zjišťování pohlaví. Až na Naďu Knorre, předsedkyni komise sportu žen Českého olympijského výboru, média citovala jen muže.

Obrázek 3. Znamé osmistovkačky: J. Kratochvílová, M. Mutola, C. Semenya (nahore zleva), (dole) L. Formanová (č. 226) a M. Mutola (č. 695)

(Zdroj: www.atletikakoprivnice.cz, www.guardian.co.uk, www.bestsports.info, www.sporting-heroes.net)

Druhý největší prostor pak patřil (v naší společnosti) známým osobnostem, které jsou navíc s hlavním tématem sledované kauzy spojeny na základě vlastních zkušeností. Média pro obohacení debaty o intersexualitě v atletice čtenářstvu nabídla názory dvou českých bývalých atletek Jarmily Kratochvílové a Ludmily Formanové a otiskla také vyjádření mozambické

bývalé osmistovkařky Marie Mutoly. Zatímco názory Jarmily Kratochvílové a Marie Mutoly jsou velice podobné a vůči Semenye pozitivní, Ludmila Formanová se o Semenye vyjadřuje negativně a její účast v ženských atletických soutěžích odmítá.

Tyto rozdíly v názorech lze vztáhnout na životní zkušenosti citovaných žen. Zatímco Ludmila Formanová na pohled splňuje společenská měřítka ženské estetiky, Jarmila Kratochvílová i Marie Mutola musely během své atletické kariéry na základě svého vzezření čelit stejným narážkám o pochybné příslušnosti k ženskému pohlaví jako Semenya (Obrázek 2). Zatímco Mutola s Kratochvílovou o pohlaví Semenyi nepochybují a Kratochvílová Semenyu řadí do kategorie výjimečných talentů, jako je třeba Usain Bolt, Formanová tvrdí, že již na základě rozběhů je i navzdory presumpci nevinny přesvědčená, že je Semenya kluk.

Zatímco Semenya se přímo ke kauze jako takové nebo k jejímu průběhu nikdy nevyjadřovala, vždy jen prezentovala hlavně své přesvědčení o příslušnosti k ženám a své kariérní plány, mluvčí za IAAF nejčastěji hovořili o spravedlivosti soutěže a testech pohlaví nutných k jejímu dosažení; nakonec však vyjádřili i lítost nad zvoleným postupem jednání s atletkou během kauzy, takže se dotkli i tématu etiky a práva na soukromí.

Další skupinou mluvčích s velkým prostorem pro interpretaci tématu byly Semenyiny soupeřky, které se nejčastěji vyjadřovaly k tématu spravedlnosti, diskriminace, zavedení norem, ale i stigmatizace a etiky. Neutrální vyjádření Semenyiných soupeřek otiskla média hned po vypuknutí kauzy v srpnu 2009, ve kterých sice Semenya byla označena za muže, ale komentáře se týkaly zejména necitlivého zacházení s atletkou a spravedlnosti. Nejvíce negativních výpovědí média ocitovala v souvislosti s oznámením návratu Semenyi mezi atletky, kdy soupeřky hrozily bojkotem, ač IAAF rozhodla povolit Semenye závodit mezi ženami. Soupeřky poukazovaly na nespravedlnost rozhodnutí, protože byly přesvědčeny, že Semenya je jako žena „na hraně“, a také zazněl názor, že lidská práva se týkají každého v závodě, a ne jen jedné osoby. V jednom z příspěvků česká atletka a zároveň i soupeřka Semenyi Masná dokonce popsala, jakým způsobem je v očích ostatních běžkyň na základě nestereotypního vzhledu Semenya stigmatizována i po uzavření jejího případu, přičemž sama nakonec přiznává, že má na celou věc stejný názor. Žádná pozitivní vyjádření soupeřek média do svých textů nezařadila.

Podíváme-li se na otázku, kdo se v příspěvcích k tématu nejvíce vyjadřuje, trochu obecněji, zjistíme, že i v případě medializace Semenyina případu zde najdeme důkazy pro působení genderu tak, jak jsem popsala v teoretické části práce. Jednoznačně nejčastějšími mluvčími jsou muži, a to i přes to, že se téma týká žen. Hovoří z pozice autority, a to jak za

instituce zapletené do přímého dění, jako je IAAF nebo Jihoafrická atletická federace (ve 100 % případech), tak i jako odborníci na téma pohlaví či dodržování pravidel ve sportu (až na jedinou výjimku v podobě předsedkyně komise sportu žen Českého olympijského výboru Nadě Knorre), což potvrzuje zjištění poststrukturalistických feministek, že témata, která média prezentují, jsou ukazována z tzv. mužského pohledu. Stejně jako Laura Mulvey identifikuje v holywoodských filmech tři základní androcentrické pohledy, tyto tři základní pohledy můžeme najít i v analyzovaných mediálních textech – jsou psané převážně redaktory, čtenářstvu prezentují názory mluvčích především mužského pohlaví, a čtenářstvo je tak skrytě směřováno k nazírání na téma také z pozice mužů.

Budeme-li zkoumat působení genderu v rámci přímých aktérů a akterek, poté, co abstrahujeme citace atletek, protože v tomto případě média, pokud chtěla prezentovat něčí vlastní zkušenost s účastí ve sledované soutěži, neměla jinou možnost, než citovat ženskou mluvčí, lze konstatovat, že v analyzovaných textech byl ženám poskytován menší prostor pro vyjádření. Ty ženy, které možnost k vyjádření se dostaly, byly vždy nějakým způsobem propojeny s privátní sférou života, tedy s rodinou. Média citovala z přímých akterek matku⁴⁴ a babičku Semenyi a dvě političky: jihoafrickou ministryni pro ženy a děti Noluthando Mayendu Sibiyu (ač působící ve veřejné sféře, přesto svou funkcí propojená s privátní sférou života) a členku vládnoucí strany Africký národní kongres Winnie Madikizel-Mandel, kterou média vždy definovala jako bývalou manželku jihoafrického exprezidenta Nelsona Mandely a k čemuž jen v jednom případě redakce uvedla, že se jedná i o současnou političku. U Winnie Madikizel-Mandel se tak potvrzují tendence médií v souvislosti s ženami na veřejných postech zmiňovat jejich soukromý život, a také trend častějšího zobrazení těch žen, které jsou nějak vztaženy k významným mužům. Média tedy Winnie Madikizel-Mandel citují ani ne tak proto, že by ji považovala za významnou političku, ale zejména z toho důvodu, že je exmanželkou vysoce postaveného a mezinárodně známého politika.

3.2.5 Jak periodika upozorňují na informace o Caster Semenye?

Analýza titulků příspěvků informujících o dění okolo Caster Semenyi zcela podle předpokladů prokázala, že k hodnotově zabarvenému pojetí titulku sahají zpravidla bulvární periodika. Z Tabulky 15 je patrné, že pouze deníky Aha! a Blesk použily hodnotově zabarvený titulek. Deník Aha! uvedl zprávu o atletce negativně hodnotově zabarveným titulkem v jednom z deseti otištěných příspěvků, a to zprávu o návratu Semenyi na trať

⁴⁴ Média citovala i otce Semenyi, ten však ve svých výročích nebyl nijak spojován s výchovou nebo se starostí o rodinu, pouze potvrzoval pohlaví své dcery.

titulkem „Návrat mužatky“. Deník Blesk použil hodnotově zabarvený titulek ve 3 ze svých 20 zpráv. Také redakce deníku Blesk v titulku použila označení mužatka nesoucí nepochybně negativní konotaci („Vysmátá mužatka“), dalšími dvěma titulky neuvádí čtenářstvo pouze do příběhu, který text obsahuje, ale použitím oboupohlavní formulace „Šampion(ka) utekl(a) soupeřkám“ a „Atlet(ka) se vrací“ jej směřuje k názoru, že Semenya mezi závodnice nepatří.

Podobně jako analýza vyznění titulku dopadlo i šetření věcnosti titulku. Opět se zde potvrdil předpoklad, že titulek, který má za cíl upoutat pozornost čtenářstva něčím šokujícím a který se samotnou zprávou pak ne zcela koresponduje, používají nejčastěji bulvární deníky. Tentokrát se to týkalo 2 z 10 zpráv deníku Aha! („Dokaž, že jsi žena!“ a „Skandál pokračuje“) a tří z dvaceti zpráv deníku Blesk („Ona je muž?“, „Ani šminky nepomohly!“ a „Zlaté pohlaví“).

Tabulka 15. Hodnotové zabarvení titulku, věcnost a přítomnost tématu pohlaví v titulku dle periodika

titulek	Vyznění				věcnost				téma pohlaví v titulku			
	neutrální	%	hodnotově zabarvené	%	ano	%	ne	%	ano	%	ne	%
Aha!	9	90	1	10	8	80	2	20	6	60	4	40
Blesk	17	85	3	15	17	85	3	15	9	45	11	55
HN	9	100	0	0	9	100	0	0	5	55,6	4	44,4
LN	39	100	0	0	39	100	0	0	16	41	23	59
MfD	24	100	0	0	24	100	0	0	9	37,5	15	62,5
Právo	11	100	0	0	11	100	0	0	4	36,4	7	63,6
Sport	46	100	0	0	46	100	0	0	7	15,2	39	84,8
celkem	155	97,5	4	2,5	154	96,9	5	3,1	56	35,2	103	64,8

Vzhledem k tomu, že téma pohlavní příslušnosti zejména ve sportu je chápáno veřejností jako velmi atraktivní, podrobila jsem titulky analýze i z toho hlediska a zjišťovala jsem, nakolik sledovaná média pohlaví ve svých titulcích záměrně tematizovala, aby zvýšila přitažlivost zprávy pro čtenářstvo. Nejčastěji se toto téma objevilo v titulcích deníku Aha!, nejméně často ho použil deník Sport. Z tzv. seriózních a ne úzce profilovaných deníků na téma pohlaví v souvislosti s Caster Semenyou poukazovaly svými titulky Hospodářské noviny, nejméně se o něm v titulcích zmiňovalo Právo. Jako odkazy na pohlavní příslušnost v titulcích redakce používaly jak přímé označení muž/žena, hermafrodit, mužatka, mužské/ženské orgány, pohlaví, holčička (citace Semenyna otce), mužná, chlapec/dívka, varlata, testosteron, hormony, (čistá) ženská (citace experta) či testy pohlaví/sextest, tak nepřímé označení již zmiňovaným oboupohlavním formulováním textu.

4 ZÁVĚR

V této práci jsem analyzovala, jakým způsobem české celostátní deníky prezentují téma intersexuálních lidí. Téma jsem zkoumala na případu atletky Caster Semenya, který debatu o problematice lidí s intersexuálními těly v českých médiích podnítil. Na počátku výzkumu jsem stanovila 5 výzkumných otázek, jejichž odpovědi jsem zpracovala detailně v předchozí kapitole této práce. V této části převedu získaná data do obecných odpovědí a zhodnotím, nakolik se původní teze ukázala jako pravdivá.

Periodika publikovala o Semenyně kauze dohromady 159 textů během 21 měsíců. Sledovaná média se tématu věnovala nejvíce v roce 2009, a to zejména v srpnu a září, kdy kauza eskalovala; druhá větší vlna zájmu se zvedla v srpnu 2010, kdy se Caster Semenya vrátila do profesionální soutěže atletek. Výzkum neprokázal předpokládaný velký rozdíl v zájmu mezi bulvárními a nebulvárními periodiky. Deník Sport měl zcela podle předpokladu na základě své specializace o případ největší zájem, zájem bulvárních deníků však nebyl nikterak menší, než zájem tzv. seriózních deníků. Překvapivé výsledky přinesla analýza vzorku Hospodářských novin, které, ač spíše ekonomicky orientované, věnovaly tomuto tématu vždy největší průměrný počet znaků na příspěvek a také jej opatřily průměrně největším titulkem, což poukazuje na důležitost tématu.

Vyjma bulvárních periodik deníky používaly věcné a neutrální titulky, tedy obsahy titulků souzněly s obsahy příspěvků a zároveň v sobě nenesly žádný hodnotový náboj. Pouze 4 titulky z bulvárních periodik byly negativně hodnotově zabarvené a 5 titulků neodpovídalo zcela obsahu příspěvku, byly v souladu s častou praxí bulvárních deníků nadnesené se záměrem šokovat čtenářstvo a přimět ho tak k přečtení publikovaného příspěvku. Ačkoliv téma nejasného pohlaví v podmínkách naší společnosti získává určitý skandální nádech, média odkaz na pohlaví zařadila do titulku pouze v 35 % případů, z čehož lze usuzovat, že oproti očekávání zřejmě téma nejasného pohlaví média nepovažují za natolik skandální, že by jeho použití v titulku nějak výrazně zvýšilo zájem čtenářstva přečíst si publikovaný příspěvek.

Na základě mediálního zpracování lze soudit, že téma nebylo pro deníky příliš zajímavé, informace redakční pracovníci a pracovníce umísťovali většinou v dolní a střední části stránky, tedy v místech, kde si čtenářstvo textů všímá méně, a obrazovým materiálem, který přitahuje ke zprávě či článku větší pozornost čtenářů a čtenářek, doplnila jen polovinu publikovaných příspěvků, a to i přestože právě vizualita hraje v tomto případě klíčovou roli. Téma bylo klasifikováno převážně jako téma sportovní, v rubrice hlavních zpráv/aktualit, tedy

v rubrice, která signalizuje vysokou důležitost zpracovaného tématu, se objevilo jen 29krát, přičemž většina těchto příspěvků z hlavních zpráv tvořily texty uveřejněné deníkem Sport, který je na základě svého tematického vymezení strukturován odlišně. O zřejmě předpokládané nižší naléhavosti tématu svědčí také poměr zpravodajských a publicistických příspěvků, kdy pouze ve 14 % případů redakce uznala, že by si Semenyin případ zasloužil subjektivnější přístup a ne jen strohé sepsání dostupných informací.

V mediálním zpracování obsahů se potvrdilo působení genderu, a to segregace mediálních pracovníků a pracovníc na základě pohlaví. Vezmeme-li v úvahu všechny příspěvky podepsané jménem autora/autorky, veškeré příspěvky umístěné v rubrice sport (obecně chápána jako mužská rubrika) napsali muži. Odlišné výsledky analýzy jsem získala u deníku Sport, kde byly v přečíslení autorky, ovšem toto zjištění segregaci nutně nepopírá, neboť ta tu zjevně pracuje na hlubší úrovni. Atletika je dle většinově sdílených společenských hodnot vnímána jako méně důležité sportovní odvětví, o kterém bývá v médiích informováno později a méně často než o primárně maskulinně chápaných odvětvích jako fotbal či hokej, z tohoto důvodu je zřejmě (v souladu s tezí o segregaci v médiích na základě pohlaví) jako méně atraktivní téma přiřazováno ženám. Ženy také výrazně častěji zpracovávaly téma zpravodajskou (chápanou jako méně hodnotnou, ne tak technicky náročnou) formou a získaly jen třikrát menší prostor vyjádřit svůj názor veřejně prostřednictvím komentáře (vyjadřování názorů přísluší na základě společenských norem tradičně spíše mužům).

Debata o sledovaném příběhu Semenyi, kterou česká periodika svému čtenářstvu předložila, byla poměrně překvapivě tematicky členitá. Zatímco deník Sport se bohatou tematickou strukturou nijak nelišil od nebulvárních periodik, srovnáme-li bulvární a nebulvární periodika, potvrdí se nám očekávaný rozdíl ve zpracování tématu. Bulvární periodika referovala o případu méně komplikovaným jazykem a nešla při zpracování příliš do hloubky, jejich debata nebyla příliš tematicky strukturovaná.

V textech souvisejících s Caster Semenyou se objevují dvě hlavní témata – testy pohlaví a postavení intersexuálních jedinců ve sportu. Testy pohlaví média prezentují obecně shodně jako eticky problematický, komplikovaný proces, u kterého je zapotřebí dbát na zachování soukromí testované atletky a zajistit, aby se atletka necítila ponížena, zároveň jsou ale chápány jako nezbytný prostředek k dosažení rovných startovních podmínek atletek. V souvislosti s druhým hlavním tématem - postavením intersexuálních jedinců ve sportovních disciplínách - se často objevuje téma spravedlnosti v souvislosti s účastí intersexuálních lidí v závodech, žádné periodikum však do debaty nevnesl názor o nespravedlnosti vyloučení

intersexuálních lidí z profesionálních soutěží. Média současně tematizovala diskriminaci (rasovou i na základě pohlaví), psychický dopad, který průběh i samotná nutnost podrobení se testu pohlaví na testovanou osobu má, z toho vyplývající stigmatizaci a existenční problémy, které často následují. Jako řešení problematiky zachování rovných podmínek v soutěži média nabízela zavedení jasných norem pro starty v ženských atletických soutěžích. Lidové noviny jako jediné nastínily možnost jiného řešení, a to překonání dělení disciplín na mužské a ženské.

Caster Semenyu, jejího trenéra a IAAF média jmenovala sice nejčastěji, na základě délky citací média rámovala téma citacemi expertů/expertek, známých osobností, a teprve poté Caster Semenyi, IAAF a soupeřek (a dalších, jejichž citace však nedosahovaly tak významné délky). Experti a expertka nejvíce hovořili o možném zvýhodnění Semenyi na základě jejího pravděpodobného odlišného tělesného uspořádání a o složitosti procesu zjišťování pohlaví. Známé osobnosti vyjadřovaly svůj názor k právu Semenyi zúčastnit se ženských atletických soutěží, v případě Kratochvílové a Mutoly šlo o názor pozitivní, v případě Formanové negativní. Negativně se k účasti Semenyi na závodech stavěly také citované soupeřky, které toto téma zmiňovaly ve svých promluvách nejčastěji. Z počátku kauzy média ocitovala také několik neutrálních komentářů soupeřek týkajících se Semenyných testů pohlaví. Zatímco Semenya tematizovala jen své přesvědčení o příslušnosti k ženám a své kariérní plány, mluvčí za IAAF nejčastěji hovořili o nutnosti zachovat spravedlivosti soutěže, a to prostřednictvím testů pohlaví. Ke konci kauzy také tematizovali v souvislosti se zvoleným postupem jednání s atletkou během celého případu i téma etiky a práva na soukromí.

Během šetření vyšlo najevo, že i v mediálních obsazích sledovaných periodik působí gender podle tezí, které ve své práci tematizuje například Lont. Mezi mluvčími je patrná převaha mužů, a to i přestože se jedná o problematiku ženského sportu. Kromě Semenyi, jejích soupeřek, známých osobností v podobě Kratochvílové, Mutoly a Formanové a předsedkyně komise sportu žen Českého olympijského výboru, byli z výše jmenovaných skupin citováni pouze muži. Prokázaly se také tendence spojovat ženské mluvčí s privátní sférou života, média citovala matku a babičku Semenyi, jihoafrickou ministryni pro ženy a děti a členku jihoafrické vládnoucí strany. U posledně jmenované, Winnie Madikizel-Mandel, média potvrdila tendenci spíše zobrazovat ženy spojené s významnými muži (exmanželka Nelsona Mandely), navíc i zvyk v souvislosti s ženami na veřejných postech zmiňovat mnohem častěji jejich soukromý život, než je zvykem u mužů na stejných místech.

Analýza odhalila, že všechna sledovaná média konstruuji pohlaví v souladu s biologickým determinismem, čtenářstvu tedy prostřednictvím svých textů předkládají obraz binárního biologického pohlaví (muž a žena), s nímž se pojí dvě genderové kategorie (maskulinita a feminita). Muže z hlediska biologického pohlaví sledovaná média konstruuji zejména na základě svalnatosti, rychlosti, statné postavě, hrubému a hlubokému hlasu, přítomnosti markantního ochlupení na těle a vousů na obličeji, fyzické zdatnosti a hladiny testosteronu v těle. Žena v příspěvcích explicitně definována není, resp. pouze Lidové noviny zmiňují jako biologický znak ženského pohlaví ňadra a ladné křivky. Ženské pohlaví je zde konstruované implicitně tím, co není, tedy že ženy nejsou svalnaté jako muži, nejsou tak rychlé atp. Typickými maskulinními genderovými znaky jsou dle analýzy příspěvků sportovní založení (důraz je kladen zejména na fotbal jako typicky mužský sport), přátelství s jedinci stejného pohlaví – tedy s muži, agresivita, nošení kalhot a krátkého sestřihu vlasů a nenošení šperků. Femininita je pak konstruována spíše než určitými vlastnostmi a chováním více na základě toho, co lze vidět na pohled; tedy nošením šatů, make-upu, bot na podpatku, šperků, dlouhých nehtů a celkovou ženskou krásou, dále pak ohleduplností, slušností a upraveností.

Intersexualitu pak deníky prezentují nejčastěji pouze velmi zjednodušeně jako hermafroditismus, čtenářstvo se o existenci velkého množství rozličných forem intersexuality dozvídá jen okrajově. Intersexualitu média spojují především s hladinou hormonů v těle, píšou o ní jako o přirozené diverzitě těl, na druhou stranu však bývá prezentována jako stav, ve kterém je třeba svěřit se do lékařské péče, jako určitý druh zdravotního postižení a jako stav, který pro dotyčného jedince představuje vážná zdravotní rizika. Výše zmíněným způsobem nekonstruuji pohlaví a intersexualitu jen mediální pracovníci a pracovnice, ale i jednotliví/é mluvčí, včetně transsexuálních lidí, kteří zde mluví za intersexuální jedince. Pouze citovaná skupina expertů/ek se vymyká tím, že ve svých promluvách tematizuje jen biologické pohlaví.

Výsledky analýzy potvrdily mou základní tezi týkající se prezentace intersexuálních lidí. Obraz intersexuality, který česká celostátně distribuovaná média ve svých textech čtenářům a čtenářkám předkládala, byl jednotný, formulovaný z mužského pohledu a v souladu s celospolečenským dominujícím přesvědčením o přirozenosti dvoupohlavního systému. Na základě chápání pohlaví v rámci biologicko-deterministické tradice deníky prezentovaly intersexualitu jako tělesný stav, který byl zapříčiněn chybným vývojem těla, jež se má za normálních okolností vyvinout v jedno ze dvou forem přirozeně existujících, navzájem se reprodukcími orgány odlišujících těl; v mužské či ženské. Intersexuální jedinec

je tak prezentován jako abnormální, v podstatě tělesně postižený jedinec; toto postižení se však díky rozvoji medicíny dá a (vzhledem k často životu ohrožujícímu charakteru vady, jak bývá tato vada lékaři/kami často představována) mělo by se i léčit.

Tuto představu o dvojím pohlaví a abnormalitě intersexuálních jedinců žádné z periodik nenarušilo. V jednom z deníků sice zazní názor, že by se tradiční dělení soutěží na závody žen a mužů mělo odstranit, protože hranice mezi ženami a muži je uměle načrtnutá, čímž dochází k diskriminaci lidí, jako je Caster Semenya. Tato vyjádřená snaha o zrušení stávajícího sportovního dělení však není iniciována snahou o dekonstrukci současného dvoupohlavního systému, ale je spíše podnícena vnímáním současných sportovců a sportovkyň jako jedinců odlišujících se od „běžných“ lidí svými abnormálními fyzickými schopnostmi, na jejichž základě se kategorii žen tak, jak je běžně celospolečensky nastavena, právě velký počet sportovkyň vymyká. České deníky se tak nadále podílejí na zkreslování intersexuality, a tím i na zachovávání mocenských poměrů v naší společnosti, které diskriminují jedince, kteří nezapadají zcela ani do jedné ze dvou uměle nastavených škatulek pohlaví.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Literatura:

- BBC Sport. 2009a. „*Semenya dismissive of gender row*“. BBC (online) 21. 8. 2009. Citováno 2. 5. 2012. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/athletics/8212078.stm>>
- BBC Sport. 2009b. „*Semenya told to take gender test*“. BBC (online) 19. 8. 2009. Citováno 2. 5. 2012. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/athletics/8210471.stm>>
- BBC Sport. 2009c. „*New twist in Semenya gender saga*“. BBC (online) 25. 8. 2009. Citováno 2. 5. 2012. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/athletics/8219937.stm>>
- BBC News. 2009. „*SA fury over athlete gender test*“. BBC (online) 20. 8. 2009. Citováno 2. 5. 2012. Dostupné z <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8211319.stm>>
- Caplan, Arthur, L. 2010. *Fairer Sex: The Ethics of Determining Gender for Athletic Eligibility: Commentary on „Beyond the Caster Semenya Controversy: The Case of the Use of Genetics for Gender Testing in Sport.“* J Genet Counsel 2010 (19): 549-550.
- Croteau, David, R., William D. Hoynes. 1997. *Media/Society: Industries, Images and Audiences*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Dreger, Alice, D. 1998. *Ambiguous Sex – or Ambivalent Medicine? Ethical Issues in the Treatment of Intersexuality*. Hastings Center Report 28 (3): 24-35 (online). Citováno 8. 5. 2012). Dostupné z: <http://www.isna.org/articles/ambivalent_medicine>
- Dreger, Alice, D. (1998) 2008. *Hermafroditi a medicínská konstrukce pohlaví*. Praha: Triton.
- Dreger, Alice, D. 2009. „*Where’s the Rulebook for Sex Verification?*“ The New York Times. 21. 8. 2009 (online). Citováno 2. 5. 2012. Dostupné z: <<http://www.nytimes.com/2009/08/22/sports/22runner.html?em>>
- Fausto-Sterling, A. 1993. *The Five Sexes: Why male and female are not enough?* The Sciences March/April 1993: 20-25.
- Fausto-Sterling. 2000. *Sexing the body*. New York: Basic Books.
- Feinberg, Leslie. 2000. *Pohlavní štvanci*. Praha: G plus G.
- Fifková, Hana, Petr Weiss, Ivo Procházka, Peggy T. Cohen-Kettenis, Friedemann Pfäfflin, Ladislav Jarolím, Jiří Veselý, Vladimír Weiss. 2008. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada.
- Foucault, Michel. 1999. *Dějiny sexuality I. Vůle k Vědení*. Praha: Herrmann & synové.

- Fox Sports. 2007. „*Sex-test failure attempts suicide*“. 6. 9. 2007 (online). Citováno 26. 4. 2012. Dostupné z: <<http://www.foxsports.com.au/breaking-news/sex-test-failure-attempts-suicide/story-e6frf33c-1111114358075>>
- Frevert, Ute. 1986. *Frauen-Geschichte. Zwischen bürgerlichen Verbesserung und Neuer Weiblichkeit*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Grau, Begonya Enguix. 2011. *XXY: Representing Intersex*. In: *Gendered Transformations: Theory and Practices on Gender and Media*. Krijnen, Tonny, Claudia Alvares, Sofie van Bauwel (ed.). Bristol/Chicago: Intellect.
- Harding, Sandra. 2004. „*Rethinking Standpoint Epistemology: What Is 'Strong Objektivty'?*“ In: *The Feminist Standpoint Theory Reader*, ed. S. Harding. New York: Routledge. Strana 127-140.
- Harper, Catherine. 2007. *Intersex*. Oxford: Berg Publishers.
- Heggie, Vanessa. 2010. „*Testing sex and gender in sports; reinventing, reimagining and reconstructing histories*.“ *Endavour* 34 (4): 157-163.
- Janošová, Pavlína. 2008. *Dívčí a chlapecká identita: Vývoj a úskalí*. Praha: Grada.
- Jirásek, Jan Evangelista (ed.). 2004. *Mechanismy určení pohlaví*. Praha: Levret.
- Journal of the American Medical Association. 1996. „*Olympics Sex Test*“. 276 (3): 177 – 178 (online). Citováno 24. 4. 2012. Dostupné z: <<http://www.pponline.co.uk/encyc/olympics-sex-test-583>>
- Kaplan, Ann E. 1992. *Feminist Criticism and Television*. In Robert C. Allen (ed.) *Channels of Discourse*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press. Strana 247–283.
- Kovář, Pavel. 2009. „*Zapomenutý český zápis do sexskandalů atletiky*“. *Reflex* 21. srpna 2009 (online). Citováno 24. 4. 2012. Dostupné z: <<http://www.reflex.cz/clanek/stary-reflex-reflex-cz-reflex-cz-kovar/34762/zapomenuty-cesky-zapis-do-sexskandalu-atletiky.html>>
- Laqueur, Thomas W. 1992. *Making Sex: Body and Gender from The Greeks to Freud*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.
- Letherby, Gayle. 2003. *Feminist research in theory and practice*. Buckingham / Philadelphia: Open University Press.
- Lisá, Lidka, Eva Seemanová, Anna Zuntová. 2004. *Poruchy funkce gonád*. Praha: Triton
- Lont, C., M. 1995. *Women and media: Content, careers, and criticism*. New York: Wadsworth Publishing Company.

- Morrow, Raymond A. 1994. *Critical theory and methodology*. London: SAGE Publications.
- Pavlík, Petr. 2006. *Politika rovných příležitostí ve vzdělávání*. In Irena Smetáčková (ed.), *Gender ve škole: Příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Praha: Otevřená společnost. Strana 56 – 61.
- Pavlík, Petr. 2007. *Ženy a muži v genderové perspektivě: Gender přináší nový pohled*. In Irena Smetáčková (ed.), *Příručka pro genderově citlivé vedení škol*. Praha: Otevřená společnost. Strana 7 – 13.
- Poněšický, Jan. 2008. *Fenomén ženství a mužství: Psychologie ženy a muže, rozdíly a vztahy*. Praha: Triton.
- Renzetti, Claire M., Daniel J. Curran. 2005. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Shields, V. R. 1996. *Selling the Sex that Sells: Mapping the Evolution of Gender Advertising Research Across Three Decades*. In: B. Burlison (ed.) *Communication Yearbook 20*. Thousand Oaks: Sage.
- Smith, David. 2009. „Caster Semenya row: 'Who are white people to question the makeup of an African girl? It is racism'“. *The Observer* 23. 8. 2009 (online). Citováno 8. 5. 2012. Dostupné z: <<http://www.guardian.co.uk/sport/2009/aug/23/caster-semenya-athletics-gender>>
- Schulz, Winfried, Helmut Scherer, Lutz Hagen, Irena Reifová, Jakub Končelík. 2004. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Praha: Karolinum.
- The Global Herald. 2011. „*International Olympic Committee Announces New Rules on Hyperandrogenism*“. 5. 4. 2011 (online). Citováno 8. 5. 2012. Dostupné z: <<http://theglobalherald.com/international-olympic-committee-announces-new-rules-on-hyperandrogenism/14582/>>. Citováno 20. 7. 2011.
- van Zoonen, Liesbet. 1991. *Feminist Perspectives on the Media*. In: *Mass Media and Society*. Curran, James, Michael Gurevitch (ed.). London: Arnold.
- Vodrážka, Mirek. 2001. „*Život mezi*“. *Gender, rovné příležitosti a výzkum*. 2001 (3):3 – 6.

Webové stránky:

- <http://www.africansuccess.org/visuFiche.php?id=829&lang=en>, African Success, People Changing the Face of Africa
- www.atletikakoprivnice.cz
- www.bestsports.info

- <http://www.feminismus.cz/slovnicek.shtml>
- www.guardian.co.uk
- www.iaaf.org, International Association of Athletics Federations
- www.isna.org, Intersex Society of North America
- <http://pune2008.thecgf.com/>, III. Commonwealth Youth Games 2008
- www.sporting-heroes.net
- <http://www.unievydavatelu.cz/>, Unie vydavatelů
- <http://www.webcaa.org/eng/>, Confederation of African Athletics

6 PŘÍLOHY

6.1 Příloha 1. Přehled a popis nejčastějších podob intersexuality

Intersexuální tělesný vývoj v důsledku jiného spárování pohlavních chromozomů:

Turnerův syndrom

- chromozomální kombinace X0 (jinak označeno jako 45,X), jejíž výskyt v populaci se odhaduje na 1:2500 až 1:3000 a je nejčastější poruchou karyotypu u žen. Chromozom X v tomto případě může být maternálního i paternálního původu. Absence chromozomu Y způsobuje, že se jedinec nevyvíjí jako jedinci s chromozomy XY, ale jeho vývoj se ubírá ženským směrem. Bez druhého chromozomu X plodu chybí gonádová tkáň a nedochází tak k tvorbě žádných pohlavních hormonů. Nejčastějším typickým znakem je malá postava, růstová porucha se projevuje už během embryonálního vývoje, podle statistických údajů se konečná výška neléčených dívek pohybuje okolo 143 cm. Často se objevují změny kostry zejména v oblasti obličeje a krku⁴⁵. V pubertě dochází k růstu jen malého pubického ochlupení, ve většině případů nenastoupí menstruace. Určitá část žen s Turnerovým syndromem sice menstruuje, menopauza se ale dostavuje již mezi 25. až 30. rokem života. Většina těchto dívek je neplodná (Janošová, 2008; Jirásek, 2004; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004). Dívky s Turnerovým syndromem mohou mít tendenci k dětinskému chování, hůře se koncentrují a jsou hyperaktivní, což může ovlivňovat i vztahy s ostatními dětmi. V pubertě se k nezralému chování často přidávají také úzkost, deprese a sociální vyloučení úzce související s pozdním nástupem pohlavního zrání a tím i sexuální aktivitu (Harper, 2007).

Triple X syndrom

- v populaci se vyskytuje v poměru 1:1000 živě narozených dětí a je způsoben splynutím vajíčka se spermií nesoucí o jeden chromozom X více než je obvyklé. Ženy a muži, kteří se narodili s přebytečným chromozomem X (tedy kombinace XXX a XXY), se od sebe značně liší. Výzkumy ukázaly, že ženy s chromozomy XXX nevykazují mnoho viditelných znaků odlišnosti, dosahují však zpravidla vyššího vzrůstu než ženy s kombinací chromozomů XX, zjištěny u nich byly také častější poruchy učení. Existuje tu však větší míra rizika sníženého intelektu a častější psychické a adaptační potíže. Výskyt tohoto karyotypu se odhaduje na jednu ženu z 1000 narozených ženských novorozenců (Janošová, 2008; Jirásek, 2004; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

Klinefelterův syndrom

- chromozomální kombinace XXY⁴⁶, muži s tímto syndromem vypadají fyzicky více jako muži než jako ženy, jejich penis a varlata dorůstají do menších velikostí a jejich nedovyvinutost způsobuje častou neplodnost. Výskyt v mužské populaci se v průměru odhaduje na 1:750 až 1:1000. Muži s tímto syndromem často dosahují nadprůměrné výšky, v období puberty se však jejich boky zaoblí, někdy se do jisté míry vyvinou i prsa, pubické ochlupení má vodorovnou hranici, což je typické spíše pro ženy. Lidé s Klinefelterovým syndromem mají nižší hladinu testosteronu, varlata se v průběhu puberty nezvětší, netvoří se sperma, nezhrubne hlas. Na rozdíl od Turnerova syndromu se Klinefelterův syndrom diagnostikuje zejména v dospělosti, kdy jedinci přicházejí k lékařům/lékačkám kvůli problémům s plodností (Harper, 2007; Janošová, 2008; Jirásek, 2004; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004). Většina mužů těchto mužů se v sociálních a emocionálních vlastnostech od mužů s kombinací chromozomů XY neliší, přesto bývají vystaveni většímu riziku výskytu emocionálních a mezilidských problémů, neprojevují zájem o ženy, partnerské vztahy a sex (Harper, 2007; Renzetti, Curran, 2005).

45 Jako typické znaky se objevují například kožní záhyby na krku, otoky rukou a nohou, široký hrudník, povislá oční víčka, nízko posazená linie vlasů a nízko posazené uši či krátké prsty nebo různé zakřivení páteře (Harper, 2007).

46 Objevují se však i další varianty s více než jedním chromozomem X navíc - variace 48,XXXXY nebo 49,XXXXXY (Harper, 2007).

Syndrom XYY - chromozomální kombinace XYY, vyskytuje se odhadem v jednom případě z 1020 mužů (Janošová, 2008). Vlnu zájmu o tento syndrom zvedly výsledky výzkumů ukazující, že se neobvykle často vyskytuje mezi muži v institucionální péči a vězni. Přebytný chromozom Y se tehdy dával do souvislosti s vyšší mírou agresivity, způsobenou vyšší produkcí testosteronu vázanou na Y-chromozom. Další výzkumy však prokázaly, že pachatelé se syndromem XYY se dopouštějí většinou drobných majetkových přečinů, ve srovnání s muži s kombinací XY se navíc chovali spíše méně agresivně. Autorská dvojice Renzetti a Curran vyšší podíl institucionalizovaných a vězňených mužů vysvětlují sociálními a psychologickými faktory: Muži se syndromem XYY bývají většinou neobvykle vysocí, což může způsobit, že na ostatní jedince působí více nebezpečně. Právě tato předsudečnost pak ovlivňuje vyšetřování vedoucí k častějšímu zatčení a odsouzení. Vysokou institucionalizaci pak dávají do souvislosti s častou nižší inteligencí těchto jedinců (Renzetti, Curran, 2005).

Mozaikové varianty chromozomálního pohlaví

- jedinci, jejichž některé buňky v těle obsahují netypickou kombinaci chromozomů a jejichž ostatní buňky obsahují kombinaci typickou pro muže či ženy. Těchto kombinací může být u jednoho jedince i více. Odlišný počet pohlavních chromozomů může zapříčinit modifikaci pohlavního vývoje – některé varianty mívají za následek závažnější celkové potíže (například jedinci s karyotypem 45,X), u některých z nich se objeví jen minimální odchylky a často je ani nikdo nerozpozná (například jedinci s karyotypem 47,XXY, 47,XXX, 47,XYY) (Janošová, 2008; Jirásek, 2004; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004). Jádrová pohlavní identita jedinců s nemozaikovými formami obvykle bývá mužská nebo ženská. Odlišně se může vyvíjet spíše genderová identita v širším slova smyslu, Janošová to však přičítá specifickým osobnostním nebo zdravotním symptomům, které tyto alternativní karyotypy mohou doprovázet. K nejednoznačnému pohlavnímu vývoji nebo i k variabilitě jádrové pohlavní identity může dojít v případě jedinců s mozaikovými variantami 46,XY/45,X0 nebo 46,XX/46,XY či 46,XY/45,X0/47,XXY (a dalšími). V této situaci přítomnost chromozomu Y v některých buňkách stimuluje jejich vývoj směrem do mužské podoby, zatímco jeho absence v ostatních buňkách způsobí vývoj k ženskému fenotypu (Janošová, 2008).

Intersexuální tělesný vývoj v důsledku jiného spárování pohlavních chromozomů:

Kongenitální adrenální hyperplasie (CAH)

- lékařská věda rozlišuje dvě formy kongenitální adrenální hyperplasie: klasickou, která se objevuje v 1 z 13 000 - 15 000 případů, a získanou, která se objevuje častěji – v 1 z 66 – 1 000 případů, přičemž získaná CAH se vyskytuje častěji například mezi Hispánci a Chorvaty. Jedná se o dědičnou recesivní genetickou poruchu, která se může projevit jak u mužů, tak u žen. V případě žen jsou však následky patrnější (Harper, 2007).

Jedincům s chromozomální kombinací 46,XX se sice vyvinou vnitřní ženské reprodukční orgány, kvůli chybějícím enzymům nebo jejich nedostatečnému množství nadledvinky začnou produkovat více androgenů, které způsobí, že se vnější pohlavní orgány maskulinizují. Pokud se jedná o klasickou formu, dochází tak k vývoji hypertrofického klitorisů, ke spojení stydkých pysků či k uzavření pochvy. Vnitřní orgány se poté vyvíjejí běžným způsobem a plodnost také často není ohrožena, proto lékaři/lékařky provádějí chirurgickou úpravu vnějších genitálií v souladu s genetickým pohlavím. Vlivem podávání hormonů se pak tyto ženy v pubertě vyvíjejí typicky ženským způsobem (Harper, 2007; Janošová, 2008; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

Dívky se získanou CAH se rodí s typicky ženskými genitáliemi a po celé dětství nebývá diagnostikována, protože se projeví až na počátku puberty. V průběhu pohlavního zrání se ale začnou objevovat maskulinizační symptomy, jako například růst ochlupení, silnější projevy akné, rychlý růst. Velmi častým symptomem, který je zároveň nejčastější příčinou odhalení CAH, je nepravidelná menstruace. Stejně jako ženy s klasickým CAH vykazují i tyto ženy vysokou hladinu testosteronu, kterou v průběhu léčby reguluje estrogen či steroidy (Harper, 2007).

Výzkumy chování dívek s CAH ukazují, že se častěji než dívky bez CAH vnímají jako „klukovská děvčata“, chovají se spíše způsobem, který je v naší kultuře spojován s maskulinitou, hrají si raději s hračkami v naší společnosti považovanými za typicky chlapecké a raději se zapojují do her s fyzickým nábojem. U starších dívek se prokázal větší zájem o kariéru, ale žádný výzkum zatím neprokázal, že by tyto dívky byly více agresivní (Renzetti, Curran, 2005).

Syndrom androgenové necitlivosti (AIS)

– dříve označovaný jako mužský pseudohermafroditismus, mohou způsobit některé kombinace genů pouze u plodů s chromozomy 46,XY. Příčinou AIS je celková (úplný AIS) nebo částečná (částečný AIS) neschopnost reagovat na androgeny produkované vlastními varlaty. Stejně jako u CAH i zde medicína rozlišuje dvě formy: úplnou androgenní necitlivost a částečnou androgenní necitlivost.

Genitálie dětí s úplnou formou androgenní necitlivosti po narození vypadají jako typicky ženské, a to v důsledku chybějící reakce na androgeny ve fázi vývoje externích pohlavních orgánů. Během vývoje se zformuje krátká vagina, ale vnitřní ženské orgány se nevyvinou. Vzhledem k chromozomu Y se částečně zformují varlata, která však nesestoupí a většinou jsou umístěna v tříselech nebo v podbřišku, stejně tak jako varlata dětí s částečnou androgenní necitlivostí. Vnější pohlavní orgány dětí s částečnou androgenní necitlivostí se však nedají jednoznačně zařadit mezi typicky ženské či mužské (Harper, 2007; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

Děti s úplným AIS bývají vychovávány jako dívky, existence skrytých varlat se projeví buď při operacích dětské tříselné kýly, často však až v pubertě, když se neobjeví menstruace. Těmto jedincům v pubertě nenaroste buď žádné pubické ochlupení, nebo pouze velmi řídké, dochází k částečnému růstu prsou. Růst vousů nebo zvýšený růst svalů, typický pro mužský vývoj v pubertě, na základě necitlivosti na androgeny chybí (Harper, 2007; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004). Ačkoliv skrytá varlata většinou nezapříčiňují žádný fyzický problém, bývají odstraněna, často pod záminkou operace slepého střeva nebo kýly, takže se „dívka“ o svém genetickém pohlaví nikdy nedozví (Harper, 2007).

Genitálie dětí s částečnou androgenní citlivostí, vzhledem k tomu, že určitým způsobem a do určité míry zareagovaly na působení androgenů, mohou vypadat různě, od téměř totožných s typicky ženskými genitáliemi, ale s nesestoupenými varlaty a krátkou vaginou, až po hypospadické, ale evidentně mužské genitálie se šourkem a sestoupenými varlaty. V pubertě většinou vyvinou malá prsa, pubické ochlupení a ochlupení v podpaží jsou spíše řídké (Harper, 2007; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

Syndrom deficience 5alfa-reduktázy

- vyskytuje se u plodů s genetickým pohlavím XY, a ačkoliv neexistují přesné statistiky, výskyt tohoto syndromu je vzácný. Během vývoje geneticky mužského plodu se gonády obvykle vyvinou v typická varlata, která vylučují určité množství testosteronu, který formuje šourek a penis. Plod se syndromem deficience 5alfa-reduktázy však v důsledku malého množství nebo úplné absence 5alfa-reduktázy nedokáže přeměňovat testosteron na hormon DHT, což znemožní obvyklý vývoj šourku a penisu. Takovéto děti se rodí s nesestoupenými varlaty a vnitřními mužskými orgány, zatímco jejich vnější genitálie vypadají jako ženské, ačkoliv někdy mohou být více maskulinizované. Objevuje se nedostatečně vyvinutý penis, resp. hypertrofický klitoris, rozštěpené scrotum, testes bývají uložena buď v labiích, scrotu nebo inguinálním kanálu (Harper, 2007; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

Jelikož ale varlata plní svou funkci a vyvíjejí se jako u chlapců s chromozomální kombinací XY, v pubertě začnou produkovat vysokou hladinu testosteronu, narůstá svalová hmota, roste penis, někdy sestoupí varlata, objevuje se pubické ochlupení, u některých jedinců rostou i vousy, snižuje se hlas, a pokud jsou varlata nepoškozená, tvoří se sperma (Harper, 2007; Lisá, Seemannová, Zuntová, 2004).

6.2 Příloha 2. Charakteristika analyzovaných periodik

Aha!

celostátní deník vydavatelství Ringier Axel Springer CZ, a. s., bulvární periodikum přinášející každý den informace ze společnosti a sportu, zábavu a televizní program

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 261 500

Blesk

celostátní deník vydavatelství Ringier Axel Springer CZ, a. s., bulvární periodikum, které se „nevyhýbá žádným tématům“ a přináší aktuální zpravodajství, zajímavosti a senzace z domova i ze světa, doplněné rozsáhlým obrazovým materiálem, pravidelně se věnuje také tématům jako cestování, zdraví, vše pro ženy, auto-moto, vzdělávání a bydlení, deník vychází v regionálních mutacích Praha, Praha a střední Čechy, jižní Čechy, východní Čechy, severní Čechy, západní Čechy, Brno a okolí, jižní Morava a severní Morava

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 1 392 250

Hospodářské noviny

celostátní deník vydavatelství Economia, a. s., deník s nejrozsáhlejším ekonomickým i kompletním politickým zpravodajstvím z domova i ze světa, čtenářstvu nabízí především „objektivní zpravodajství, aktuální a vyvážené komentáře, odborné články a analýzy“, hlavní zaměření na českou a světovou ekonomiku, přičemž ekonomická část listu se věnuje nejen podnikové ekonomice, ale i osobním financím

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 192 500

Lidové noviny

celostátní deník vydavatelství MAFRA, a. s., zaměřený na zpravodajství z domova a zahraničí, obsahuje také komentáře a názory, vychází s každodenní ekonomickou přílohou Byznys a pravidelnými tematickými přílohami Akademie, Věda, Peníze & Byznys speciál, Orientace, Relax, Právo & Justice, deník vychází ve 4 mutacích – Praha, Čechy, Morava, Brno

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 217 250

Mladá fronta Dnes

celostátní deník vydavatelství MAFRA, a. s., zaměřený na zpravodajství z domova a ze zahraničí, komentáře a názory, ekonomické zpravodajství, obsahuje publicistickou rubriku Společnost DNES, sport, kulturu, TV program, vychází ve 14 regionálních mutacích

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 875 000

Právo

celostátní deník vydavatelství BORGIS, a. s., „společenskopolitický deník s pravidelnými barevnými týdenními suplementy“, zaměřený na zprávy z domova i zahraničí, obsahuje také komentáře a názory, vychází v 7 regionálních mutacích

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 431 250

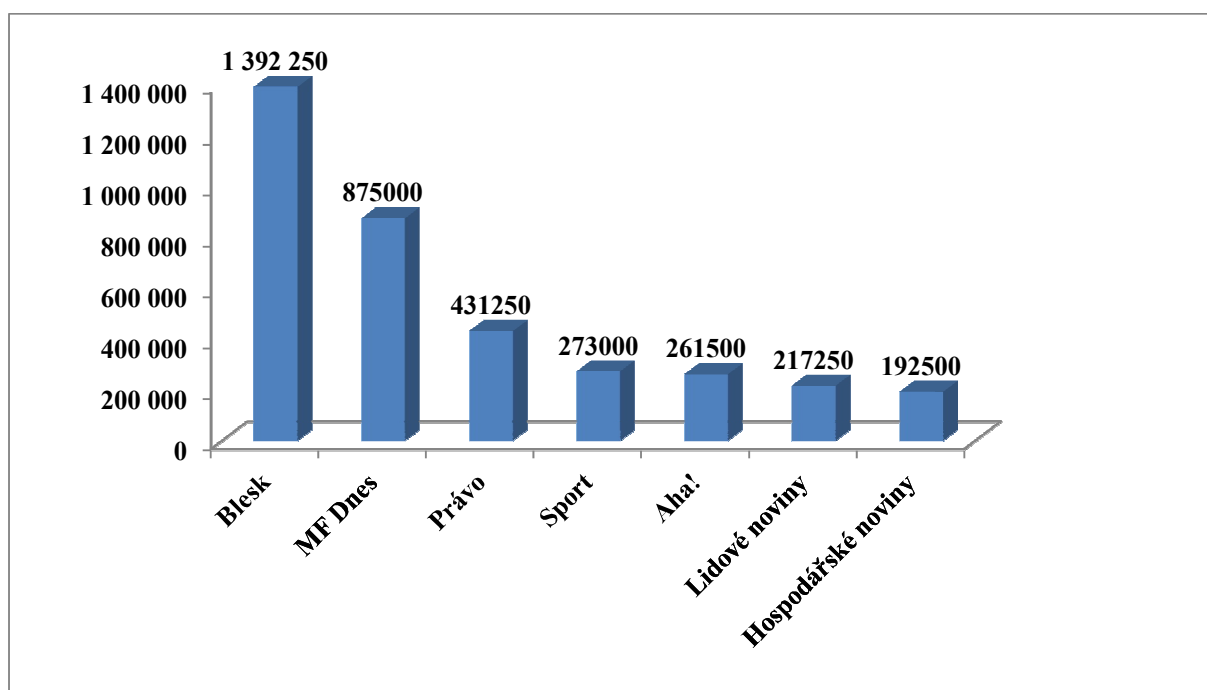
Sport

celostátní deník vydavatelství Ringier Axel Springer CZ, a. s., jediný celostátní deník zaměřený na aktuální sportovní dění a sportovní lifestyle, vychází ve dvou územních vydáních Čechy a Morava

průměrná čtenost v letech 2009 – 2011: 273 000

(zdroj informací a dat: Unie vydavatelů)

Graf 9. Průměrná čtenost analyzovaných periodik v letech 2009 – 2011

(Zdroj: Unie vydavatelů)

7 KÓDOVACÍ KNIHA

oddíl	příslušnost jednotky	kód	definice jednotky	kód	poznámka
identifikační proměnné					
1	název periodika	1	Aha!		
		2	Blesk		
		3	Hospodářské noviny		
		4	Lidové noviny		
		5	Mladá fronta Dnes		
		6	Právo		
		7	Sport		
2	titulek		Text		
3	datum zveřejnění		formát dd.mm.rrrr		
proměnné zaznamenávající způsob zpracování informací					
4	umístění v periodiku	1-52	číslo strany		
5	tematické zařazení	1	hlavní zprávy/aktuálně		do jaké rubriky byl příspěvek umístěn
		2	sport/atletika		
		3	komentáře/názory		
		4	věda		
		5	jiné		ostatní rubriky, které jsou pevnou součástí periodika
		6	speciální přílohy		např. Magazín na víkend, Speciál k mistrovství světa... nejsou pevnou součástí periodika
6	umístění na stránce	1	horní část		velikost jedné třetiny plochy jedné strany
		2	střední část		
		3	dolní část		
		4	horní a střední část		dvě třetiny strany shora
		5	střední a dolní část		dvě třetiny strany zdola
		6	celá strana		
		7	dvoustrana		
7	ilustrace	1	ano		přítomnost fotografie, obrázku, grafu apod.
		2	ne		
8	styl	1	zpravodajství		
		2	publicistika		vše, co není zpravodajství; články, komentáře, rozhovory, eseje apod.

oddíl	příslušnost jednotky	kód definice jednotky	kód	poznámka	
9	velikost titulku	hodnota		plocha titulku (délka X šířka) počet v mm ²	
10	velikost textu	hodnota		počet znaků s mezerami, bez titulku	
11	autorství	1	žena	jméno redaktorky	
		2	muž	jméno redaktora	
		3	zpravodajská agentura	zkratka zpravodajské agentury	
		4	obecné	zkratka autora/autorky	
		5	neurčeno	autorství není uvedeno	
proměnné zaznamenávající obsah příspěvků					
12	mluvčí a délka citace	1	IAAF	hodnota	délka citace = počet znaků s mezerami bez uvozovek
		2	Jihoafrická atletická federace	hodnota	
		3	Caster Semenya	hodnota	
		4	pořadatelé/ky	hodnota	
		5	rodina	hodnota	rodinní příslušníci Caster Semenyi
		6	soupeřky	hodnota	atletky prezentované jako Semeniny soupeřky
		7	známé osobnosti	hodnota	
		8	média	hodnota	citace úryvků z konkrétních médií
		9	politici/političky	hodnota	prezident, politici/čky, africký národní kongres
		10	ředitel školy	hodnota	
		11	trenér	hodnota	
		12	obecné citace	hodnota	citace bez autorství, obecně známé citáty
		13	E. Arbeit	hodnota	německý šéftrenér
		14	experti/expertky	hodnota	osoby v textu uvedené jako odborníci/ce na danou problematiku
		15	intersexuální lidé	hodnota	
		16	sportovci/kyně	hodnota	různí známí sportovci/sportovkyně, kteří/které se vyjadřují k tomuto tématu, např. Jarmila Kratochvílová
		17	manažer/ka	hodnota	manažer Caster Semenyi
		18	sourozenecká dvojice	hodnota	sourozenci Macgaiovi, kteří na facebooku zorganizovali akci na podporu Caster Semenyi
		19	vedoucí jihoafrické výpravy	hodnota	
		20	advokát/ka	hodnota	právnícké zastoupení Caster Semenyi
		21	žádný/žádná		
13	vyznění titulku	1	neutrální	obsahuje neutrální jazykové prostředky, např. "Semenya zvítězila v Berlíně"	
		2	hodnotově zabarvený	obsahuje jazykové prostředky s hodnotovým zabarvením, např. "Návrat mužatky"	

oddíl	příslušnost jednotky	kód	definice jednotky	kód	poznámka
14	věcnost titulku	1	ano		titulek se plně shoduje s tím, co následuje v textu
		2	ne		titulek s funkcí šokovat, přitáhnout čtenářstvo, k textu se vztahuje jen částečně, resp. není zcela pravdivý, např. titulek “ Chce si vzít život!” uvozující zprávu o psychickém zhroucení atletky, který ovšem neobsahuje žádnou informaci o tom , že by se atletka pokusila o sebevraždu, či že by o tomto svém záměru promluvila
15	téma pohlaví v titulku	1	ano		v titulku se objevují označení jako muž, žena, hermafrodit, mužatka, testosteron, hormony, ale patří sem i titulky jazykově narážející na dvoupohlavnost, např. šampion(ka) vyhrál(a)
		2	ne		
16	muž	11	testosteron		
		12	svalnatost		
		13	fyzická zdatnost	síla a výdrž	
		14	hluboký, hrubý hlas		
		15	ochlupení, vousy na obličeji		
		16	statná postava		
		17	rychlost		
17	žena	21	ňadra		
		22	ladné křivky		
18	maskulinita	31	krátké vlasy		
		32	kalhoty		
		33	přátelství s chlapci		
		34	žádné šperky		
		35	sportovní založení (fotbal)		
		36	agresivita		
19	femininita	41	šaty		
		42	make-up		
		43	boty na podpatku		
		44	šperky		
		45	dlouhé nehty		
		46	slušnost		
		47	ohleduplnost		
		48	upravenost		
		49	ženská krása		
20	intersexualita	51	hladina hormonů		
		52	hermafroditismus		
		53	zdravotní postižení		
		54	zdravotní riziko		

		55	zdravotní léčba	
		56	přirozená diverzita	prezentace intersexuality jako přirozené rozmanitosti těl
		57	jiné druhy abnormalit	zmínky o jiných druzích abnormalit lidských těl, které nejsou nazývány hermafroditismem
21	testy pohlaví	61	etika	
		62	soukromí	důvěrnost výsledků a s tím spojené nepřiměřené zásahy do soukromého života
		63	ponížení	
		64	prostředek k rovnosti	prostředek k zajištění spravedlivé soutěže
		65	komplikovanost	zdlouhavost a nepřesnost testů pohlaví
		66	pobouření	
22	intersexualita a sport	71	spravedlnost	snaha o zachování fair play
		72	snaha o zavedení norem	debata o zavedení hranic a přesných pravidel pro účast žen v atletických závodech a debata o vhodném prostředku k jejich zavedení
		73	stigma	označení jako „abnormální“ s negativní konotací způsobující vytlačení na okraj společnosti
		74	diskriminace	zmínky o diskriminaci (rasové, na základě pohlaví) spojené např. s bojkotem soupeřek, politickými akcemi nebo soudními spory
		75	sekundární viktimizace	psychické problémy jako důsledek vyšetřovacích procesů a nadměrné negativní medializace
		76	existenční problémy	finanční problémy v důsledku pozastavení činnosti, ztráta fyzické kondice
		77	zrušení kategorií ve sportu	